

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

System důchodového pojištění v České republice – srovnání se Slovenskou republikou

Diplomová práce

Autor: Bc. Leona Auersvaldová
Studijní program: N6731 – Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: SPN – Sociální práce
Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

Hradec Králové, 2020

Zadání diplomové práce

Autor: Leona Auersvaldová

Studium: U18077

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Systém důchodového pojištění v České republice - srovnání se Slovenskou republikou**

Název diplomové práce AJ: Pension Insurance System in the Czech Republic - Comparison with the Slovak Republic

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem diplomové práce bude charakterizovat systém důchodového pojištění v České republice a Slovenské republice, na základě vybraných kritérií tyto systémy porovnat, zaměřit se na nalezení styčných bodů i vzájemných odlišností, poukázat na nedostatky obou systémů a představit prognózu budoucího vývoje v České republice. Diplomová práce bude vycházet z platné právní úpravy důchodového pojištění v České a Slovenské republice. V teoretické části bude zaměřena na postavení důchodového pojištění v systému sociálního zabezpečení obou zemí, na jeho popis, vymezení základních pojmů a principů důchodového pojištění. V praktické části práce budou zvolena kritéria pro komparaci vybraných otázek důchodového pojištění a následně vzájemně porovnány a vyhodnoceny vybrané ukazatele. V závěru bude prezentován odhad budoucího vývoje v oblasti důchodového pojištění v České republice. Výzkumná strategie: kombinovaná. Výzkumná metoda: komparační. Výzkumné techniky: analýza dokumentů.

KOLDINSKÁ, Kristina, TRÖSTER, Petr a kol. Právo sociálního zabezpečení. 7. podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 289 stran. ISBN 978-80-7400-692-0 LACKO, Miloš. Sociálnopoisťovacie právne vzťahy. Praha: Leges, 2015. 192 s. ISBN 978-80-7502-6 TRÖSTER, Petr. Právo sociálního zabezpečení. 5. přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 379 s. ISBN 978-80-7400-322-6 VOSTATEK, Jaroslav. Penzijní teorie a politika. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016. 288 s. ISBN 978-80-7400-571-8

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

Oponent: PhDr. Martin Smutek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucího diplomové práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Týnci nad Labem dne 15. 12. 2020

Bc. Leona Auersvaldová

Poděkování

Ráda bych poděkovala JUDr. et Mgr. Filipovi Rigelovi, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce. Velmi si vážím jeho vstřícnosti, cenných rad a připomínek i času, který mi věnoval. Za trpělivost a podporu děkuji také mé rodině.

Anotace

AUERSVALDOVÁ, Leona. *Systém důchodového pojištění v České republice – srovnání se Slovenskou republikou*. Hradec Králové, 2020, 116 s. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

Cílem diplomové práce je na základě srovnání současných systémů důchodového pojištění České a Slovenské republiky zhodnotit systém důchodového pojištění v České republice.

V teoretické části je nejdříve charakterizována sociální politika a sociální zabezpečení České a Slovenské republiky a stručně zmíněna problematika sociálního pojištění obou zemí. Dále jsou charakterizovány systémy důchodového pojištění České a Slovenské republiky, definovány základní principy, legislativní vymezení, popsány jednotlivé dávky důchodového pojištění, doplňkové systémy a důležité důchodové reformy.

Na teoretickou část navazuje část empirická. Na základě stanovených ukazatelů jsou nejprve české a slovenské systémy důchodového pojištění vzájemně porovnány, vymezeny klady a nedostatky obou systémů a zhodnocen současný systém důchodového pojištění v České republice. V závěru je představen odhad budoucího vývoje v oblasti důchodového pojištění v České republice. V empirické části bude využita především výzkumná metoda komparační.

Klíčová slova: sociální zabezpečení, systém důchodového pojištění, důchody, Česká republika, Slovenská republika

Anotation

AUERSVALDOVÁ, Leona. *Pension Insurance System in the Czech Republic – Comparison with the Slovak Republic*. Hradec Králové, 2020, 116 pp. Diploma Dissertation. The University of Hradec Králové, Philosophical Faculty, Department of Social Work. Thesis supervisor: JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

The aim of the diploma thesis is based on the comparison of current pension insurance systems of the Czech and Slovak Republics to evaluate the pension insurance system in the Czech Republic.

The theoretical part first characterizes the social policy and social security of the Czech and Slovak Republics and briefly mentions the issue of social insurance in both countries. Furthermore, the pension insurance systems of the Czech and Slovak Republics are characterized, the basic principles, legislative definitions are defined, individual pension insurance benefits, supplementary systems and important pension reforms are described.

The theoretical part is followed by an empirical part. Based on the set indicators, the Czech and Slovak pension insurance systems are first compared with each other, the pros and cons of both systems are defined and the current pension insurance system in the Czech Republic is evaluated. Finally, an estimate of future developments in the field of pension insurance in the Czech Republic is presented. In the empirical part, the comparative research method will be used.

Keywords: social security, pension insurance system, pensions, Czech Republic, Slovak Republic

Obsah

Úvod	10
1 Sociální politika	13
1.1 Sociální události a postoje k sociálním problémům	16
1.2 Sociální správa a její modely	18
2 Sociální zabezpečení	20
2.1 Systémy sociálního zabezpečení v České republice	22
2.2 Sociální pojištění v České republice	24
2.3 Systém sociálního zabezpečení ve Slovenské republice	27
2.4 Sociální pojištění ve Slovenské republice	29
3 Důchodové pojištění v České republice	31
3.1 Charakteristika důchodového pojištění	34
3.2 Základní principy důchodového pojištění	38
3.3 Právní úprava důchodového pojištění	40
3.4 Dávky důchodového pojištění	41
3.4.1 Starobní důchod	42
3.4.2 Invalidní důchod	44
3.4.3 Vdovský a vdovecký důchod	45
3.4.4 Sirotčí důchod	46
3.5 Doplnkové systémy	47
3.6 Důchodové reformy	50
4 Důchodové pojištění ve Slovenské republice	53
4.1 Charakteristika důchodového pojištění	54
4.1.1 Důchodové pojištění (I. pilíř)	55
4.1.2 Starobní důchodové spoření (II. pilíř)	57
4.2 Základní principy důchodového pojištění	59
4.3 Právní úprava důchodového pojištění	60
4.4 Dávky důchodového pojištění	61
4.4.1 Starobní důchod (starobný dôchodok)	62

4.4.2	Předčasný starobní důchod (predčasný starobný dôchodok).....	63
4.4.3	Invalidní důchod (invalidný dôchodok)	64
4.4.4	Vdovský a vdovecký důchod (vdovský a vdovecký dôchodok)	66
4.4.5	Sirotčí důchod (sirotský dôchodok).....	66
4.5	Doplňkové systémy.....	67
4.6	Důchodové reformy	69
5	Porovnání systémů důchodového pojištění v ČR a SR a zhodnocení systému důchodového pojištění v ČR.....	71
5.1	Klady a nedostatky důchodového pojištění v České republice v porovnání se Slovenskou republikou	86
5.2	Zhodnocení systému důchodového pojištění v České republice	96
6	Prognóza budoucího vývoje v oblasti důchodového pojištění v ČR.....	102
	ZÁVĚR.....	106
	Seznam použité literatury	111
	Seznam tabulek a grafů.....	118
	Přílohy	120

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
DDP	doplňkové důchodové pojištění
DPS	doplňkové penzijní spoření
DSS	důchodová správcovská společnost
EU	Evropská unie
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MPSVR	Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny
MSSZ	Městská správa sociálního zabezpečení Brno
OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
OSVČ	osoba samostatně výdělečně činná
OVZ	osobní vyměřovací základ
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PAYG	pay-as-you-go
PP	penzijní připojištění
PSSZ	Pražská správa sociálního zabezpečení
SR	Slovenská republika
VPZ	výpočtový základ
VZ	vyměřovací základ
ZDP	Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění
ZoSP	Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálním poistení

Úvod

Již mnoho let jsme v naší zemi svědky nejen nesčetných diskuzí na odborné i politické úrovni, ale také konkrétních realizací dílčích či rozsáhlejších reformních opatření, která se týkají oblasti ovlivňující velmi výrazným způsobem současný či budoucí život každého z nás, a tou je důchodový systém. Zda přistoupit k zásadní reformě důchodů či pouze upravovat a korigovat stávající systém dle vývoje ve společnosti? Které parametry a jakým způsobem nastavit, aby systém mohl úspěšně fungovat pro občany i v budoucnu, a zda je třeba podmínky měnit nyní nebo až za několik let? Je schopen stát zabezpečit v budoucnu financování důchodového systému bez využití dalších zdrojů? Tyto a podobné otázky často zaznívají v debatách politiků, odborníků z různých oblastí našeho života, ale odpovědi na ně by měly zajímat samozřejmě především občany.

Téma důchodů a důchodových reforem je aktuální nejen v České republice. Když se rozhlédneme po dalších státech, zjistíme, že i jiné země diskutují a průběžně upravují parametry svých důchodových systémů či zvažují nebo realizují méně či více radikální kroky. Dospět k přijatelnému kompromisu je vždy velmi obtížné, neboť výsledná podoba důchodového systému bývá v demokratických zemích výsledkem komplikovaných jednání a dohod hlavních politických aktérů.

I v České republice sledujeme již mnoho let ustavování týmů expertů, poradních sborů či odborných komisí, jejichž úkolem je připravit pro politické reprezentace návrhy důchodových reforem a parametrických změn. Politici stran napříč politickým spektrem sice většinou veřejně deklarují nutnost reagovat na společenský vývoj, demografické ukazatele i ekonomické faktory, ale následná diskuse o výstupech, návrzích a doporučeních odborných týmů a komisí bývá často spíše ukázkou opačného přístupu. Konečná podoba změn nebývá tedy většinou výsledkem diskuse na odborné úrovni, ale spíše výsledkem politicky přijatelného konsensu. Buchanan dle Loužek (2014, s. 12) v této souvislosti uvádí: „*Debata o penzijní reformě je klasickou ukázkou, jak funguje ekonomická teorie politiky.*“

Vzhledem k tomu, že v rámci mého současného zaměstnání se zabývám jednou z oblastí nepojistných systémů, mám možnost okrajově spolupracovat i s pracovníky, které se profesně zaměřují na systémy sociálního pojištění, konkrétně na důchodové pojištění.

Rozhodla jsem se proto rozšířit si své dosavadní znalosti o další poznatky, které bych mohla v budoucnu využít nejen v pracovním, ale i v soukromém životě. Výsledkem by měla být tato diplomová práce na téma Systém důchodového pojištění v České republice – srovnání se Slovenskou republikou.

Pro komparaci s naší republikou jsem vybrala záměrně Slovensko, tedy zemi, s níž máme z nedávné minulosti velmi blízké vztahy a před rokem 1989 nás spojoval nejen život ve společném státě, ale také společné právní předpisy. Od roku 1993 vznikly dva samostatné státy: Česká republika a Slovenská republika. Chtěla bych proto zjistit, zda se současné systémy důchodového pojištění výrazně odlišují, v čem se můžeme od slovenské strany nechat inspirovat, poučit, případně co se v praxi neosvědčilo, a čeho se raději vyvarovat.

Hlavním cílem práce je na základě srovnání současných systémů důchodového pojištění České a Slovenské republiky zhodnotit systém důchodového pojištění v České republice.

Dílní cíle práce jsou stanoveny takto:

- porovnat současné systémy důchodového pojištění České a Slovenské republiky dle vybraných ukazatelů,
- poukázat na klady a nedostatky obou systémů,
- představit prognózu budoucího vývoje v oblasti důchodového pojištění v České republice.

Diplomová práce vychází z platné právní úpravy v České i Slovenské republice. Pod pojmem důchodové pojištění se rozumí systém důchodového pojištění jako celek. Závěrečná práce se skládá ze šesti kapitol. Vzhledem k tomu, že výsledná podoba důchodového systému každé země vždy závisí na koncepci sociální politiky a je s ní úzce spjata, je první kapitola pojata obecněji a zaměřena právě na téma sociální politiky, popis penzijních modelů, vysvětlení pojmu sociální událost, rozlišení základních postojů k sociálním problémům a modely sociální správy. Druhá kapitola seznamuje se systémem sociálního zabezpečení a sociálního pojištění v ČR i SR.

Ve třetí kapitole charakterizují důchodové pojištění v ČR, jeho základní principy, legislativní ukotvení, jednotlivé dávky, doplňkové systémy a popisují důchodové

reformy. Ve čtvrté kapitole seznamuji s důchodovým pojištěním v SR, s jeho základními principy, legislativním ukotvením, poskytovanými dávkami, vysvětluji pozici doplňkových systémů a zmiňuji zásadní důchodové reformy. V páté kapitole oba systémy vzájemně dle stanovených kritérií porovnávám, upozorňuji na klady a nedostatky důchodového pojištění v ČR i SR a zhodnocuji systém důchodového pojištění v České republice. V poslední kapitole představím odhad budoucího vývoje v oblasti důchodového pojištění v ČR.

V práci byly využity výzkumné metody komparace, analýza, syntéza, dedukce, abstrakce, studium dokumentů. Metoda komparace sloužila ke zjišťování rozdílů mezi jednotlivými charakteristikami popisovanými v závěrečné práci. Komparativní přístup byl zvolen proto, že umožňuje získat informace potřebné pro zhodnocení zvoleného tématu.

1 Sociální politika

Podle Holuba a Šlapáka (2017, s. 14) „*důchodový systém zaujímá svou podstatou a objemem fiskálních prostředků klíčovou pozici v soustavě sociální politiky.*“

S ohledem na tento fakt považujeme za vhodné začít závěrečnou práci právě kapitolou, kterou věnujeme sociální politice a charakteristice sociálních modelů, z nichž vycházejí konkrétní penzijní modely. Vymezíme také jednotlivé sociální události a rozlišíme modely sociální správy.

Přestože sociální politika je považována za neodmyslitelnou součást každé moderní společnosti a její realizace ovlivňuje každodenní život každého z nás, vymezení pojmu sociální politiky není jednotné. Můžeme ji vnímat jako celek i jako projev specifických skutečností realizovaných na daném území, v daném čase a lze ji charakterizovat z různých pohledů a úrovní. V některých zemích je chápána široce a zahrnuje činnosti týkající se sociálního zabezpečení, vzdělávání, zdravotnictví, bydlení i zaměstnanosti, v jiných zemích se naopak omezuje pouze na důchodové zabezpečení sociálně slabších občanů či na udržení příjmu obyvatel na určité minimální úrovni (Macková, 2017, s. 10-13).

Jednotliví autoři vymezují pojem sociální politika různými způsoby. Potůček a kol. (2005, s. 247) hovoří o sociální politice buď jako o teoretické disciplíně, nebo jako o společenské praxi. V prvním případě vychází z poznatků společenských věd, které aplikuje na sociální realitu. Zabývá se nejen nerovnostmi a jejich rozdělením ve společnosti, ale také politickými procesy a činnostmi, které tyto nerovnosti ovlivňují. Ve druhém významu reaguje na konkrétní sociální situace a problémy v životě lidí. Matlák a kol. (2012, s. 19) zase charakterizuje sociální politiku jako „*cílevědomou, soustavnou činnost a působení státu, státních a nestátních organizací a institucí, zaměřené na zlepšování pracovních a životních podmínek jednotlivců a sociálních skupin, cílem je zajistit sociální ochranu jednotlivců.*“

Jednotná univerzální a konstantní sociální politika neexistuje. Každý sociální systém má svou vlastní tradici, stanovuje si vlastní pravidla, volí nástroje a formy odpovídající potřebám společnosti a chápání solidarity v dané době. Sociální politika musí být pružná a musí reagovat na změny ve společnosti (Tomeš, 2010, s. 43). Jejím základním nástrojem je právo, které zaručuje rovnost v nárocích a definuje nejen rámec

poskytování, ale také soubor institucí, způsoby realizace i zacházení s finančními prostředky (Potůček a kol., 2005, s. 259).

Předmětem sociální politiky státu je podle Matouška a kol. (2001, s. 172) sociální ochrana obyvatelstva v nezbytném, společensky uznaném rozsahu vymezená ústavou a zákony. Za objekty sociální politiky státu považuje obyvatele daného území, kteří jsou sociální politikou chráněni, řízeni, omezováni či stimulováni. Klíčový je způsob financování základních systémů sociálního zabezpečení, doplňkových systémů sociálního pojištění i sociálních služeb (Potůček a kol., 2005, s. 261).

Za nejvýznamnější subjekt při realizaci sociální politiky považuje Macková (2017, s. 15-17) stát a jeho orgány. Mezi hlavní subjekty dále řadí zaměstnavatele, zaměstnavatelské organizace, zaměstnanecké odborové orgány, obce, vyšší územně správní celky, charitativní organizace a občanské iniciativy, církve, občany, rodiny a domácnosti. Z prvků, které determinují současnou sociální politiku, jmenuje především globalizaci, nepříznivý demografický vývoj, stárnutí populace, oslabení tradiční funkce rodiny a solidarity, nárůst migrace obyvatelstva do Evropy, zdroje pro sociální politiku, problém sociálního dialogu, zpomalení hospodářského růstu a snižování kvality života.

Podle Tomeše (2011, s. 14-15) „*stát může konat jen to, co mu dovoluje zákon a vzájemné souvislosti mezi jednotlivými obory, které dohromady představují systém veřejné sociální politiky*“. Sociální politika zahrnuje na jedné straně povinnosti obligatorní a na straně druhé činnosti fakultativní. Veřejný sektor musí plnit povinnosti vyplývající z ratifikovaných mezinárodních smluv a národních zákonných předpisů. Zároveň může konat vše, co mu zákon dovoluje, ale neukládá jako povinnost. Jednotlivé obory sociální politiky jsou tak vzájemně provázány, že jakákoliv změna v jednom oboru zpravidla ovlivní a vyvolá změnu i v ostatních oborech. Zvýší-li se například věková hranice pro odchod do starobního důchodu a prodlouží-li se potřebná doba pojištění, bude to mít vliv například i na důchody invalidní, na politiku zaměstnanosti a na systémy sociální péče.

Ve spojení se sociální politikou zmiňuje Tomeš (2010, s. 30) pojem **solidarita**. Řadí ji mezi základní hodnoty evropské civilizace. Sociální politika je o společenské solidaritě v různých podobách a slouží různým zájmům a účelům. Sociální soudržnost v sociálním systému je posilována právě společenskou solidaritou, která se projevuje

jako snaha o vzájemnou lidskou pomoc a podporu (Tomeš, 2010, s. 43-45). V souvislosti se sociální solidaritou rozlišuje Potůček a kol. (2005, s. 249) vertikální a horizontální přerozdělování. Pokud přerozdělujeme mezi bohatými a chudými, hovoří o vertikálním přerozdělování. Dochází-li k přerozdělování mezi generacemi, mezi bezdětnými jedinci a rodinami s dětmi či mezi zdravými a nemocnými, jedná se o přerozdělování horizontální. Jako příklad tohoto typu sociální solidarity uvádí Potůček systém starobních důchodů, založený na průběžném financování. Lidé v produktivním věku přispívají do systému pojištění a zároveň lidé v postproduktivním věku ze systému čerpají.

Tomeš (2011, s. 32-34) uvádí, že stát může solidaritu buď organizovat a hradit z vybraných daní, nebo může prostřednictvím sociálního pojištění donutit určité skupiny občanů, aby se pojistily pro případ budoucích sociálních událostí. V obou případech prostředky přerozdělujeme a směřujeme je k sociálně potřebným. V ČR je princip solidarity zakotven v Listině základních práv a svobod. Solidarita podle Tomeše (2010, s. 30) nemusí být pouze přirozená, spravedlivá a produktivní tím, že se dělíme o náklady, ale může být také nepřirozená, kontraproduktivní tím, že poškozuje jedny a favorizuje druhé. Sociální solidarita reaguje na lidské potřeby a projevuje se tím, že někoho před něčím chráníme, pro někoho něco konáme, v něčem ho podporujeme, nebo něco někomu poskytujeme (Tomeš, 2010, s. 183).

Opatření sociální politiky není možné realizovat bez dostatečného množství zdrojů vytvořených na základě hospodářské politiky státu. Sociální politika je determinována ekonomickými procesy, zároveň však zpětně ovlivňuje hospodářskou politiku. **Hlavní problém politiky států na celém světě spočívá právě v nalezení vzájemného optimálního vztahu mezi hospodářskou a sociální politikou.** V praxi se můžeme setkat se dvěma protichůdnými názory na vztah mezi těmito politikami. Zastánci prvního názoru preferují pouze ekonomické aspekty, přeceňují význam ekonomiky a sociální politiku považují za přítěž, protože nedisponuje vlastními zdroji. Naopak zástupci druhého názoru odsouvají do pozadí ekonomické aspekty a určující je pro ně sociální politika, protože se bezprostředně dotýká podmínek života lidí. Vyspělé evropské státy se snaží, aby ekonomická úroveň země korespondovala se zabezpečením sociální spravedlnosti (Macková, 2017, s. 23-24).

Sociální politika je velmi úzce spjata také se sociologií, která ji pomáhá s identifikací problémů ve společnosti a zajímá se o člověka v sociální interakci. Významným zdrojem informací pro vytváření nových koncepcí i pro pozdější vyhodnocení uskutečněných záměrů je demografie. Zákonný rámec realizace sociální politiky je dán právní vědou. Svými poznatky sociální politiku ovlivňují i další vědní obory jako politologie, lékařství, etika, statistika, matematika a další (Potůček a kol., 2005, s. 256-257).

Vostatek (2016, s. 1-2) rozlišuje čtyři základní sociální modely: **liberální, konzervativní, sociálně-demokratický a neoliberální**. U prvních třech modelů vychází z vymezení Esping-Andersena, u modelu neoliberálního využívá typologii Bovenberga a Ewijk. Předpokládá, že volba mezi uvedenými sociálními modely je veřejnou volbou ve smyslu moderní veřejné politiky a každý důchodový systém by proto měl vycházet z některého z uvedených sociálních modelů. Zásadní rozdíly mezi těmito základními modely spatřuje Vostatek v důrazu na univerzalitu, resp. selektivitu důchodového zabezpečení a na dobrovolnost, resp. povinnost důchodového zabezpečení. Přestože liberální a neoliberální model mají společný historický základ, velmi výrazně se odlišují. Stejně tak model konzervativní a sociálně-demokratický využívají sice institut sociálního pojištění, ale každý jiným způsobem. Liberální penzijní model je postaven na dobrovolném zabezpečení jednotlivce podle jeho individuálních potřeb. Pro sociálně-demokratický model je typický rozsáhlý povinný, univerzální základ veřejného důchodového zabezpečení. Základem konzervativního modelu je povinné a zároveň selektivní důchodové zabezpečení. Pro neoliberální model je charakteristický univerzální systém na bázi dobrovolnosti.

1.1 Sociální události a postoje k sociálním problémům

Nepříznivé životní situace, které vznikají v průběhu života každého jedince, nazývá Macková (2017, s. 48-49) sociálními událostmi. Charakterizuje je také jako sociální situace, s nimiž je spojeno plnění ze sociálního zabezpečení. Nečadová (2014, s. 5-9) považuje za sociální událost „*takovou nepříznivou životní situaci, kterou jedinec nezvládá řešit vlastními silami či prostředky.*“ Může být spojena se zdravotním stavem, rodinou, věkem, nezaměstnaností, chudobou i s nepřizpůsobením se většinové společnosti. Podle Halířové (2018, s. 12) je sociální událostí „*právní skutečnost*

zakotvená v právní normě, nezávislá na vůli subjektu, která zakládá, mění či ruší právní vztahy sociálního zabezpečení.“ Důsledkem sociální události může jedinec ztratit schopnost výdělečné činnosti a je třeba ho zajistit dávkou nebo službou sociálního zabezpečení.

Štangová, Lang a kol. (2018, s. 14) třídí sociální události podle různých kritérií. Podle působení v jednotlivých subsystémech rozlišují sociální události sociálního pojištění (důchodového, nemocenského, zdravotního), státní sociální podpory a sociální pomoci. Podle hlediska předvídatelnosti je dělí na zcela předvídatelné (víme, že nastanou i kdy nastanou), částečně předvídatelné (víme pouze, kdy nastanou či pouze, že nastanou), a nepředvídatelné (nevíme, že nastanou, ani kdy nastanou). Podle faktorů, které způsobují jejich vznik, odlišují sociální události biologické a společenské. Podle povahy výskytu rozeznávají sociální události přirozené a nepřirozené a podle (ne)shody mezi osobou, u níž nastaly a na níž působí, existují sociální události přímé a nepřímé.

Koldinská, Tröster a kol. (2018, s. 64-66) uvádějí jako příklad přímé sociální události dosažení důchodového věku, kdy v rámci důchodového pojištění je člověk, který dosáhl určitého věku, a při splnění potřebné doby pojištění, oprávněn žádat o přiznání starobního důchodu sám za sebe. Nepřímá sociální událost nastává například v případě smrti osoby považované za živitele, kdy může vzniknout oprávnění pozůstalé osoby žádat o poskytnutí pozůstalostního důchodu.

Mezi základní sociální události řadí Koldinská, Tröster a kol. (2018, s. 66-70) nemoc (poruchu zdraví), pracovní neschopnost, dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, invaliditu, těhotenství a mateřství, nezaopatřenost dítěte, dosažení určitého věku a smrt. Štangová, Lang a kol. (2018, s. 14-17) připojují k tomuto výčtu ještě nedostatečný příjem.

Tomeš (2010, s. 45) rozlišuje v evropských zemích dva základní postoje k sociálním problémům: **postoje autokratické (paternalistické) a postoje demokratické.** Autokratická sociální politika nadřazuje vládu nad právo, z čehož plyne nerovné postavení člověka ve společnosti, která je hierarchicky strukturovaná. Demokratické postoje naopak upřednostňují právo před vládou a jasně definují práva a povinnosti státu, zaměstnavatelů i občanů. V rámci demokratického postoje Tomeš dále rozlišuje **typ liberální, korporativistický a institucionální.** Pro liberální typ je typický důraz

na odpovědnost člověka za vlastní budoucnost a minimální veřejné intervence v sociální politice zaměřené pouze na snížení sociálního napětí a ochranu sociálního prostředí. U typu korporativistického stát přenáší úkoly na zaměstnavatele a veřejná moc zasahuje do soukromých vztahů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem pouze v zájmu ochrany sociální stability pro potřebu ekonomického rozvoje. U institucionálního modelu stát v rámci svých ústavních povinností reaguje na uznání nezadatelných práv občanů a rozvíjí jejich sociální práva.

1.2 Sociální správa a její modely

Podle Tomeše (2010, s. 29) se sociální politika liší od pojmu sociální správa. Zatímco sociální politika řeší volby mezi politickými cíli a tím, jak jsou záměry formulovány, prosazovány a realizovány, sociální správa se zabývá způsoby, jak jsou lidé organizováni a jejich činnost strukturována a prováděna s cílem sociální dávky a služby poskytnout co nejlépe. Tomeš a kol. (2009, s. 33-34) zahrnuje do sociální správy organizace, činnosti a postupy, které umožňují uspokojovat sociální potřeby občanů. Jejich prostřednictvím je realizována sociální ochrana obyvatelstva na daném území.

Matoušek a kol. (2001, s. 177) sociální správou rozumí: „1. souhrn institucí (organizací), které realizují státní sociální politiku, nebo 2. cílevědomou činnost k realizaci sociálních zákonů.“ V prvním případě vychází z organizačního pojetí správy, věnuje pozornost institucím, které činnost vykonávají, z hlediska jejich struktury, kompetencí a úkolů. Ve druhém případě vychází z funkčního pojetí správy a chápe správu jako společenské řízení se specifickými rysy realizované specifickými formami.

Evropské země kombinují obvykle při organizování sociální správy přístup veřejnoprávní a soukromoprávní. Tomeš (2009, s. 37-40) popisuje čtyři modely sociální správy, které se liší podle míry centralizace státní sociální správy, participace veřejnoprávních samospráv a participace soukromoprávních správ.

- **Liberální sociální správa** reguluje ochranu společnosti proti sociálnímu napětí vyvolanému chudobou. Povzbuzuje lidi, aby se sami starali o sebe a své rodiny, podporuje sociální pojištění. Cílem není rozvíjet sociální solidaritu, ale pomáhat pouze nejchudším. Sociální správa je decentralizovaná a vytváří prostor

pro soukromoprávní poskytovatele. Stát zaručuje pouze minimální důstojnou životní úroveň nejchudším jedincům prostřednictvím základní záchranné sociální sítě.

- V případě **korporativní sociální správy** stát zavazuje zaměstnavatele, aby svým zaměstnancům poskytoval sociální ochranu sám. Uplatňuje se princip svépomocné solidarity a subsidiarity, což znamená, že stát zasahuje pouze v situacích, kdy soukromá sféra vyčerpala všechny možnosti řešení. Stát řeší sociální potřeby občanů tím, že ukládá jiným subjektům, aby se o sociální ochranu postaraly prostřednictvím povinného pojištění. Občané by si měli spořit za příspěvní příspěvků od zaměstnavatelů.
- Podstatou **totalitní sociální správy** je státní zaopatření obyvatel, pozitivní diskriminace vybraných profesí, důsledná centralizace sociální správy, úhrada všech výdajů ze státního rozpočtu a vyloučení soukromé iniciativy v sociální sféře.
- **Sociálnědemokratická (institucionální) sociální správa** kombinuje státní sociální správu s nestátní správou, sociální správu veřejnoprávní a soukromoprávní a rozvíjí sociální solidaritu financovanou z prostředků získaných z daní. Stát plní funkci regulativní i organizátorskou, ale přihlíží zároveň k principu subsidiarity. Cílem je omezit sociální vyloučení osob, rozvíjet systémy povinného sociálního pojištění a zajistit občanům přiměřené příjmy.

V České republice je sociální správa financována průběžným způsobem ze státního rozpočtu na základě rozpočtových pravidel vydaných Ministerstvem financí ČR. Náklady sociální správy hradí stát, samospráva, zaměstnavatel, nestátní organizace a občan. Stát financuje sociální správu především prostřednictvím daní, samospráva získává největší zdroje ze státního rozpočtu, zaměstnavatelé povinně přispívají zejména na sociální pojištění zaměstnanců, občan jako účastník systému přispívá na povinnou solidaritu s jinými občany. Veřejná sociální správa je financována redistribucí prostředků, nástrojem převodu peněz jsou zpravidla daně. Transfer probíhá mezi osobami ekonomicky aktivními a neaktivními, zaměstnanými a nezaměstnanými, zdravými a nemocnými a mezi generacemi (Tomeš, 2009, s. 157-161).

2 Sociální zabezpečení

Jak řešit zabezpečení občanů při nepříznivých sociálních situacích způsobených sociálními událostmi, je problémem každé společnosti. Forma a úroveň řešení závisí na stupni rozvoje dané společnosti. Formy ekonomické činnosti ovlivňují způsob a úroveň života nejen lidí, kteří pracují, ale i lidí, kteří pracovat nemohou, ať už z důvodu věku, nemoci, úrazu, invalidity či mateřství. Řešení sociálních problémů ve společnosti určují především ekonomické faktory, ale významné jsou i další faktory jako demografická struktura obyvatelstva, etické a morální názory ve společnosti, zájem občanů na řešení jejich potřeb, intenzita prosazování tohoto zájmu, tradice řešení sociálních problémů a stupeň rozvoje lékařské vědy (Tröster a kol., 2010, s. 25). Ve vyspělých zemích je sociální zabezpečení nejvýznamnější částí státní sociální politiky, je úzce navázáno na veřejné příjmy i výdaje, ale liší se rozsahem i způsobem financování (Nečadová, 2014, s. 23).

Sociální zabezpečení je základním institutem sociální politiky (Macková, 2017, s. 32). Má interdisciplinární charakter. Jeho pojmové vymezení souvisí s odlišnými přístupy k financování výdajové části, především systému důchodového zabezpečení a nemocenského pojištění, označované souhrnně jako sociální pojištění. Sociální pojištění tvoří základní pilíř sociálního zabezpečení (Macková, 2017, s. 49-50).

Pojem sociální zabezpečení není jednoznačně definován, neboť jednotliví autoři kladou důraz na jiné sociální události. Macková (2017, s. 48-50) jej například v užším smyslu vymezuje jako zabezpečení občanů v případě dlouhodobé pracovní neschopnosti, invalidity, stáří a při ztrátě živitele. Širší pojetí vnímá jako zabezpečení občanů z důvodu pracovní neschopnosti a dalších společensky uznaných událostí formou peněžních plnění a formou služeb. Nečadová (2014, s. 13) zahrnuje do užšího pojetí pouze důchodové zabezpečení a sociální služby. V širším významu považuje za součást sociálního zabezpečení také péči o zdraví, zabezpečení při neschopnosti pro nemoc a úraz, zabezpečení v těhotenství a mateřství, pomoc při výchově dětí v rodině, zabezpečení v případě invalidity, ve stáří, v nezaměstnanosti a zabezpečení rodinných příslušníků a pozůstalých. Macková (2017, s. 49-50) charakterizuje sociální zabezpečení v zemích střední a východní Evropy po roce 1989 jako: „*souhrn opatření, která úzce souvisí s ekonomickou reformou, prostřednictvím kterých se zabezpečuje sociální mír,*

tlumí se sociální napětí a umožňuje se, aby ekonomická reforma byla sociálně průchodná a obyvateli akceptovaná.“

Jak již bylo řečeno, pro pojem sociální zabezpečení nenajdeme dosud všeobecně přijatou definici. Štangová, Lang a kol. (2018, s. 12) charakterizují sociální zabezpečení jako „*soubor institucí, právních norem, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí.*“ Považují sociální zabezpečení za jeden z nejdůležitějších nástrojů státní sociální politiky.

Sociální zabezpečení slouží k realizaci nezadatelných sociálních práv lidí. Jsou to pravidla pro povinnou i dobrovolnou sociální solidaritu mezi občany (Tröster a kol., 2010, s. 20). Poskytuje spíše pasivní sociální jistoty spojené se zdravotními a sociálními překážkami bránícími ekonomické činnosti či účasti na standardních společenských procesech (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 8). Obsah pojmu sociální zabezpečení v soudobém mezinárodním chápání zahrnuje pomoc lidem v případě nemoci, nezaměstnanosti, zdravotního poškození a invalidity, pracovního úrazu a nemoci z povolání, stáří, mateřství, rodičovství a úmrtí živitele (Tröster a kol., 2010, s. 15). V současné době je pojem sociální zabezpečení nahrazován pojmem sociální ochrana (Tröster a kol., 2010, s. 23).

Sociální zabezpečení je vnitřně strukturované a členité. Macková (2017, s. 84) ho proto pro přehlednost dále dělí podle různých hledisek. Z hlediska formy rozlišuje sociální zabezpečení povinné (obligatorní, základní) a dobrovolné (fakultativní, doplňkové), z hlediska zdroje financování může být uhrazované ze státního rozpočtu, nebo z vybraných příspěvků. Podle způsobu financování se může jednat o financování průběžné („pay-as-you-go“), kapitálové a kombinované. Průběžné financování je založené na mezigenerační solidaritě, kdy dávky jsou vypláceny přímo z příspěvků od plátců. U kapitálového financování je vytvořen fond, z něhož se kryjí náklady na vyplácené dávky, a v případě kombinované formy se systém průběžného financování spojuje s vytvářením kapitálové rezervy. Neznámější a nejčastěji užívané je však dělení sociálního zabezpečení na tři základní subsystémy: **sociální pojištění, sociální podporu a sociální pomoc.**

System sociálního zabezpečení je financován na základě principu pojistného a principu zaopatřovacího (zabezpečovacího). V případě **pojistného principu** si jedinec adresně

odkládá část své spotřeby za účelem řešení důsledků sociální události, která pravděpodobně nastane v budoucnosti. **Zaopatřovací princip** se uplatňuje při financování nepojistných systémů, tedy státní sociální podpory a sociální pomoci. Stát v tomto případě zabezpečuje jedince při vzniku sociální události bez ohledu na to, zda se v minulosti podílel na financování systému. Zdrojem financování jsou v tomto případě převážně prostředky vybrané formou daní (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 22-23).

Systémy sociálního zabezpečení evropských zemí jsou vedle specifík jednotlivých zemí ovlivňovány také některými podobnými problémy a jedním z nich je stárnutí obyvatelstva, které souvisí s prodlužováním průměrné délky života a nižšího počtu rodičích se dětí. Pro průběžně financovaný důchodový systém je významný rovněž měnící se poměr mezi osobami v produktivním a postproduktivním věku, na což je podle odborníků třeba se předem připravit. Základními faktory, které ovlivňují úroveň sociálního zabezpečení každé země, je zejména ekonomický, politický a demografický vývoj. Nelze zapomenout ani na prvek tradice, která je v České republice hluboce zakořeněna (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 9-10).

2.1 Systémy sociálního zabezpečení v České republice

Právo na sociální zabezpečení je jedním z nejdůležitějších sociálních práv člověka. Je zakotveno v úmluvách Mezinárodní organizace práce, které ČR ratifikovala. Jedná se zejména o úmluvu č. 102 o sociálním zabezpečení (minimální standardy) z roku 1952 a č. 118 o rovnosti zacházení (sociální zabezpečení) z roku 1962 (Tröster a kol., 2010, s. 13).

Charakteristickým rysem právních předpisů v oblasti sociálního zabezpečení je jejich dynamický vývoj a určitá nestabilita, což je jedním z problémů sociálního zabezpečení nejen v České republice, ale i v dalších evropských zemích. Obecně lze říci, že sociální zabezpečení patří mezi důležité nástroje realizace státní sociální politiky, neboť směřuje k realizaci sociálních práv lidí (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 12). V České republice bývá v užším vymezení sociálním zabezpečením označováno pouze důchodové a nemocenské pojištění, tak jak to vyplývá z pojmosloví zákona č. 582/1991 Sb.,

o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (Nečadová, 2014, s. 11).

Stát je povinen realizovat sociální práva občanů tak, aby jejich naplněním zajistil důstojnost a svobodný rozvoj osobnosti člověka. V České republice je právo občana na sociální zabezpečení zakotveno v ústavních zákonech a upraveno ve speciálních zákonech pro jednotlivé subsystemy. (Tröster a kol., 2010, s. 40-41).

System sociálního zabezpečení v České republice je jednotným a vnitřně diferencovaným celkem. Jeho základní části kopírují obecně definované schéma a tvoří ho tyto subsystemy: **sociální pojištění**, **státní sociální podpora** a **sociální pomoc**. Prvním a nejdůležitějším pilířem je sociální pojištění, které bylo v ČR zavedené po mnoha letech znovu v nové podobě od roku 1993. V rámci tohoto subsystemu občan povinně sám sebe nebo někdo jiný občana připravuje odkládáním části své osobní spotřeby na řešení budoucích sociálních událostí (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 10-11). Podrobněji bude sociální pojištění vysvětleno v dalším textu. V této části práce stručně charakterizujeme další dva subsystemy sociálního zabezpečení. Oba patří mezi subsystemy nepojistné, což znamená, že nárok na dávky není vázán účastí na pojištění.

Státní sociální podpora je systém státních dávek, které jsou zaměřeny především na finanční pomoc rodinám s nezaopatřenými dětmi. Dávky státní sociální podpory lze rozdělit do dvou skupin: na dávky závislé na příjmu rodiny (testované) a dávky nezávislé na příjmu rodiny (netestované). **Sociální pomoc** je termín, který nahradil dříve užívaný pojem sociální péče. Do tohoto subsystemu patří dávky pomoci v hmotné nouzi, sociální služby pro osoby nacházející se v nepříznivé sociální situaci a dávky pro osoby se zdravotním postižením. Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou určeny pro osoby, které si nemohou sami zabezpečit základní životní potřeby. V rámci sociálních služeb je osobám závislým na pomoci jiné osoby poskytována dávka příspěvek na péči. Účelem dávek pro osoby se zdravotním postižením je jednak zmírnění sociálních důsledků zdravotního postižení občanů a dále podpora jejich sociálního začleňování (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 11-12).

Pro jednoduché a výstižné shrnutí použijeme charakteristiku Nečadové (2014, s. 14-18). Prostřednictvím **sociálního pojištění** jsou ošetřovány sociální situace, na které se jedinec může předem připravit odložením své spotřeby na krytí budoucí sociální

události. **Státní sociální podpora** reaguje na sociální situace, kdy je vhodné a žádoucí podpořit rodinu, především rodinu s dětmi. Okolnosti, kdy jedinec není schopen řešit sám nebo s pomocí vlastní rodiny stav hmotné a sociální nouze a nestačí ani pomoc prvních dvou subsystémů, jsou řešeny prostřednictvím **sociální pomoci**.

Institucionální systém sociálního zabezpečení v ČR tvoří Ministerstvo zdravotnictví ČR, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Ministerstvo obrany ČR, Ministerstvo vnitra ČR, Ministerstvo spravedlnosti ČR a nestátní neziskové organizace (Nečadová, 2014, s. 17). Prováděním sociálního zabezpečení v ČR jsou pověřeny orgány sociálního zabezpečení, a to příslušná ministerstva, Česká správa sociálního zabezpečení, okresní správy sociálního zabezpečení, krajské pobočky úřadu práce, krajské úřady, pověřené obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní živnostenské úřady (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 47).

Sociální zabezpečení je v ČR financováno ze státního rozpočtu. Příjmy ze sociálního pojištění jsou přerozdělovány příslušnými orgány státní správy. Od roku 1996 vznikl v rámci státního rozpočtu zvláštní účet, na který se příjmy z pojištění ukládají. (Potůček, Radičová, 1998, s. 42).

2.2 Sociální pojištění v České republice

V rámci sociálního pojištění jsou řešeny situace, na něž se jedinec může předem připravit a odložit si část své spotřeby na krytí budoucí nejisté sociální situace, ať již krátkodobé či dlouhodobé (Tomeš, 2009, s. 65-66). Mezi krátkodobá sociální pojištění řadí Tröster a kol. (2010, s. 16) pojištění v nemoci, mateřství, rodiny a nezaměstnanosti, mezi dlouhodobé potom pojištění ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele.

Sociální pojištění je nástrojem sociálního zabezpečení. Podstatou pojistných systémů obecně je kolektivní zajišťování se před sociálními riziky. Pojištěnec se sám povinně pojišťuje pro případ budoucí sociální události. Odvádí pojistné subjektu, který následně ze sociálního pojištění vyplácí dávky dle zákonných podmínek. Současné evropské systémy sociálního pojištění pokrývají téměř všechny své obyvatele a zahrnují pojištění zdravotní, úrazové, nemocenské, důchodové a pro případ nezaměstnanosti (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 96-97).

Systemy sociálního pojištění fungují buď na principu průběžného, nebo fondového financování. Průběžné financování („pay-as-you-go“) vychází z principů solidarity a mezigeneračního rozdělování, prostředky plynou do státního rozpočtu (případně fondu) a plátcí se liší od příjemců dávek, které jsou zpravidla vypláceny do výše zdrojů. V případě fondového financování si jedinec spoří na vlastním účtu, prostředky jsou kapitalizovány a plátcí jsou shodní s příjemci dávek. Trendem je přechod ke smíšeným systémům, ke kombinaci obou způsobů financování (Nečadová, 2014, s. 24-25).

Podle Potůčka a kol. (2005, s. 261) je pro průběžné financování typické silnější postavení státu, financování dávek z vybraných příspěvků a základní solidarita mezi lidmi. V případě fondového financování je pojistné odváděno do fondu a následně z něho se dávky vyplácejí. V ČR jsou všechny základní systémy sociálního pojištění financovány průběžně, fondové financování se využívá v doplňkových systémech důchodového pojištění a u individuálních pojistných produktů (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 98-99).

V České republice existují dva typy pojistného:

- **Pojistné na sociální zabezpečení** (zahrnuje pojistné na nemocenské pojištění a pojistné na důchodové pojištění) a **příspěvek na státní politiku zaměstnanosti**. Slouží k úhradě výdajů na dávky důchodového a nemocenského pojištění a nákladů na provádění těchto pojištění. Je příjmem státního rozpočtu. Účast na důchodovém pojištění vzniká povinně ze zákona při splnění zákonných podmínek. Neexistuje zde možnost vyvázat se z důchodového pojištění z důvodu dostatečných finančních příjmů (tzv. opt-out). Nemocenské pojištění je povinné pro zaměstnance, dobrovolné pro OSVČ.
- **Pojistné na zdravotní pojištění** se odvádí na účet zdravotní pojišťovny, u níž je jedinec pojištěn. Za osoby, u nichž je plátcem pojistného stát, hradí pojistné ministerstvo financí na zvláštní účet vedený u Všeobecné zdravotní pojišťovny ČR. Povinností pojištěnce je platit pojistné vždy, pokud tuto povinnost nemá stát (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 10-11).

Vybrané pojistné na sociální zabezpečení je příjmem státního rozpočtu v souladu se zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Zahrnuje pravidelně hrazené platby na nemocenské pojištění, důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku

zaměstnanosti. Povinnost platit pojistné mají ze zákona zaměstnanci, zaměstnavatelé, osoby samostatně výdělečně činné (dále OSVČ) a lidé, kteří se dobrovolně důchodově pojistili. Za zaměstnance je povinen odvádět pojistné zaměstnavatel. Pojistné se vypočítá stanoveným procentem z vyměřovacího základu za rozhodné období. U zaměstnanců se za rozhodné období považuje kalendářní měsíc, za který pojistné platí, u OSVČ kalendářní rok. Vyměřovacím základem je u OSVČ částka, kterou si sama určí. Pokud by však tato částka byla nižší než zákonem stanovený minimální vyměřovací základ (alespoň 50 % daňového základu), odvádí OSVČ pojistné z tohoto základu. Je-li částka nižší než zákonem stanovený nejnižší vyměřovací základ, odvádí OSVČ pojistné z tohoto základu (ČSSZ, 2020 [online]). Přehled platných sazeb pojistného pro jednotlivé kategorie pojištěnců je uveden v tabulce 1, barevně odlišeny jsou sazby na důchodové pojištění.

Tabulka 1: Sazby pojistného pro jednotlivé kategorie poplatníků v ČR pro rok 2020

Druh poplatníka	Sazba pojistného z vyměřovacího základu			
	Nemocenské pojištění (NP)	Důchodové pojištění (DP)	Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	Celkem
Zaměstnavatel	2,1 %	21,5 %	1,2 %	24,8 %
Zaměstnanec	x	6,5 %	x	6,5 %
OSVČ bez účasti na NP	x	28 %	1,2 %	29,2 %
OSVČ dobrovolně účastná NP	2,1 %	28 %	1,2 %	31,3 %
Osoba dobrovolně účastná DP	x	28 %	x	28 %

Zdroj: ČSSZ, 2020, vlastní zpracování

Sociální pojištění provádějí orgány státní správy, kterými jsou Česká správa sociálního zabezpečení (dále ČSSZ), okresní správy sociálního zabezpečení, Pražská správa sociálního zabezpečení a Městská správa sociálního zabezpečení Brno. Zabezpečení ozbrojených složek přísluší ministerstvu vnitra, obrany a spravedlnosti. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR metodicky řídí ČSSZ, zajišťuje úkoly vyplývající z mezinárodních smluv, posuzuje zdravotní stav a pracovní schopnost pro účely přezkumného řízení soudního ve věcech důchodového pojištění a kontroluje výkon státní správy. Součástí systému správy sociálního pojištění jsou také živnostenské úřady, které plní úlohu centrálních registračních míst. Zaměstnavatelé plní především evidenční a oznamovací úkoly. (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 81-82).

Jednotlivé subsoustavy sociálního pojištění jsou financovány z pojistného, které platí zaměstnanci, zaměstnavatelé i osoby samostatně výdělečně činné. Pojistné ze zdravotního pojištění je odváděno do veřejnoprávního fondu, ostatní pojistné do státního rozpočtu, jehož součástí je samostatný účet pro příspěvky na důchodové pojištění (Tomeš, 2009, s. 65-66).

V současnosti sociální pojištění ztrácí svůj pojišťovací charakter, prostřednictvím prerozdělování části příjmu občanů se stává jinou formou sociální ochrany (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 8). Transformaci pojetí sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění považuje Tröster a kol. (2010, s. 17) za jeden ze zásadních kroků realizace sociální reformy v České republice.

2.3 Systém sociálního zabezpečení ve Slovenské republice

Po osamostatnění Slovenské republiky v roce 1993 se transformace sociálního zabezpečení zaměřila především na finanční a institucionální zabezpečení a přechod od státního sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění. V roce 1993 byla zřízena Národní pojišťovna jako veřejnoprávní instituce. Měla plnit úkoly v oblasti zdravotního pojištění, nemocenského pojištění a důchodového pojištění, ale toto spojení v praxi nefungovalo. Proto byla o dva roky později Národní pojišťovna zrušena a vznikla Sociální pojišťovna (Sociálna poisťovňa) s cílem institucionálně a finančně uspořádat samostatný systém nemocenského pojištění a důchodového zabezpečení. Koncepce transformace sociálního zabezpečení se zaměřila na vytvoření sociálně spravedlivého systému založeného na participaci občana, sociální solidaritě a garanci státu (Macková, 2017, s. 65-67).

Oddělení systému nemocenského a důchodového pojištění na jedné straně a systému zdravotního pojištění na straně druhé se ukázalo podle Matláka et al. (2012, s. 43) jako nevyhnutelné, neboť jednotlivé systémy vycházely z naprosto odlišných principů. Zatímco systém nemocenského a důchodového pojištění byl budován na principu sociální solidarity s přímou vazbou na dosahovaný příjem, v systému zdravotního pojištění se uplatňovala zásada absolutní solidarity bez přímé vazby na příjem občana.

Od roku 1994 je na Slovensku financování sociálního zabezpečení odděleno od státního rozpočtu a spravované prostřednictvím fondu nemocenského a důchodového pojištění.

Za zákonem stanovené skupiny občanů přispívá do fondů také stát (Potůček, Radičová, 1998, s. 41).

Za jeden z hlavních úkolů transformace sociálního zabezpečení po roce 1996 považovala podle Mackové (2017, s. 69-71) slovenská vláda také vybudování systému sociálního pojištění skládajícího se z nemocenského pojištění, důchodového zabezpečení, doplňkového důchodového pojištění a odškodňování pracovních úrazů a chorob z povolání (budoucí úrazové pojištění). Prioritou slovenské vlády po roce 2000 se stalo zvýšení efektivnosti sociálního systému, příprava sociálních reforem a oddělení solidarity v rámci společnosti od individuálního povinného spoření či pojištění. Od 1. 1. 2004 nabyl účinnosti zákon č. 461/2003 Z. z o sociálnom poistení (dále ZoSP), který zavedl nový rozsah sociálního pojištění. Jeho součástí se stalo pojištění nemocenské, důchodové (starobní a invalidní), úrazové, garanční a pojištění v nezaměstnanosti. ZoSP vymezil také organizaci a financování sociálního pojištění (Macková, 2017, s. 75-80).

Sociální zabezpečení na Slovensku je podle Lacka (2010, s. 14) nejčastěji členěno na tři samostatné subsystémy postavené na odlišných principech, a to na **sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc**. Systém sociálního pojištění je založen na pojistném principu. Macková (2012, s. 15) ho považuje za jednu z nejvýznamnějších částí sociálního zabezpečení a za klíčovou podmínku jeho fungování placení pojistného poplatníky. Další dva subsystémy, státní sociální podpora a sociální pomoc, vycházejí naopak z principu zabezpečovacího.

Prostřednictvím státní sociální podpory stát realizuje státní rodinnou politiku, poskytuje rodinám podporu v konkrétních životních situacích, které mohou mít negativní dopad na jejich fungování. Jedná se o státem regulovaný redistributivní systém postavený na univerzální solidaritě. Dávky jsou poskytovány na řešení konkrétních sociálních událostí týkajících se především rodin s dětmi (Lacko, 2010, s. 71). Systém je financovaný ze státního rozpočtu. Charakteristickým rysem je stejné zabezpečení všech oprávněných osob (Matlák et al. (2012, s. 43).

Třetím ze systémů sociálního zabezpečení je systém sociální pomoci. Má chránit jednotlivce či rodiny před nepříznivými životními situacemi, ale zároveň vytvářet také podmínky pro stimulaci občana a jeho sociálního prostředí k aktivnímu řešení těchto situací (Lacko, 2010, s. 85). Sociální pomoc se poskytuje občanovi, který si neumí

pomoci sám, nebo nedostává potřebnou pomoc z jiné strany. Společnost v souladu s principem subsidiarity koná až tehdy, když se všechny předchozí možnosti pomoci již vyčerpaly (Matlák et al., 2012, s. 43-44).

2.4 Sociální pojištění ve Slovenské republice

Ústava SR v čl. 39 odst. 1 zaručuje všem občanům SR právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při neschopnosti pracovat i při ztrátě živitele. Stát je povinen zabezpečit člověku jeho důstojný a svobodný rozvoj. Zajištění tohoto sociálního práva se realizuje prostřednictvím sociálního pojištění (Matlák et al., 2012, s. 83).

Slovenská republika přešla na pojistný systém v roce 1993, kdy zřídila Národní pojišťovnu pro správu zdravotního, nemocenského a důchodového pojištění a pojištění v nezaměstnanosti. Tuto pojišťovnu po dvou letech zrušila a nahradila jinými dvěma institucemi: Všeobecnou zdravotní pojišťovnou (pro zdravotní pojištění) a Sociální pojišťovnou (pro nemocenské pojištění a důchodové zabezpečení). Významným mezníkem se stal s účinností od 1. ledna 2004 zákon o sociálním pojištění, který zavedl sociální pojištění zahrnující nemocenské pojištění, důchodové pojištění (starobní pojištění, invalidní pojištění), úrazové pojištění, garanční pojištění a pojištění v nezaměstnanosti (Matlák et al., 2012, s. 42-43).

Sociální pojištění má sloužit k ochraně obyvatel. Povinnost přispívat do systému vyplývá ze zákona o sociálním pojištění. Od roku 2004 se skládá z pěti samostatných pojistných systémů, jimiž jsou **nemocenské pojištění, důchodové pojištění (starobní a invalidní), úrazové pojištění, garanční pojištění a pojištění v nezaměstnanosti**. Filozofie právní úpravy vychází především z kombinace principu zásluhovosti, z principu individuální zodpovědnosti a z principu osobní participace pojištěnce na vytváření zdrojů a přiměřené míry solidarity (MPSVR, 2020 [online]).

Systém sociálního pojištění SR je založený na příspěvkovém principu, subjekty taxativně vymezené v zákoně mají povinnost platit pojistné. Pro průběžný pojistný systém je typická univerzální povaha systému, což znamená, že existuje základní všeobecný systém pro občany bez ohledu na formu a druh pracovní aktivity. Pojištění vzniká obligatorně a na základě zákonného principu. Průběžnému financování odpovídá průběžná realizace jednotlivých plnění. Nároky účastníků systému jsou garantovány

státem, na základě zákona také stát uplatňuje svůj vliv (Macková, 2012, s. 16-17). Následující tabulka 2 přibližuje aktuální sazby na důchodové pojištění pro jednotlivé kategorie poplatníků, zvýrazněny jsou sazby pojistného na starobní a invalidní pojištění.

Tabulka 2: Sazby pojistného na důchodové pojištění pro jednotlivé kategorie poplatníků v SR pro rok 2020

Druh poplatníka	Sazby pojistného na důchodové pojištění z vyměřovacího základu			
	Zaměstnanec/OSVČ spoří v II. pilíři	Starobní pojištění	Invalidní pojištění	Celkem
Zaměstnavatel	NE	14 %	3 %	17 %
	ANO (a zaměstnanci se nevyplácí starobní/předčasný starobní důchod z II. pilíře)	9 % + 5 % na starobní důchodové spoření	3 %	17 %
Zaměstnanec	x	4 %	3 %	7 %
OSVČ (povinně pojištěná)	NE	18 %	6 %	24 %
	ANO	13 % + 5 % na starobní důchodové spoření	6 %	24 %
Osoba dobrovolně důchodově pojištěná	NE	18 %	6 %	24 %
	ANO	13 % + 5 % na starobní důchodové spoření	6 %	24 %

Zdroj: Sociálna poisťovňa, 2020, vlastní zpracování

Institucí zřízenou k výkonu sociálního pojištění je Sociální pojišťovna (Sociálna poisťovňa) (Macková, 2012, s. 20). Vybírá pojistné do sedmi fondů a sestavuje rozpočet. Solventnost Sociální pojišťovny garantuje stát (Macková, 2012, s. 22). Pojistné je určené procentuální sazbou z vyměřovacího základu dosaženého v rozhodném období. Tato sazba je určená taxativně a rozdílně pro jednotlivé subjekty v rámci konkrétních pojistných vztahů. U důchodového pojištění se určuje v závislosti na tom, zda subjekt je nebo není spořítelem v rámci důchodového spoření (Matlák et al., 2012, s. 95).

3 Důchodové pojištění v České republice

Prostřednictvím důchodového systému je v ČR zajišťováno právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci i při ztrátě živitele garantované článkem 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Podle obecné teorie se důchodový systém skládá ze tří pilířů. První pilíř je základní, povinný, všeobecný a organizovaný státem (státní schéma). Další dva pilíře představují doplňkové důchodové systémy a umožňují zabezpečení na vyšší úrovni. Základem pro druhý pilíř je kolektivní zabezpečení prostřednictvím zaměstnavatelů (kolektivní schéma) a pro třetí pilíř je charakteristické individuální zabezpečení občanů vlastní investiční činností například formou životního pojištění (individuální schéma). Stěžejní postavení v současném konceptu českého důchodového systému představuje státní schéma reprezentované zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále ZDP), jako normou hmotněprávní, a zákonem č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, jako normou procesní (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 153-154).

Cipra (2012, s. 307) používá pro označení důchodového systému v České republice pojem důchodové pojištění či první pilíř penzijního systému. Za zásadní legislativní úpravu považuje rovněž zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, jenž nabyl účinnosti dne 1. 1. 1996. Nazývá ho „*novým zákonem o důchodovém pojištění*“. Podle autora je přelomovým právním předpisem, protože na základě této právní úpravy je průběžný penzijní systém srovnatelný s podobnými systémy vyspělých zemí.

Smyslem systému důchodového pojištění je kompenzovat nepříznivé důsledky sociálních událostí (stáří, invalidity a ztráty živitele), při nichž dochází k omezení či ztrátě schopnosti získávat standardní cestou prostředky na obživu jednotlivce a jeho rodiny. Financování důchodového systému v České republice (I. pilíř – důchodové pojištění) je postaveno převážně na konceptu průběžného financování. V letech 2013–2015 existoval II. důchodový pilíř – důchodové spoření. Byl založen na principu fondového financování, na dobrovolné účasti klienta a na koncepci tzv. opt-out, která umožňovala vyvést část pojistného na soukromé individuální účty občanů u penzijních společností. Jako důvody, které vedly ke zrušení II. pilíře, byly uváděny nezáměr veřejnosti, nepříznivý dopad na státní rozpočet v souvislosti s vyváděním pojistného

a nejistá míra reálného zhodnocení dlouhodobě odkládaných prostředků. U III. pilíře, kterým je doplňkové penzijní spoření, se uplatňuje fondové financování (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 82-83).

Poplatníky důchodového pojištění dělí Koldinská, Tröster a kol. (2018, s. 100) do čtyř základních skupin:

- zaměstnanci,
- zaměstnavatelé,
- osoby samostatně výdělečně činné,
- osoby dobrovolně se účastníci důchodového pojištění (§ 3 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů).

Důchodové pojištění je povinné pro zaměstnance a zaměstnavatele. Pro osoby samostatně výdělečně činné je povinné za předpokladu, že výdělečnou činnost vykonávají jako svou hlavní činnost. V případě vedlejší činnosti existuje povinnost platit důchodové pojištění, pokud jedinec dosáhne určité hranice příjmu. Nedosáhne-li této hranice, může se OSVČ stát dobrovolným účastníkem. Možnost dobrovolně se přihlásit k důchodovému pojištění mají i ostatní osoby (Nečadová, 2014, s. 32).

Poplatníkem v případě zaměstnance je jak zaměstnanec, tak i jeho zaměstnavatel, plátcem pojistného až na výjimky zaměstnavatel, který pojistné odvádí na účet příslušné okresní správy sociálního zabezpečení. Výše pojistného se určuje procentní sazbou z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 100-101). Pojištěnec participuje na financování důchodového pojištění. Právu pojištěnce na přiznání a výplatu důchodu předchází povinnost splnit podmínky nároku. Výše důchodu poté závisí na celkové době pojištění a výši výdělku pojištěnce (Halířová, 2018, s. 14).

Důchodové pojištění je koncipováno tak, aby při dosažení určitého věku dostával občan prostředky na zajištění základních životních potřeb ze systému, do něhož přispíval formou pojistného ze svých příjmů v době, kdy byl výdělečně činný. Hranice důchodového věku je určena nejen vzhledem k možnému zhoršení zdraví, či fyzickému nebo psychickému vyčerpání jedince, ale je také odrazem hospodářských možností

společnosti. Dosažení důchodového věku není pro zaměstnavatele důvodem pro skončení pracovního poměru. Uplatňuje se mezigenerační solidarita mezi občany výdělečně činnými a občany v důchodovém věku. V případě vzniku invalidity je formou dávky důchodového pojištění (invalidního důchodu) nahrazován jedinci jeho příjem, a to ve výši stanovené podle stupně poklesu jeho pracovní schopnosti (§ 39 a § 41 zákona č. 155/1995 Sb.). V rámci důchodového pojištění jsou také řešeny situace, kdy je třeba poskytnout finanční pomoc ve formě pozůstalostních dávek osobám, které byly v určitém vztahu k zemřelé osobě. Dávky jsou vnímány jako částečná kompenzace příjmu zemřelého a jejich výše se odvíjí od procentuální hodnoty důchodu, na který by měl nárok, nebo který zemřelý pobíral (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 67-69).

Organizační uspořádání a působnost jednotlivých orgánů státní správy při provádění důchodového pojištění upravuje zákon č. 155/1995 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále MPSV) pravidelně monitoruje vývoj důchodového pojištění a připravuje koncepční a legislativní návrhy. Za provádění důchodového pojištění zodpovídá Česká správa sociálního zabezpečení (Tomeš, 2011, s. 178-179).

ČSSZ plní úkoly v oblasti důchodového pojištění prostřednictvím okresních správ sociálního zabezpečení (dále OSSZ), Pražské správy sociálního zabezpečení (dále PSSZ) a Městské správy sociálního zabezpečení Brno (dále MSSZ). Vede také registr pojištěnců i registr zaměstnavatelů, rozhoduje o přiznání dávek důchodového pojištění a zajišťuje výplatu těchto dávek. OSSZ, PSSZ a MSSZ rozhodují o vzniku a zániku důchodového pojištění, o pojistném na sociální zabezpečení, posuzují zdravotní stav a pracovní schopnost pojištěnců pro účely důchodového pojištění a provádějí výběr pojistného na sociální zabezpečení. Důchodové pojištění pro některé státní zaměstnance vykonávají také ministerstva silových rezortů (Ministerstvo vnitra ČR, Ministerstvo obrany ČR a Ministerstvo spravedlnosti ČR). Živnostenské úřady plní úlohu tzv. centrálních registračních míst a přijímají oznámení a hlášení v oblasti důchodového pojištění (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 82-84).

3.1 Charakteristika důchodového pojištění

Český systém důchodového pojištění pokrývá dávkami důchodového pojištění sociální události, kterými jsou stáří, invalidita a úmrtí živitele. Tyto události vymezuje úvodní ustanovení zákona o důchodovém pojištění. Současné uspořádání českého důchodového systému začalo vznikat v devadesátých letech dvacátého století, kdy byly postupně přijímány dílčí reformní kroky zakončené v roce 1995 přijetím zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996. Nicméně i následně docházelo a průběžně i nadále dochází k přijímání řady dalších změn za účinnosti tohoto zákona. Právně i ekonomicky je důchodový systém garantován státem a spravován Českou správou sociálního zabezpečení jako státní institucí. Příjmy a výdaje jsou součástí státního rozpočtu, v jehož rámci byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění, který byl v roce 2008 transformován na Zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu a od července 2017 na Zvláštní účet rezervy důchodového pojištění (MPSV, 2020 [online]).

Cipra (2012, s. 309) charakterizuje český důchodový systém jako průběžný, mandatorní, veřejný, nefondový PAYG se dvěma dávkově definovanými složkami, přičemž první složka (základní výměra) je vyměřovaná plošně, stanovená pevnou částkou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělků a druhá složka (procentní výměra) vychází z průměrného platu během pracovního života.

V ČR nejsou zastoupeny zaměstnavatelské penzijní systémy obvyklé v členských zemích EU. Základní důchodové pojištění zabezpečuje všechny ekonomicky aktivní osoby, je povinné, univerzální, a jednotně upravené pro všechny pojištěnce bez speciálních odvětvových či profesních výjimek s určitými odchylkami pouze pro tzv. silové rezorty (např. vojáci, policisté, hasiči, celníci). Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel ve věku vyšším, než je věková hranice pro nárok na starobní důchod. O nároku na důchod a jeho výši a výplatě rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení, v případě příslušníků ozbrojených sil a sborů rozhodují orgány sociálního zabezpečení ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti (MPSV, 2020 [online]).

Štangová, Lang a kol. (2018, s. 83-86) rozlišují účast na důchodovém pojištění povinnou (placenou), povinnou (neplacenou) a dobrovolnou (placenou).

- **Povinná účast (placená)** je spojena s povinností platit pojistné. Vzniká povinně, pokud osoba začne vykonávat některý z druhů výdělečné činnosti, jejichž okruh taxativně vymezuje § 5 odst. 1 ZDP, v rozsahu, který zakládá účast na nemocenském pojištění. U osob samostatně výdělečně činných rozlišuje ZDP hlavní a vedlejší výdělečnou činnost. Osoba vykonávající SVČ jako činnost hlavní je vždy povinně účastna důchodového pojištění. Osoba vykonávající SVČ jako činnost vedlejší je povinně účastna důchodového pojištění pouze, pokud dosáhne takových příjmů, aby její daňový základ za kalendářní rok dosáhl alespoň 2, 4násobku průměrné mzdy (§ 9 odst. 6 ZDP). Pokud tuto podmínku osoba nesplňuje, může se přihlásit k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění.
- **Povinná (neplacená) účast** nastává v situacích, jejichž okruh taxativně vymezuje ustanovení § 5 odst. 2 ZDP, a jedná se o tzv. **náhradní doby pojištění**. Na osobu je pohlíženo jako na pojištěnou, i když v její prospěch není odváděno pojistné, ani se jinak na financování nepodílí. Musí být také splněna podmínka placené doby pojištění v trvání alespoň 1 roku. Většina náhradních dob se redukuje na 80 %, v plném rozsahu se započítává doba péče o dítě do 4 let věku, péče o závislou osobu a doba základní vojenské služby.
- **Účast dobrovolná (placená)** vzniká na základě přihlášky k pojištění dle pravidel vymezených v ZDP. Zákon v tomto případě rozlišuje účast z tzv. kvalifikovaných důvodů, kdy účast může trvat bez omezení, a účast bez uvedení důvodu, kdy je trvání účasti časově omezeno.

Jednou z podmínek nároku na starobní důchod je dosažení důchodového věku. Postupné zvyšování důchodového věku je výsledkem kompromisu mezi snahou osob neodcházet do důchodu později než předchozí generace a nutností zajistit rovnováhu ve financování důchodového systému narušovanou demografickými změnami, stárnutím populace, nízkou porodností, zvyšováním věku dožití a snižováním počtu ekonomicky aktivních osob. Zvyšování důchodového věku je celoevropským trendem. Při určování důchodového věku rozhoduje rok narození dané osoby, rozlišení, zda se jedná o muže či ženu, a u žen narozených do konce roku 1971 se ještě zjišťuje počet vychovaných dětí (Halířová, 2018, s. 61).

Důchodový věk upravuje § 32 zákona o důchodovém pojištění. Rozlišuje tři skupiny osob, u nichž se stanovuje důchodový věk odlišně. První skupinu tvoří osoby narozené před rokem 1936, důchodový věk je stanoven pro muže na 60 let a pro ženy podle počtu vychovaných dětí (bezdětná - 57 let, 1 dítě - 56 let, 2 děti - 55 let, 3-4 děti - 54 let, 5 a více dětí - 53 let). Tabulka udávající důchodový věk pojištěnců u druhé skupiny osob narozených mezi roky 1936 až 1971 je uvedena v příloze A. U mužů je stanoven důchodový věk od 60 let a 2 měsíců do 65 let, u žen se zohledněním počtu vychovaných dětí od 53 do 65 let. V současné době je maximální věková hranice stanovena na 65 let. Do třetí skupiny jsou zařazeny osoby narozené po 1. 1. 1972. Jejich důchodový věk je stanoven shodně pro muže i ženy na 65 let a u žen se již nezohledňuje počet vychovaných dětí (Halířová, 2018, s. 61-62).

Mezi základní prvky konstrukce důchodu patří:

- **rozhodné období**, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu – je to období před rokem přiznání důchodu (k příjmům před rokem 1986 se nepřihlíží),
- **roční vyměřovací základy** – jsou skutečně dosažené vyměřovací základy („hrubé příjmy“) za jednotlivé kalendářní roky rozhodného období vynásobené koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu,
- **všeobecné vyměřovací základy** – stanoví vláda nařízením do 30. září následujícího kalendářního roku ve výši průměrné měsíční mzdy za kalendářní rok zjištěné ČSÚ,
- **přepočítací koeficient** pro úpravu naposledy stanoveného všeobecného vyměřovacího základu – stanoví MPSV vyhláškou podle údajů ČSÚ o průměrné měsíční mzdě za stanovená pololetí; určuje se jako podíl průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu, a průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o dva roky předchází přiznání důchodu,
- **koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu** – se stanoví jako podíl všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu, vynásobeného přepočítacím koeficientem, a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, za který se vypočítává roční vyměřovací základ,
- **osobní vyměřovací základ** – je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů; vylučují se některé zákonem stanovené doby (náhradní doby pojištění

spadající do rozhodného období a některé další doby taxativně vyjmenované v ZDP), takže nedojde k jeho „rozmělnění“,

- **výpočtový základ** – zjišťuje se redukcí osobního vyměřovacího základu; první redukční hranice činí 44 % průměrné mzdy, druhá redukční hranice činí čtyřnásobek průměrné měsíční mzdy; do první redukční hranice se částka započítává v plné výši, zápočet mezi první a druhou redukční hranicí činí 26 %; k částce nad druhou redukční hranicí se nepřihlíží (MPSV, 2020, [online]).

Důchod se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Výše základní výměry činí 10 % průměrné mzdy. Výše procentní výměry je stanovena na základě principu zásluhovosti v kombinaci s principem příjmové solidarity. Základními kritérii je výše příspěvků do systému (resp. vyměřovacích základů) a celková délka doby pojištění. Nejprve se stanoví výše **osobního vyměřovacího základu** (dále jen „OVZ“). Rozhodné období začíná nejdříve rokem 1986 a končí kalendářním rokem předcházejícím roku přiznání důchodu. Indexace se provádí pomocí přepočítacích koeficientů (výše hrubých příjmů získaných v minulosti se přizpůsobuje hladině odměňování platné v kalendářním roce, do něhož spadá den přiznání důchodu). Při zjišťování OVZ se zohledňují tzv. vyloučené doby (doby taxativně vymezené v ZDP, během nichž není dosahováno započitatelných příjmů), odečítají se z počtu dnů, na které se rozpočítává průměr příjmů, aby nedošlo k rozmělnění průměru příjmů získaných v období před vznikem vyloučené doby a po jejím ukončení. OVZ se poté redukuje pomocí redukčních hranic na výpočtový základ (dále jen „VPZ“). Výše procentní výměry se stanoví procentní sazbou z VPZ. Za každý úplný rok účasti na pojištění získané do dne vzniku nároku na důchod náleží 1,5 % VPZ (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 90-91).

Prvky konstrukce výpočtu důchodů přiznávaných od roku 2020 stanovuje s účinností od 1. 1. 2020 Nařízení vlády č. 260/2019 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2018, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2018, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2020 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2020 a o zvýšení důchodů v roce 2020.

Tabulka 3: Prvky konstrukce výpočtu důchodů přiznávaných v ČR od roku 2020

Všeobecný vyměřovací základ za rok 2018	32 510 Kč
Výše přepočítacího koeficientu pro úpravu (aktualizaci) všeobecného vyměřovacího základu za rok 2018	1,01715
První redukční hranice pro stanovení výpočtového základu	15 328 Kč
Druhá redukční hranice pro stanovení výpočtového základu	139 340 Kč
Výše základní výměry starobního, invalidního, vdovského, vdoveckého a sirotčího důchodu	3 490 Kč

Zdroj: Nařízení vlády č. 2601/2019 Sb., vlastní úprava

Výše důchodů se každoročně valorizuje, aby zůstala zachována reálná hodnota dávky. Základní výměra se zvýší o pevnou částku, procentní výměra se zvýší o příslušné procento svojí hodnoty. Hodnota valorizačního navýšení se mění každý rok v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen a na tempu růstu průměrné mzdy (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 92).

3.2 Základní principy důchodového pojištění

Mezi základní principy současného systému důchodového pojištění v ČR řadí Příb (2012, s. 11-13):

- účast prakticky všech ekonomicky aktivních osob,
- princip jednotné úpravy – pro jednotlivé skupiny pojištěnců platí pro vznik nároku a výpočet dávky jednotné zásady, neuplatňuje se ani zvýhodnění některých profesí,
- povinnou účast při splnění zákonem stanovených podmínek – občan se nemůže vyvázat z důchodového pojištění a přestat platit pojistné, naopak se může přihlásit k dobrovolné účasti,
- obligatornost dávek – při splnění stanovených podmínek vzniká na důchod právní nárok,
- zajištění soudní ochrany – je možné soudně přezkoumat rozhodnutí týkajícího se důchodů v rámci správního soudnictví, první instancí je příslušný krajský soud,

- garanci státu – občan není možné ponechat bez důchodu, na kterém je existenčně závislý; pojistné je vedeno na samostatném účtu státního rozpočtu jako samostatná položka; výdaje na důchodové pojištění jsou součástí státního rozpočtu; provádějí ho státní orgány,
- platí se stanovené pojistné – pojistné je určeno sazbou z příslušného vyměřovacího základu; sazba činí 28 % z vyměřovacího základu; u zaměstnance se na platbě podílí zaměstnavatel (zaměstnanec 6,5 % a zaměstnavatel 21,5 %),
- princip solidarity – princip příjmové solidarity zejména mezi pojištěnci s vyššími příjmy s pojištěnci s nižšími příjmy (od určité výše se základ pro výpočet důchodu redukuje), ale také princip mezigenerační solidarity mezi osobami ekonomicky aktivními a osobami, které pobírají důchody;
- princip průběžného financování - pojistné slouží k úhradě vyplácených důchodů, průběžně se spotřebovává a nevytvářejí se kapitálové fondy,
- široký okruh náhradních dob pojištění – pojištěnec neplatí pojistné, a přesto se mu doby započítávají pro účely důchodového pojištění,
- dynamičnost – projevuje se v aktualizaci hodnoty příjmů pojištěnců při výpočtu důchodů prostřednictvím koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu.

Halířová (2018, s. 15) připojuje ještě zásadu zásluhovosti založenou na pojistném principu. Pojištěnec musí být pojištěn, aby mu vznikl nárok na dávku. Dále se při výpočtu dávky zohledňuje jeho předchozí aktivita podle výše výdělku a délky pojistného vztahu. Pro nárok na důchod je třeba získat potřebnou dobu pojištění, výše důchodu závisí na celkové době pojištění a na výši výdělku. Zásluhovost je omezena existencí redukčních hranic pro zjištění výpočtového základu.

Vzájemná interakce mezi principy zásluhovosti a solidarity je určujícím prvkem pro vyjádření principu přiměřenosti. Z dalších principů Koldinská, Tröster a kol. (2018, s. 154-157) jmenují princip ochrany nabytých práv, princip absence vázanosti nároků na české občanství nebo na trvalý pobyt na území ČR.

Jako další charakteristiky důchodového pojištění v ČR Cipra (2012, s. 308-309) dále uvádí:

- systém bez asymetrií – eliminuje dřívější asymetrie a explicitně nepředepisuje horní omezení výše dávek,
- explicitně vymezený systém dávek – dávky jsou jasně definovány a rozlišeny na důchody přímé a důchody odvozené,
- postupné zvyšování důchodového věku,
- dvousložkovou konstrukci důchodu – skládá se ze základní výměry stanovené pevnou částkou jednotnou pro všechny druhy důchodu a procentní výměry důchodu, která závisí na dosažené době pojištění, výši výdělků pojištěnce a na vývoji průměrných mezd.

3.3 Právní úprava důchodového pojištění

Podle hlavy čtvrté čl. 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod „*Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.*“

Právními předpisy, které upravují základní důchodové pojištění v ČR, jsou podle Štangové, Langa a kol. (2018, s. 82):

- Ústava, Listina základních práv a svobod (čl. 30 odst. 1),
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění,
- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení,
- Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření,
- Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti,
- Vyhláška č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění,
- Vyhláška č. 359/2009 Sb., kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku o invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity.

Důchodové pojištění je upraveno především **zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění**, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996. Zákon byl mnohokrát novelizován, zvláště významné jsou novely z roku 1997, 2003, 2008 a 2011). Na ZDP navazují prováděcí předpisy, které podrobněji každoročně

upravují hodnoty potřebné pro výpočet důchodu (všeobecný vyměřovací základ, přepočítací koeficient a redukční hranice výpočtového základu), stanoví základní výměru důchodu či zvýšení vyplácených důchodů. Oblast důchodového pojištění není v ZDP upravena komplexně (Příb, 2012, s. 13).

Pojistné na důchodové pojištění a vztahy financování upravuje **zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti**, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1993. Organizaci a provádění důchodového pojištění upravuje **zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení**, ve znění pozdějších předpisů. Stanoví zejména okruh poplatníků pojistného, způsob stanovení výše pojistného, odvod pojistného a povinnosti plátců pojistného. Podle tohoto zákona se vybírá pojistné na sociální zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti (Příb, 2012, s. 13-14). Podpůrně se uplatňují v řízení ve věcech důchodového pojištění v rozsahu, který není upraven speciální úpravou, i obecné předpisy o správním řízení, tedy zákon č. 500/2004 Sb., správní řád (Motejl, 2009, s. 61).

Právní úprava pro III. důchodový pilíř je zakotvena v zákonu č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti 1. ledna 2013. Původní penzijní připojištění založené zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění nezaniklo, ale bylo s některými odchylkami transformováno na doplňkové penzijní spoření (Škvára, 2016, s. 12-13).

3.4 Dávky důchodového pojištění

Ze systému důchodového pojištění se kromě důchodů přímých (základních), mezi něž patří důchody starobní a invalidní, vyplácejí také důchody nepřímé (odvozené), mezi něž Štangová, Lang a kol. (2018, s. 87) zahrnují důchody vdovské, vdovecké a sirotčí.

Základními prvky pro výpočet přímých důchodů jsou doba pojištění a výpočtový základ (výše výdělků), zatímco procentní výměra odvozených důchodů se stanovuje z procentní výměry přímého důchodu, který pobírala zemřelá osoba, nebo na kterou by měla nárok. Doba pojištění je významná nejen pro splnění podmínky nároku

na důchod, ale i pro stanovení výše důchodu. Důchod se stanoví z výpočtového základu danou procentní sazbou za každý celý rok doby pojištění. Výpočtový základ se odvozuje z osobního vyměřovacího základu pojištěnce, který se zjišťuje jako určitý průměr dosažených výdělků za stanovené období (Příb, 2012, s. 14-15, s. 18, s. 38).

3.4.1 Starobní důchod

Starobní důchod je základní a nejčastější dávkou důchodového pojištění, má zabezpečit pojištěnce zpravidla po ukončení jeho ekonomické aktivity. Podmínkou pro vznik nároku je především dosažení důchodového věku pojištěnce a získání potřebné doby pojištění (Příb, 2012, s. 68). Při určování důchodového věku je rozhodující rok narození osoby a pohlaví. U žen narozených do konce roku 1971 se dále ještě zjišťuje počet vychovaných dětí (Halířová, 2018, s. 61). Platná právní úprava stanovuje jednotný důchodový věk pro všechny kategorie pojištěnců. (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 87-88).

Dle ustanovení § 29 ZDP vzniká pojištěnci nárok, pokud splnil tyto podmínky:

1. získal dobu pojištění nejméně 35 let a dosáhl důchodového věku po roce 2018,
2. získal dobu pojištění nejméně 20 let a dosáhl v roce 2013 věku aspoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 ZDP pro muže stejného data narození,
3. získal aspoň 30 let doby pojištění bez náhradních dob pojištění a dosáhl důchodového věku po roce 2014,
4. získal aspoň 15 let doby pojištění, za kterou se platí pojistné na důchodové pojištění, a dosáhl důchodového věku aspoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození,
5. dosáhl věku 65 let a splnil podmínky nároku na invalidní důchod stanovené zákonem o důchodovém pojištění (§61a ZDP).

Podmínky nároku na **předčasný trvale krácený starobní důchod** upravuje ustanovení § 31 ZDP. Pojištěnec má nárok, jestliže získal potřebnou dobu pojištění a do dosažení důchodového věku mu chybí nejvýše 3 roky (pokud jeho důchodový věk je nižší

než 63 let), nebo 5 let (pokud jeho důchodový věk činí alespoň 63 let a dosáhl věku alespoň 60 let). Přiznání tohoto typu důchodu vylučuje nárok na řádný starobní důchod.

Výše důchodu se skládá ze základní a procentní výměry a je upravena v § 33 a § 34 ZDP. Výše základní výměry je od roku 2019 stanovena procentní sazbou z průměrné mzdy na 10 % průměrné mzdy a činí nejméně 770 Kč měsíčně. Výše procentní výměry činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na důchod 1,5 % výpočtového základu za dobu získanou z titulu výdělečné činnosti. Výše procentní výměry předčasného trvale kráceného starobního důchodu se dle ustanovení § 36 ZDP snižuje za každých i započatých 90 dnů chybějících ode dne jeho přiznání do dosažení důchodového věku o 0,9 % výpočtového základu za prvních 360 kalendářních dnů, o 1,2 % výpočtového základu od 361. do 720. kalendářního dne a o 1,5 % výpočtového základu od 721. dne.

Do doby pojištění se započítává i **tzv. náhradní doba pojištění**. V plné výši se započítává doba péče o dítě do dosažení stanoveného věku, doba péče o osobu závislou na péči jiné osoby z důvodu nepříznivého zdravotního stavu a doba výkonu základní vojenské služby. V rozsahu pouze 80 % se započítá doba studia (do konce roku 2009), doba vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání (náleží-li podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci; a v rozsahu 3 let také doba, kdy uvedené dávky nenáleží s tím, že před dosažením věku 55 let se započte v rozsahu nejvýše 1 roku), doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, doba výkonu civilní služby a doba, po kterou je osoba se zdravotním postižením zařazená v přípravě pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost (§ 34 ZDP).

Po vzniku nároku na starobní důchod může pojištěnec vykonávat výdělečnou činnost. Pokud si důchod nechá přiznat od pozdějšího data, náleží mu za každých úplných 90 dnů výdělečné činnosti zvýšení důchodu o 1,5 % výpočtového základu. Pojištěnec může také požádat o vyplácení dávky v poloviční výši, potom se mu při výkonu výdělečné činnosti zvyšuje důchod za každých odpracovaných 180 dnů o 1,5 % výpočtového základu. Vykonává-li osoba výdělečnou činnost a zároveň pobírá důchod v plné výši, zvyšuje se dávka za každých 360 dnů této činnosti o 0,4 % výpočtového základu (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 92).

3.4.2 Invalidní důchod

Podmínky nároku na invalidní důchod upravují ustanovení § 38 až § 40 ZDP. Dle ustanovení § 39 ZDP je osoba invalidní pro invaliditu prvního stupně, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla její pracovní schopnost o 35 % až 49 %, pro invaliditu druhého stupně při poklesu pracovní schopnosti o 50 % až 69 % a pro invaliditu třetího stupně při poklesu vyšším než 70 %. Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se dle ustanovení § 26 ZDP považuje „zdravotní stav, který omezuje tělesné, smyslové nebo duševní schopnosti pojištěnce významně pro jeho pracovní schopnost, pokud tento zdravotní stav trvá déle než 1 rok nebo podle poznatků lékařské vědy lze předpokládat, že bude trvat déle než 1 rok.“

Nárok na invalidní důchod pojištěnci vzniká, jestliže nedosáhl věku 65 let:

- stal se invalidním a zároveň získal potřebnou dobu pojištění, případně pokud nedosáhl důchodového věku, ale byl mu přiznán předčasný trvale krácený starobní důchod, nebo
- stal se invalidním následkem pracovního úrazu (§ 38 ZDP).

Pro nárok na dávku je třeba dle ustanovení § 40 ZDP splnit podmínku potřebné doby pojištění, která činí u pojištěnce do 20 let méně než 1 rok, od 20 do 22 let 1 rok, od 22 do 24 let 2 roky, od 24 do 26 let 3 roky, od 26 do 28 let 4 roky a nad 28 let 5 roků. Tato podmínka se nesleduje, vznikne-li invalidita následkem pracovního úrazu či se jedná o invaliditu z mládí.

Do doby pojištění se započítává i doba ode dne vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku žen stanoveného pro bezdětné ženy, což platí i pro muže. Započítává se také náhradní doba pojištění (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 94-95). U pojištěnce mladšího 24 let činí potřebná doba pojištění 2 roky, u pojištěnce staršího 28 let se zjišťuje z období před vznikem invalidity z posledních 10 let. Osoba starší 38 let splní podmínku potřebné doby pojištění, jestliže ji získala v období posledních 20 let před vznikem invalidity (potřebná doba pojištění činí 10 let). Podmínka potřebné doby pojištění je splněna, pokud byla získána v kterémkoliv období 10 let po vzniku invalidity (§ 39 ZDP).

Výše invalidního důchodu se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Základní výměra je stanovena procentní sazbou z průměrné mzdy ve výši 10 % průměrné mzdy. Výše procentní výměry činí za každý celý rok doby pojištění u invalidního důchodu pro invaliditu prvního stupně 0,5 % výpočtového základu měsíčně, invaliditu druhého stupně 0,75 % výpočtového základu měsíčně a pro invaliditu třetího stupně 1,5 % výpočtového základu měsíčně (§ 41 ZDP).

Podle ustanovení § 42 ZDP nárok na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně vznikne i osobě, která je invalidní pro invaliditu třetího stupně a dosáhla alespoň věku 18 let, pokud invalidita vznikla před dovršením 18 let a osoba nebyla účastna pojištění po potřebnou dobu. V tomto případě činí procentní výměra 45 % výpočtového základu (za osobní vyměřovací základ se považuje všeobecný vyměřovací základ, který o 2 roky předchází roku přiznání invalidního důchodu, vynásobený příslušným koeficientem).

Nárok na vyplácený invalidní důchod zaniká osobě dosažením věku 65 let, zároveň vzniká nárok na starobní důchod ve výši dosavadního invalidního důchodu. Poživatel má právo požádat o výpočet starobního důchodu, a bude-li vypočtená částka vyšší, bude náležet vyšší částka (§ 61a ZDP).

3.4.3 Vdovský a vdovecký důchod

Vdova má nárok na vdovský důchod po zemřelém manželovi, který ke dni smrti:

- byl poživatelem starobního či invalidního důchodu, nebo
- splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod či starobní důchod, nebo
- zemřel následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání (§ 49 ZDP).

Dávka náleží po dobu 1 roku od smrti manžela. Po uplynutí 1 roku od jeho smrti dále náleží, pokud vdova pečuje:

- o nezaopatřené dítě (dítě do skončení povinné školní docházky a poté nejdéle do 26 let, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání, nebo se nemůže připravovat na budoucí povolání ani vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, nebo není schopné vykonávat výdělečnou činnost z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu), nebo
- o dítě závislé na péči jiné osoby ve stupni II, III, nebo IV, nebo

- o svého rodiče (nebo rodiče zemřelého manžela), který je závislý na péči jiné osoby ve stupni II, III nebo IV, a s nímž žije ve společné domácnosti, nebo
- je invalidní ve III. stupni, nebo
- dosáhl alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený pro muže, který se narodil ve stejný den jako vdova (vdovec), případně svého důchodového věku, je-li tento důchodový věk nižší (Štangová, Lang a kol., 2018, s. 96-98).

Podmínky pro vdovecký důchod jsou stanoveny shodně. Výše důchodu se skládá ze základní a procentní výměry, Základní výměra je stanovena procentní sazbou z průměrné mzdy 10 % průměrné mzdy. Výše procentní výměry činí 50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měla nebo by měla nárok zemřelá osoba v době smrti (§ 51 ZDP).

3.4.4 Sirotčí důchod

Nárok má dle ustanovení § 52 ZDP nezaopatřené dítě, zemřel-li rodič dítěte, nebo osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče jiné osoby. Nárok vzniká, jestliže zemřelá osoba:

- byla ke dni smrti poživatelé starobního nebo invalidního důchodu anebo zemřela následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání), nebo
- splnila ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod, nebo
- získala alespoň polovinu této doby, anebo získala alespoň 1 rok doby placeného pojištění v období 10 let přede dnem smrti, anebo byla-li starší 38 let, získala alespoň 2 roky doby placeného pojištění v období 20 roků přede dnem smrti, nebo
- splnila ke dni smrti podmínky nároku na starobní důchod, nebo zemřela následkem pracovního úrazu.

Výše důchodu se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Základní výměra je stanovena procentní sazbou z průměrné mzdy a činí 10 % průměrné mzdy, u oboustranného sirotka náleží pouze jednou. Procentní výměra činí 40 % procentní

výměry důchodu, na který měla nebo by měla nárok zemřelá osoba v době smrti (§ 53 ZDP).

3.5 Doplnkové systémy

Dobrovolné soukromoprávní připojištění je nedílnou součástí důchodových systémů většiny vyspělých zemí. Jak populace stárne, je stále evidentnější, že pouze z veřejnoprávních prostředků není možné v plné výši pokrýt potřeby státních důchodů. V ČR jsou rovněž vytvořeny podmínky pro doplňkové formy zabezpečení (Tomeš, 2009, s. 256-257). Brzy po rozdělení Československa vznikly penzijní fondy jako nezávislé neziskové instituce, které zajišťovaly dobrovolné důchodové připojištění na občanském principu, tedy pro všechny občany s podporou státu ve formě státních příspěvků (Potůček, Radičová, 1998, s. 41).

Penzijní připojištění se státním příspěvkem je v ČR rozšířené a bylo zavedeno na základě zákona č. 42/1994 Sb. jako dobrovolná nástavba nad základním systémem důchodového zabezpečení. Občané se mohou aktivně podílet podle svých individuálních možností na zabezpečení své budoucnosti. Vedle občanského principu se uplatňuje i princip zaměstnanecký (Tomeš, 2009, s. 257-258). Smlouvu s penzijním fondem mohla uzavřít osoba starší 18 let nejpozději však do 30. 11. 2012. Penzijní připojištění uzavřené před tímto datem nezaniklo, nové smlouvy však již nelze uzavírat. Jedná se o připojištění dobrovolné s možností výpovědi. Kromě příspěvků účastníka může poskytovat příspěvek také stát či zaměstnavatel (plně nebo částečně). Pokud hradí zaměstnavatel plně, již nepřispívá stát (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 27).

Od roku 2013 došlo k transformaci stávajících penzijních fondů. Majetek účastníků penzijního připojištění byl oddělen od majetku penzijní společnosti, která nadále majetek účastníků v transformovaném fondu spravuje. Původní účastníci mohou uplatňovat stejné nároky jako účastníci dle nově upravených pravidel (s výjimkou čerpání tzv. předdůchodů) a mohou také přestoupit z transformovaného fondu do účastnických fondů v rámci doplňkového penzijního spoření (Rytířová, 2013, s. 85-86).

Doplňkové penzijní spoření tvoří třetí pilíř důchodového systému. Je modifikací penzijního připojištění se státním příspěvkem. Ze třetího pilíře nejsou vypláceny

důchody, ale penze (Škvára, 2016, s. 10). Doplnkové penzijní spoření bylo zavedeno zákonem č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření s účinností od 1. 1.2013 a navazujícími změnami souvisejících zákonů. Jedná se o dobrovolné spoření jednak v podílových fondech (označovaných jako transformované fondy, které vznikly transformací penzijních fondů penzijního připojištění) a jednak v účastnických fondech, které jsou investičně zajímavější. Nevyvádí prostředky z prvního pilíře, ale naopak nabízí příspěvky od státu, daňové úlevy pro účastníky i zaměstnavatele. Účastník může volit mezi konzervativnějšími či výnosnějšími (rizikovějšími) investičními možnostmi bez garance státu (není garantován ani nezáporný výnos) nebo využít variantu předdůchodu (Cipra, 2012, s. 364-365).

Rytířová (2013, s. 84) považuje za základní charakteristiky doplňkového penzijního spoření:

- fondové financování – penzijní společnosti spravují prostředky účastníků a zhodnocují je na kapitálových trzích,
- individuální účet – účastník získá prostředky, které si naspóřil; nejsou použity na financování dávek ostatních účastníků,
- výrazný prvek ekvivalence – vyplácené dávky odpovídají příspěvkům účastníka,
- příspěvkově definovaný systém – dávky závisí na výši příspěvků do systému,
- dobrovolné zahájení a ukončení účasti.

Účastníkem doplňkového penzijního spoření může být pouze fyzická osoba bez omezení věku, která si současně nespoří do transformovaného fondu u jakékoliv penzijní společnosti na smlouvu penzijního připojištění uzavřenou před 1. 12. 2012 (Škvára, 2016, s. 17).

Mezi subjekty doplňkového penzijního spoření řadí Cipra (2012, s. 365-367) účastníka, penzijní společnost (musí splňovat podmínky k výkonu činnosti a požadavky na kapitál), depozitáře (zajišťuje úschovu majetku v důchodovém fondu, eviduje a kontroluje jeho veškerý pohyb), Ministerstvo financí ČR (spravuje a provozuje informační systém doplňkového penzijního spoření, poskytuje státní příspěvek ve prospěch účastníka), Českou národní banku (uděluje povolení a dohlíží nad účastnickými fondy), zaměstnavatele (přispívají-li zaměstnancům, mohou získat

i daňové úlevy), pojišťovny (nabízí účastníkům komerční důchodové pojištění) a Českou správu sociálního zabezpečení (zohledňuje dobu pobírání starobní penze v rámci doplňkového penzijního spoření jako vyloučenou dobu).

Prostředky účastníků spravuje penzijní společnost splňující zákonné podmínky. Povolení k činnosti ve třetím pilíři uděluje Česká národní banka. Penzijní společnost shromažďuje příspěvky účastníků, příspěvky zaměstnavatele a státní příspěvky, umisťuje je do účastnických fondů, hospodaří s majetkem v těchto fondech a vyplácí dávky doplňkového penzijního spoření. Pro každého účastníka vede osobní penzijní účet. Prostředky umisťuje do účastnických fondů na základě strategie zvolené účastníkem. Penzijní společnost musí vytvořit a spravovat povinný konzervativní fond, může vytvářet rovněž účastnické fondy s širší možností investování prostředků (k dosahování vyšších výnosů, ale zároveň i s rizikem ztráty) (Rytířová, 2013, s. 86-89).

Možnosti výplaty prostředků ze třetího pilíře (Škvára, 2016, s. 68):

- starobní penze na určenou dobu (min. 3 roky) – účastník musí spořit minimálně 5 let a současně dosáhnout věku 60 let (vyplácí penzijní společnost),
- invalidní penze na určenou dobu (min. 3 roky) – účastník musí spořit po dobu nejméně 36 měsíců a mít přiznánu invaliditu třetího stupně (vyplácí penzijní společnost),
- jednorázové vyrovnání – účastník musí spořit minimálně 5 let a současně dosáhnout věku 60 let (vyplácí penzijní společnost),
- odbytné – účastník musí platit příspěvky alespoň 24 měsíců, ale nesplní podmínky stanovené zákonem pro výplatu penze, výplata zahrnuje všechny vložené peníze včetně jejich zhodnocení bez státních příspěvků; účastník musí zpětně dodanit, pokud čerpal daňové úlevy (vyplácí penzijní společnost),
- předdůchod – účastník musí dosáhnout věku o 5 let nižšího, než je důchodový věk, při době příspěvku minimálně 60 kalendářních měsíců a splnění dalších podmínek (vyplácí penzijní společnost),
- doživotní penze – účastník musí spořit minimálně 5 let a současně dosáhnout věku 60 let, naspořené prostředky jsou převedeny do účastníkem zvolené pojišťovny formou jednorázového pojistného (vyplácí pojišťovna),

- úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu – účastník musí spořit minimálně 5 let a současně dosáhnout věku 60 let; naspořené prostředky jsou převedeny do účastníkem zvolené pojišťovny formou jednorázového pojistného (vyplácí pojišťovna).

Rytířová (2013, s. 92) dodává, že do doplňkového penzijního spoření jsou zapojeny také životní pojišťovny, které vyplácejí doživotní penze a penze s pevně stanovenou dobou výplaty a pevně stanovenou výší. Všechny subjekty účastníci se doplňkového penzijního spoření podléhají zákonnému dozoru České národní banky a nezávislého soukromého subjektu (depozitáře). Součástí dobrovolných doplňkových systémů jsou také produkty komerčních pojišťoven, především životní pojištění. V ČR nenajdeme zaměstnavatelské penzijní systémy obvyklé pro členské země EU (Škvára, 2016, s. 30).

3.6 Důchodové reformy

Impulesem pro zásadní reformu celého systému sociálního zabezpečení se stal listopad 1989. Podle Tröster a kol. (2010, s. 34-35) dosavadní systém v oblasti důchodů zaostával, byl finančně náročný, těžkopádný, nespravedlivý a nebyl schopen přizpůsobit se novým podmínkám. Bylo rozhodnuto, že zároveň s ekonomickou reformou bude realizována i reforma sociální s cílem zabezpečit přechod od sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění. Byly zrušeny preference v důchodovém systému, odstraněna diskriminace osob samostatně výdělečně činných, nemocenské pojištění bylo organizačně sjednoceno s důchodovým pojištěním v rámci České správy sociálního zabezpečení a byla zavedena pravidelná indexace důchodů.

Federální československá vláda vypracovala a schválila začátkem 90. let 20. století Scénář sociální reformy jako základní koncepční dokument reformy v celé sociální oblasti. Pro Českou republiku byla v období let 1992 až 1996 typická neoliberalní vládní politika s důrazem na ekonomickou reformu a se snahou oslabovat v sociální oblasti redistributivní úlohu státu. Ve volbách v roce 1992 se v České republice prosadily liberální a konzervativní strany, zatímco na Slovensku zvítězily levicové strany a strana s nacionalistickým zaměřením. Toto rozložení politických sil bylo počátečním krokem k rozdělení federace a vzniku dvou samostatných států od 1. ledna 1993 (Potůček, Radičová, 1998, s. 16-17).

Hlavním cílem sociální politiky po roce 1989 se v Československu stalo vytvořit sociálně únosné podmínky pro přechod k tržnímu hospodářství a zabránit sociálnímu napětí. Sociální reforma se proto soustředila na vybudování záchranné sociální sítě garantované státem na pokrytí základních potřeb osob, které se ocitnou v nouzi (osoby staré, invalidní a nezaměstnané). Jejím základem se stalo přebudování paternalistických institucí na instituce odpovídající potřebám tržní ekonomiky, zdůraznění primární zodpovědnosti jednotlivce a rodiny za vlastní sociální situaci a principu pracovní zásluhovosti (Potůček, Radičová, 1998, s. 34-35). V České republice nevznikla samostatná veřejná instituce pro správu sociálního pojištění. Jedním z důvodů zřejmě byla neochota české vlády ztratit kontrolu nad rozhodováním o finančních zdrojích plynoucích do státního rozpočtu ze sociálního pojištění. Nadále úkoly v rámci důchodového zabezpečení plní Česká správa sociálního zabezpečení prostřednictvím okresních správ (Potůček, Radičová, 1998, s. 37-38).

Tröster a kol. (2010, s. 34-35) rozděluje sociální reformu do třech základních etap. V první etapě (1989–1992) byl vypracován koncept záchranné sociální sítě. Po vzniku samostatné ČR v roce 1993 začala druhá etapa, v níž bylo zavedeno pojistné jako platba mimo daňový systém. V roce 1994 bylo zákonem zavedeno také penzijní připojištění se státním příspěvkem jako doplňkový důchodový systém. Za významný z hlediska důchodového pojištění lze považovat rok 1995 a přijetí zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Počátek třetí etapy souvisí s nástupem sociálnědemokratické vlády od poloviny roku 1998, kdy byly novelizovány významné právní předpisy, a začala se připravovat reforma důchodového systému. Na přelomu 20. a 21. století dochází v oblasti důchodového pojištění k častým legislativním změnám spíše dílčího charakteru. S ohledem na demografický vývoj ve společnosti, snižující se porodnost, zvyšující se průměrný věk dožití, nárůst počtu lidí v postproduktivním věku, a naopak snižující se počet lidí v produktivním věku, narůstala potřeba a sílily tlaky na přípravu a realizaci důchodové reformy. V letech 1997 až 2002 se uskutečnily pouze drobné reformy, které zásadní nedostatky nevyřešily.

K významným změnám v důchodovém pojištění došlo v roce 2010, kdy byl nově vymezen pojem invalidity, a v závislosti na poklesu pracovní schopnosti pojištěnce byly zavedeny tři stupně invalidního důchodu. Rovněž bylo rozhodnuto o postupném zvyšování důchodového věku osob narozených po roce 1968 (u mužů a žen, které nevychovaly dítě, až do hranice 65 let, u žen v závislosti na počtu vychovaných dětí

v rozmezí mezi 62 a 64 lety). V roce 2011 byla schválena další změna, která ještě více zrychlila tempo zvyšování důchodového věku. Při dosažení důchodového věku po roce 2018, se navíc prodlužuje doba pojištění potřebná pro vznik nároku na starobní důchod z 25 na 35 let a snižuje se výčet náhradních dob pojištění (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 26).

Tzv. malá důchodová reforma od roku 2011, která znamenala postupné navyšování důchodového věku, byla reakcí na stárnutí populace a prodlužující věk dožití. Ústavní soud zrušil ustanovení určující výpočtový základ, z něhož se odvozovala výše dávek, neboť dle jeho nálezu byly znevýhodněny osoby s vyššími příjmy, a nebylo naplněno ústavní právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří. Bylo proto rozhodnuto o změně při výpočtu důchodu, aby byla částečně tato nerovnost napravena (Rytířová, 2013, s. 7-8). Dále byla zavedena úspornější pravidla pro valorizaci důchodů a vzhledem k připravovanému zavedení důchodového spoření byly upravovány i některé parametry I. pilíře (Cipra, 2012, s. 340).

Od roku 2013 byl v ČR zaveden třípilířový důchodový systém. Všeobecný a povinný je první pilíř, který je základním prvkem státního důchodového systému. Druhý pilíř byl postaven na důchodovém spoření s dobrovolnou účastí, ale bez možnosti ze systému vystoupit a s nutností setrvat v něm až do doby přiznání starobního důchodu ze základního důchodového pojištění. Nemožnost ze systému předčasně vystoupit a malý zájem občanů vedly k tomu, že byl přijat zákon č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření a tento pilíř zanikl. Třetí pilíř tvoří penzijní připojištění se státním příspěvkem a doplňkové penzijní spoření. Další významné změny v oblasti důchodového pojištění se uskutečnily v roce 2017. Na základě zákona č. 203/2017 Sb., kterým se mění důchodové pojištění a další související zákony, byl od roku 2018 stanoven důchodový věk pojištěnců narozených po roce 1971 na hranici 65 let a zaveden revizní mechanismus pro stanovení důchodového věku. Případné zvyšování důchodového věku má dále probíhat na základě demografické analýzy uskutečňované každých 5 let končících číslovkou 4 nebo 5. Proces důchodové reformy nadále pokračuje, jedná se o mimořádně náročný úkol. Pro dlouhodobou udržitelnost důchodového systému je nezbytná jeho vyváženost s vývojem v demografické oblasti (Koldinská, Tröster a kol., 2018, s. 27-28).

4 Důchodové pojištění ve Slovenské republice

Ústava Slovenské republiky zaručuje každému občanovi SR právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti pracovat a při ztrátě živitele. Tato sociální práva se realizují především prostřednictvím důchodového pojištění. Cílem je udržet sociální status jedince na důstojné úrovni a zabránit sociální exkluzi (Macková, 2012, s. 271).

System důchodového pojištění úzce souvisí s nejvýznamnější sociální událostí nejen v životě každého jednotlivce, ale i v životě společnosti z pohledu demografického vývoje, a to se stárnutím obyvatelstva. Hlavní úloha důchodového pojištění spočívá v zabezpečení dostatečných příjmů pro osoby v průběhu určitých sociálních situací dlouhodobého charakteru, pokud nemohou získávat potřebné finanční prostředky vlastní prací, resp. pokud společnost od nich práci již nevyžaduje. Ve většině zemí EU včetně Slovenska systém důchodového zabezpečení tvoří tři podsystemy (pilíře): základní důchodové pojištění (I. pilíř), doplňkové důchodové pojištění (II. pilíř) a individuální (komerční) systém pojištění (III. pilíř) (Matlák et al., 2012, s. 128).

Důchodové pojištění SR charakterizuje Lacko (2015, s. 112) jako systém všeobecný průběžně financovaný, převážně dávkově definovaný a označovaný jako „pay as you go“, s povinnou účastí a monopolně spravovaný veřejnoprávní institucí s kontrolou státu. System důchodového pojištění má být vyjádřením určité míry solidarity ve společnosti a systém starobního důchodového spoření představuje vyjádření principu zásluhovosti.

Slovenská republika přistoupila k rozsáhlé reformě důchodového systému po roce 2003. Původní systém založený na jediném pilíři průběžně financovaný s mezigeneračním přerozdělením a se stanovenými dávkami PAYG („pay-as-you-go“) se změnil od roku 2004 na systém postavený na třech samostatných pilířích:

- **I. pilíř – důchodové pojištění (dôchodkové poistenie)** je povinné, dávkově definované a průběžně financované pojištění spravované Sociální pojišťovnou.
- **II. pilíř – starobní důchodové spoření (starobné dôchodkové sporenie)** je příspěvkově definované pojištění financované prostřednictvím kapitalizace a spravované důchodovými správcovskými společnostmi (dále DSS).

- **III. pilíř – doplňkové důchodové spoření (doplňkové dôchodkové sporenie)** je dobrovolné, příspěvkově definované pojištění financované prostřednictvím kapitalizace a spravované doplňkovými důchodovými společnostmi (MPSVR, 2020 [online]).

Prostřednictvím dávek důchodového pojištění jsou občané zajištěni pro případ dlouhodobých následků sociálních událostí při dlouhodobé ztrátě příjmu. Systém dávek je průběžně financovaný a jejich výše závisí na výši příjmů z výdělečné činnosti. K zabezpečení práv slovenských občanů při sociálních událostech garantovaných Ústavou SR byla zřízena autonomní instituce Sociální pojišťovna nezávislá na státním rozpočtu SR jako nástupce Národní pojišťovny. (Macková, 2017, s. 86-87).

Důchodové pojištění představuje první pilíř důchodového systému Slovenské republiky. V jeho rámci existují další dva podsystémy: **starobní pojištění** (zabezpečuje příjmy ve stáří a pro případ úmrtí) a **invalidní pojištění** (pro případ poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu pojištěnce a pro případ úmrtí). Ze starobního pojištění se poskytuje důchod starobní, předčasný starobní, vdovský, vdovecký a sirotčí. Z invalidního pojištění se poskytuje důchod invalidní, vdovský, vdovecký a sirotčí (MPSVR, 2020 [online]).

Plátcí pojistného na starobní pojištění jsou: zaměstnanec, zaměstnavatel, povinně důchodově pojištěná osoba samostatně výdělečně činná, dobrovolně důchodově pojištěná osoba, stát a Sociální pojišťovna. Plátcí pojistného na invalidní pojištění jsou zaměstnanec, zaměstnavatel, povinně důchodově pojištěná osoba samostatně výdělečně činná, dobrovolně důchodově pojištěná osoba a stát (Macková, 2012, s. 38). Fyzická osoba po dovršení 16 let věku, která má na území SR trvalý pobyt, povolení k přechodnému pobytu nebo povolení k trvalému pobytu a nemá přiznaný starobní důchod, se může pojistit dobrovolně (Sociálna poisťovňa, 2020 [online]).

4.1 Charakteristika důchodového pojištění

Slovenský systém důchodového pojištění je postaven na třech pilířích. **První pilíř (důchodové pojištění)** je průběžně financovaný a dávkově definovaný s povinnou účastí. Úzce souvisí s ekonomickou aktivitou občanů a s odvedeným pojistným, vyjadřuje také určitou míru solidarity ve společnosti. Uplatňuje se rovněž princip

zásluhovosti, propojuje výši platby do systému s výší poskytovaných dávek. Je monopolně spravován Sociální pojišťovnou jako veřejnoprávní institucí a kontrolován státem. **Druhý pilíř (starobní důchodové spoření)** je kapitalizační a příspěvkově definovaný, výška důchodu závisí na zaplacených příspěvcích do druhého pilíře a jejich zhodnocení. Finanční prostředky spravují důchodové správcovské společnosti. Vyjadřuje silnou pozici principu zásluhovosti. Společně s prvním pilířem má zabezpečit příjem občana ve stáří, případně pozůstalé v případě jeho úmrtí (Lacko, 2015, s. 112). **Třetí pilíř (doplňkové důchodové spoření)** je dobrovolný. Finanční prostředky účastníků spravují doplňkové důchodové společnosti (MPSVR, 2020 [online]).

4.1.1 Důchodové pojištění (I. pilíř)

Důchodové pojištění se skládá ze dvou samostatně financovaných podsystémů: starobního pojištění a invalidního pojištění. Oba jsou spravovány Sociální pojišťovnou. Účelem starobního pojištění je zajistit příjem ve stáří a v případě úmrtí. Invalidní pojištění by mělo krýt pokles schopnosti pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu a v případě úmrtí. Účast na pojištění vzniká oprávněným osobám povinně přímo ze zákona, existuje možnost pojistit se také dobrovolně.

Mezi základní činitele důchodového pojištění patří a nárok na jednotlivé dávky a jejich výši ovlivňují především tyto atributy (Sociální pojišťovna, 2020 [online]):

- **všeobecný vyměřovací základ** - je 12násobek průměrné měsíční mzdy v hospodářství SR zjištěný Statistickým úřadem SR za příslušný kalendářní rok. Po roce 2013 ho stanovuje Sociální pojišťovna a vždy do 30. 4. kalendářního roku následujícího po příslušném kalendářním roce zveřejňuje.
- **období důchodového pojištění** - zahrnuje tato období: povinné i dobrovolné důchodové pojištění, pobírání invalidního důchodu po 31. 12. 2007 do dovršení důchodového věku anebo do přiznání předčasného starobního důchodu (pokud důchod přiznala a vyplácela Sociální pojišťovna), výkon služby policisty a vojáka, období, v němž měla osoba přerušené povinné důchodové pojištění, nebo byla po 31. 12. 2003 zařazená do evidence nezaměstnaných, studovala na střední nebo vysoké škole po dovršení 16 let (pokud za toto období bylo

dodatečně zaplacené pojistné na důchodové pojištění) a dále období získané před rokem 2004 jako doba zaměstnání a náhradní doba. Od roku 2018 se započítá i období, během kterého osoba pečovala o dítě (od 1. 1. 2004 do 31. 12. 2017) do 6 let věku, s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem do 7 let věku, nebo po 31. 7. 2006 po dovršení 6 let do 18 let jeho věku, nebo pobírala příspěvek na péči (od 1. 8. 2006 do 31. 12. 2017), nebo vykonávala osobní asistenci osobě s těžkým zdravotním postižením (od 1. 1. 2009 do 31. 12. 2017) (§ 60 ZoSP).

- **průměrný osobní mzdový bod** – určí se jako podíl součtu osobních mzdových bodů vypočítaných za jednotlivé kalendářní roky rozhodného období. **Osobní mzdový bod** je podíl osobního vyměřovacího základu dosaženého pojištěncem v příslušném kalendářním roce a všeobecného vyměřovacího základu za daný rok. Ke stanovení osobního mzdového bodu za poslední rok období důchodového pojištění po vzniku nároku na starobní důchod se použije všeobecný vyměřovací základ za kalendářní rok, který dva roky předchází kalendářnímu roku, za který se zjišťuje osobní mzdový bod (§ 63 ZoSP).
- **důchodová hodnota** - vyjadřuje peněžní hodnotu jednoho osobního mzdového bodu. Pro výpočet důchodové dávky se použije **aktuální důchodová hodnota** platná v kalendářním roce, ve kterém vznikl nárok na její výplatu. Od roku 2015 stanovuje aktuální důchodové hodnoty Sociální pojišťovna a zveřejňuje je nejpozději do 31. 12. příslušného kalendářního roku na své webové stránce (§ 64 ZoSP). Tabulka 4 udává výši aktuální důchodové hodnoty v letech 2015-2020.

Tabulka 4: Aktuální důchodová hodnota v letech 2015-2020

Kalendářní rok	Aktuální důchodová hodnota
2020	13,6361 eur
2019	12,6657 eur
2018	11,9379 eur
2017	11,3505 eur
2016	10,9930 eur
2015	10,6865 eur

Zdroj: Sociální pojišťovna, 2020

- **důchodový věk** - je od 1. 1. 2020 pevně určený dle roku narození pojištěnce, pohlaví a počtu vychovaných dětí pro všechny skupiny pojištěnců. Je přílohou zákona o sociálním pojištění. Tabulka s určením důchodového věku platnému po 31. prosinci 2019 – viz Příloha B.

4.1.2 Starobní důchodové spoření (II. pilíř)

Starobní důchodové spoření představuje příspěvkově definovaný kapitalizační pilíř. Výška důchodu závisí na výši zaplacených příspěvků a jejich zhodnocení. Finanční prostředky spravují důchodové správcovské společnosti (DSS). Zároveň s I. pilířem by mělo zabezpečit příjem ve stáří spořitelci a v případě jeho úmrtí pozůstalým. Vstup je pro osoby mladší 35 let sice dobrovolný, ale poté se stává povinným, již z něj nelze vystoupit. Společně s důchodovým pojištěním tvoří základní systém důchodového zabezpečení. Po vstupu do II. pilíře se povinné odvody na důchodové pojištění v celkové výši 18 % vyměřovacího základu rozdělí mezi I. a II. pilíř. Od roku 2017 se procentní sazba povinných příspěvků na starobní důchodové spoření každoročně zvyšuje o 0,25 % a adekvátně se naopak snižuje výška odvodů na zabezpečení z I. pilíře.

Tabulka 5: Celková výše odvodů do I. a II. pilíře v období 2017-2024

Odvody	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021	Rok 2022	Rok 2023	Od roku 2024
Sazba povinných příspěvků do II. pilíře (v %)	4,25	4,5	4,75	5	5,25	5,5	5,75	6
Sazba pojistného na starobní pojištění do I. pilíře (v %)	13,75	13,5	13,25	13	12,75	12,5	12,25	12
Celková výše odvodů (v %)	18	18	18	18	18	18	18	18

Zdroj: MPSVR, 2020

Výběr povinných příspěvků provádí centrálně Sociální pojišťovna. Je povinna postoupit příspěvky důchodové správcovské společnosti dle volby klienta. DSS je formou důchodových jednotek připíše na osobní důchodové účty spořitelců v důchodových fondech. Pokud občan spoří ve II. pilíři, bude mu vyplácen důchod z I. pilíře Sociální pojišťovnou a zároveň důchod z II. pilíře v závislosti na výši zaplacených příspěvků a jejich zhodnocení a podle zvoleného způsobu pobírání důchodu z II. pilíře (MPSVR, 2020 [online]).

Starobní důchodové spoření se skládá ze spořicí fáze a z výplatní fáze. Během spořicí fáze je část povinných odvodů spořitele odváděna na jeho osobní důchodový účet, který spravuje vybraná DSS. Spořitel si může vybrat důchodové fondy pro zhodnocení svých příspěvků a může odvádět také dobrovolné příspěvky. Ve výplatní fázi je spořiteli podle jím zvolené formy vyplácen ze zhodnocených příspěvků starobní důchod, předčasný starobní důchod nebo je možné vyplácet pozůstalým pozůstalostní důchod. Doživotní a dočasný důchod vyplácí spořitelem vybraná pojišťovna, při programovém výběru vyplácí DSS. DSS povinně spravují jeden dluhopisový garantovaný důchodový fond a jeden akciový negarantovaný důchodový fond. Mohou vytvářet i důchodové fondy se specifickými investičními strategiemi (MPSVR, 2020 [online]).

Z II. pilíře se vyplácí starobní důchod, předčasný starobní důchod a důchody pozůstalostní (vdovský, vdovecký, sirotčí) formou doživotního důchodu, dočasného důchodu nebo programového výběru. Výše dávky z tohoto pilíře závisí na zaplacené výši příspěvků na starobní důchodové spoření, na délce spoření, věku odchodu do důchodu, míře zhodnocení příspěvků a na zvoleném způsobu pobírání důchodu. Starobní důchod lze vyplácet nejdříve od prvního dne kalendářního měsíce, v němž spořitel dovršil důchodový věk. Předčasný starobní důchod může být vyplácen, pokud spořitel pobírá předčasný starobní důchod z I. pilíře ve výši 1,2 násobku životního minima pro jednu plnoletou fyzickou osobu, a součet předčasného starobního důchodu z I. a II. pilíře je minimálně ve výši 1,2 násobku životního minima pro jednu plnoletou fyzickou osobu. Pro vyplácení důchodu formou programového výběru nebo dočasného důchodu je podmínkou, aby součet sum doživotně pobíraných důchodů z I. pilíře, výsluhových důchodů, důchodů z ciziny a doživotního důchodu z II. pilíře byl vyšší než referenční suma. **Referenční suma** je průměrný měsíční starobní důchod ze Sociální pojišťovny. Je každoročně určovaná a zveřejňovaná Sociální pojišťovnou. Výši referenční sumy pro roky 2018, 2019 a 2020 udává tabulka 6.

Tabulka 6: Referenční suma pro roky 2018–2020

	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
Referenční suma (v eurech)	432,40	444,10	464,60

Zdroj: MPSVR, 2020

Od 1. 7. 2015 byl zaveden **institut minimálního důchodu**. O jeho přiznání rozhoduje Sociální pojišťovna a není třeba o něj žádat. Má pojištěnci zabezpečit takový příjem, aby nebyl odkázaný na pomoc v hmotné nouzi. Nárok vzniká poživateli starobního

důchodu, dříve přiznaného předčasného starobního důchodu, nebo invalidního důchodu po dovršení důchodového věku, pokud:

- získal nejméně 30 let období důchodového pojištění (obdobím důchodového pojištění se rozumí také období, které se připočítalo k období důchodového pojištění pro určení výše invalidního důchodu a období důchodového pojištění získané v cizině),
- výše důchodových příjmů je nižší než výše minimálního důchodu,
- požádal o přiznání všech důchodů, na které by mohl mít nárok.

Za 30 let období důchodového pojištění náleží minimální důchod ve výši 334,30 eur měsíčně (33 % průměrné měsíční nominální mzdy v ekonomice SR za kalendářní rok, který 2 roky předchází kalendářnímu roku, v němž se určuje výše důchodu). Za každý další rok nad základní hranici 30 let se minimální důchod zvýší o 2 % částky životního minima za 31. až 39. rok období důchodového pojištění a za 40. a další rok potom o 3 % částky životního minima. Maximální výše není stanovena. Výše celkového důchodového příjmu poživatele důchodu musí být nižší než minimální důchod. Zvýšení je rozdílem mezi minimálním důchodem a vypláceným důchodem, resp. celkovým důchodovým příjmem poživatele důchodu (§ 82b ZoSP).

4.2 Základní principy důchodového pojištění

Základní zákonné důchodové pojištění představuje první stupeň důchodového zabezpečení. Je **povinné** a založené na **principu průběžného financování**. Uplatňuje se **princip sociální a mezigenerační solidarity**, rovněž i **princip zásluhovosti**. Dávky se vyplácí přímo z příspěvků vybraných v příslušném období. Tento způsob financování je závislý na poměru mezi počtem příjemců dávek a počtem pojištěnců, kteří platí příspěvky na pojištění. Jestliže se tento poměr změní, je nutné změnit buď výši příspěvku, nebo upravit výši dávek. Jde o **státem garantovaný systém**, fungování a solventnost Sociální pojišťovny stát garantuje poskytnutím návratné finanční výpomoci. Od roku 2004 se již neuplatňuje princip univerzality. Cílem zásadní reformy důchodového systému realizované od roku 2004 bylo položit větší důraz na princip zásluhovosti, postupně oslabovat sílu principu sociální i mezigenerační solidarity

a předpokládalo se, že princip solidarity po roce 2014 zanikne. Tento předpoklad se však nenaplnil, naopak dochází k oslabování principu zásluhovosti a znovu se více prosazuje sociální a mezigenerační solidarita. Druhý pilíř důchodového pojištění byl zaveden od 1. 1.2005 jako **povinný** založený na **principu kapitalizace** (Macková, 2012, s. 272-274).

Jako nadstavbová část je koncipován třetí pilíř, který by měl zabezpečovat vyšší úroveň než základní důchodový systém tvořený I. a II. pilířem. Je založený na **principech dobrovolné účasti** v systému, **odložené spotřeby**, **smluvním vzniku účasti**, **striktním uplatnění bipartitního mechanismu** a filozofie **korporacionizmu**, **ingerence státu formou určení základních podmínek vzniku a existence a státního dozoru v nezbytném rozsahu**, **nelukrativnosti**, možnosti kapitalizace volných prostředků v rozsahu dohodnutém účastníky systému, uplatnění mechanismu tzv. „superpojištění“ ve vztahu k nárokům pojištěnců. Zavedením systému doplňkového pojištění došlo k oslabení základního povinného důchodového systému a k **narušení principu univerzality**. Vojáci, policisté a ostatní příslušníci ozbrojených sborů mají svoji pojišťovnu, nepodléhají systému starobního důchodového spoření a přestali být solidární s ostatními pojištěnci (Macková, 2012, s. 275-276).

4.3 Právní úprava důchodového pojištění

Základními předpisy, které upravují důchodové pojištění v SR, jsou:

- Ústava Slovenské republiky (čl. 39 odst. 1),
- Listina základních práv a svobod (30 odst. 1),
- Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení, ve znění pozdějších předpisů,
- Zákon č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení, ve znění pozdějších předpisů,
- Zákon č. 650/2004 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom sporení, ve znění pozdějších předpisů (Macková 2012, s. 277).

Zákon č. 461/2003 Z. z. definuje základní pojmy, vymezuje sociální pojištění, vznik a zánik pojištění, upravuje jeho rozsah, právní vztahy, výkon, organizaci i financování sociálního pojištění. Vymezuje také jednotlivé dávky. Upravuje rovněž výkon

starobního důchodového spoření. V hlavě třetí jsou vymezeny pojmy důchodového pojištění, stanoveny podmínky pro nárok na jednotlivé druhy důchodů i určení výše důchodů (§ 1 ZoSP). Zákon o sociálním pojištění s účinností od 1. 1. 2004 stanovil nový věcný rozsah sociálního pojištění a odvodové povinnosti jednotlivých subjektů, zavedl povinnost taxativně vymezených subjektů platit pojistné do rezervního fondu solidarity a nově vymezil účel, financování a organizaci sociálního pojištění. Sociální pojištění zahrnovalo nemocenské pojištění, důchodové pojištění (starobní a invalidní), úrazové pojištění, garanční pojištění a pojištění v nezaměstnanosti (Macková, 2017, s. 79).

Dnem 1. ledna 2005 nabyl účinnosti zákon č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení, ktorý umožnil vznik povinného kapitalizačného pilíre dôchodového systému. Byly posíleny také dobrovolné formy důchodového spoření a pojištění (Macková, 2017, s. 79).

4.4 Dávky důchodového pojištění

Prostřednictvím důchodových dávek je zabezpečováno hmotné krytí sociálních událostí dlouhodobého charakteru. Z hlediska určování jejich výše a oprávněné osoby rozlišuje Lacko (2015, s. 121-122) důchodové dávky základní a odvozené. Mezi základní dávky řadí starobní důchod (starobný dôchodok), předčasný starobní důchod (predčasný starobný dôchodok) a invalidní důchod (invalidný dôchodok), k odvozeným pak vdovský důchod (vdovský dôchodok), vdovecký důchod (vdovecký dôchodok) a sirotčí důchod (sirotský dôchodok). Nárok na tyto dávky vzniká ex lege.

Základní důchody tvoří základ pro vyměřování dalších důchodů. Výše odvozených důchodů, kterými jsou důchody pozůstalostní, vychází z výše základních důchodů. Z hlediska splnění podmínek nároku na dávku a její výplatu rozlišuje Macková (2012, s. 278-279) důchody přímé a nepřímé. Přímé důchody pocházejí z vlastního pojištění osoby účastné na důchodovém pojištění (důchody starobní, předčasné starobní a invalidní), zatímco nepřímé důchody se odvozují z pojištění rodinného příslušníka (důchody vdovské, vdovecké a sirotčí). Dávky důchodového pojištění jsou opakované, mají obligatorní charakter, což znamená, že při splnění všech zákonných podmínek vzniká občanovi na jejich přiznání právní nárok.

Z důchodového pojištění se za podmínek stanovených v § 13 odst. 2 písm. a) a b) ZoSP poskytují tyto dávky:

- a) ze starobního pojištění: starobní důchod, předčasný starobní důchod, vdovský důchod, vdovecký důchod, sirotčí důchod,
- b) z invalidního pojištění: invalidní důchod, vdovský důchod, vdovecký důchod, sirotčí důchod.

Souhrn podmínek nutných pro vznik nároku na jednotlivé dávky upravuje zákon o sociálním pojištění. Liší se podle druhu dávky. Mezi základní činitele důchodového pojištění patří: **všeobecný vyměřovací základ, doba důchodového pojištění, průměrný osobní mzdový bod, důchodová hodnota a důchodový věk.** **Všeobecný vyměřovací základ** je 12násobkem průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství SR za příslušný kalendářní rok, na základě údajů statistického úřadu vyhlašuje MPSVR zveřejněním ve Sbírce zákonů SR. Za **období důchodového pojištění** je považována doba povinného i dobrovolného důchodového pojištění, bylo-li za toto období zaplacené pojistné na důchodové pojištění. Prostřednictvím **průměrného osobního mzdového bodu** se uplatňuje princip zásluhovosti a nahrazuje průměrný měsíční výdělek. Prostřednictvím **důchodové hodnoty** je rovněž vyjádřen princip zásluhovosti, je vyjádřením hodnoty jednoho průměrného osobního mzdového bodu. Každý rok se zvyšuje dle příslušného indexu růstu průměrné mzdy v hospodářství vždy za příslušné třetí čtvrtletí. Zákon o sociálním poistení zavedl jednotný **důchodový věk** pro muže i ženy, a to 62 let (Macková, 2012, s. 279-288).

4.4.1 Starobní důchod (starobný dôchodok)

Starobní důchod je nejvýznamnější dávkou důchodového pojištění a nejčastěji vypláceným důchodem. Jde o opakující se obligatorní peněžní dávku, která občana hmotně zabezpečuje v poproduktivním věku a nahrazuje ztrátu či omezení pracovního příjmu způsobené věkem jako sociální událostí. Pro vznik nároku na dávku je nutné splnit podle § 65 ZoSP dvě základní podmínky:

- získání potřebné doby důchodového pojištění (v současné době alespoň 15 let důchodového pojištění),
- dovršení důchodového věku.

Vyrovnaní důchodového věku mužů a žen probíhá postupně a pro všechny ženy jednotně se bude uplatňovat až od roku 2023 (Macková, 2012, s. 294-299). Nárok vznikne pojištěnci nejdříve dosažením důchodového věku. Od roku 2017 se zákonný věk odchodu do důchodu postupně zvyšuje v závislosti na průměrné délce života, dokud nedosáhne 64 let. Důchodový věk byl naposledy stanoven pro rok 2020 a je uvedený v příloze zákona o sociálním pojištění. Tabulka pro stanovení důchodového věku v SR je připojena jako Příloha B. Nový způsob určování důchodového věku se netýká pojištěnců, kterým se zachovává snížený důchodový věk v rozmezí 55 až 59 let vzhledem k počtu odpracovaných let v zaměstnání zařazeném do I. pracovní kategorie (Sociální pojišťovna, 2020 [online]).

Výše starobního důchodu se určí jako součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění získaného ke dni vzniku nároku na starobní důchod a aktuální důchodové hodnoty ke dni vzniku nároku na výplatu důchodu (§ 66 ZoSP).

4.4.2 Předčasný starobní důchod (předčasný starobný dôchodok)

Pro přiznání důchodu je třeba splnit následující podmínky:

- splnění čekací podmínky (minimálně 15 let důchodového pojištění),
- maximálně 2 roky chybějící do dovršení důchodového věku,
- splnění „testovací“ podmínky výše vypočítaného důchodu (částka vyšší než 1,2násobek částky životního minima jedné plnoleté fyzické osoby) (Lacko, 2015, s. 126-127).

Nárok vzniká dle § 67 ZoSP pojištěnci, který

- není spořítelem podle zákona o starobním důchodovém spoření a ke dni přiznání důchodu byl důchodově pojištěný nejméně 15 let, do dovršení důchodového věku mu chybějí nejvýše 2 roky a suma předčasného starobního důchodu ke dni, od kterého požádal o jeho přiznání, je vyšší než 1,2násobek sumy životního minima pro plnoletou fyzickou osobu,
- je spořítelem podle zákona o starobním důchodovém spoření, první dvě podmínky platí shodně. Suma předčasného starobního důchodu musí být vyšší než 0,6násobek sumy životního minima pro plnoletou fyzickou osobu.

Výše se vypočítá jako součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění získaného ke dni vzniku nároku na předčasný starobní důchod a aktuální důchodové hodnoty snížený o 0,5 % za každých započatých 30 dnů od vzniku nároku na předčasný starobní důchod do dovršení důchodového věku (§ 68 ZoSP).

Žádost o předčasný starobní důchod může pojištěnec podat nejvíce dvakrát v kalendářním roce. Spadá-li datum přiznání důchodu do období od 1. 7. 2019 do 30. 6. 2020, je suma životního minima jedné plnoleté fyzické osoby 210,20 eur měsíčně a suma předčasného starobního důchodu, od kterého vzniká nárok na předčasný starobní důchod, činí 252,30 eur měsíčně. Pojištěnec, kterému byl přiznán předčasný starobní důchod, nemá nárok na starobní důchod. Po dovršení důchodového věku se považuje za starobní důchod. Dávka se poskytuje ze starobního pojištění (Sociální pojišťovna, 2020 [online]).

4.4.3 Invalidní důchod (invalidný dôchodok)

Prostřednictvím invalidního důchodu je řešena sociální událost invalidity jako dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu osoby (Lacko, 2015, s. 129). Invalidita je vymezena v ustanovení § 71 odst. 1 ZoSP takto: *„Pojištěnec je invalidní, jestliže pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav má pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost o více než 40 % v porovnání se zdravou fyzickou osobou.“* Pojem dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav definuje ustanovení § 71 odst. 2 ZoSP tímto způsobem: *„Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav je takový zdravotní stav, který způsobuje pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost a který má podle poznatků lékařské vědy trvat déle než jeden rok.“* Míra poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost se určuje v procentech podle druhu zdravotního postižení, které je rozhodující příčinou dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.

Invalidní důchod je dávka poskytovaná z invalidního pojištění. Zabezpečuje pojištěnci příjem v případě poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Nárok vzniká podle ustanovení § 70 ZoSP pojištěnci, který:

- je invalidní,

- získal potřebný počet let důchodového pojištění,
- ke dni vzniku invalidity nesplnil podmínky nároku na starobní důchod nebo mu nebyl přiznán předčasný starobní důchod.

Pokud se fyzická osoba stala invalidní před dovršením věku, v němž končí povinnou školní docházkou, nebo je nezaopatřeným dítětem, může vzniknout nárok na invalidní důchod z mládí. Nárok vznikne nejdříve ode dne dovršení 18 let (§ 70 odst. 2 ZoSP). Následující tabulka 7 udává, kolik let důchodového pojištění musí pojištěnec v závislosti na věku splnit, aby mu vznikl nárok na invalidní důchod.

Tabulka 7: Délka potřebné doby pojištění pro vznik nároku na invalidní důchod podle věku pojištěnce

Věk pojištěnce	Počet let důchodového pojištění pro vznik nároku na invalidní důchod
do 20 let	méně než 1 rok
od 20 do 24 let	nejméně 1 rok
od 25 let do 28 let	nejméně 2 roky
od 29 let do 34 let	nejméně 5 roky
od 35 do 40 let	nejméně 8 let
od 41 let do 45 let	nejméně 10 let
nad 45 let	nejméně 15 let

Zdroj: ZoSP, § 72

Výše invalidního důchodu pojištěnce, u něhož je pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost 71 % a více se určí jako součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění získaného ke dni vzniku nároku na invalidní důchod (připočte se období od vzniku nároku na invalidní důchod do dovršení důchodového věku) a aktuální důchodové hodnoty. Výše invalidního důchodu pojištěnce, u něhož poklesla schopnost vykonávat výdělečnou činnost v rozpětí od 41 % do 70 %, se určí jako součin procentuálního poklesu schopnosti pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost, průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění získaného ke dni vzniku nároku na invalidní důchod (připočte se období od vzniku nároku na invalidní důchod do dovršení důchodového věku) a aktuální důchodové hodnoty (§ 73 ZoSP).

4.4.4 Vdovský a vdovecký důchod (vdovský a vdovecký dôchodok)

Tento typ důchodu považuje Macková (2012, s. 322-323) za nejvýznamnější z pozůstalostních důchodů. Má pomoci vdově vyrovnat se se změněnými podmínkami v ekonomické i společenské oblasti po úmrtí manžela a ztrátě jeho příjmu z výdělečné činnosti. Patří mezi důchody odvozené, což znamená, že nárok vzniká při splnění podmínek stanovených pro vdovu i pro zesnulého manžela. Výše důchodu se odvozuje z výše důchodu, na který měl (nebo by měl) nárok zemřelý manžel. Poskytuje se ze starobního nebo invalidního pojištění. Podmínky nároku, trvání, zánik i výše vdoveckého důchodu jsou upraveny v zákoně o sociálním pojištění shodně jako vdovský důchod (Macková, 2012, s. 328).

Nárok vzniká manželce po zemřelém manželovi, který:

- ke dni smrti pobíral základní důchodovou dávku (u předčasného starobního důchodu stačí vznik nároku na důchod), nebo
- ke dni smrti splnil podmínky nároku na starobní důchod, nebo získal počet roků důchodového pojištění pro nárok na invalidní důchod, nebo
- zemřel v důsledku pracovního úrazu, nebo choroby z povolání (Lacko, 2015, 140-141).

Nárok zaniká uzavřením manželství nebo na základě pravomocného rozhodnutí soudu, že vdova úmyslným trestným činem způsobila smrt manžela. Důchod je vyplácen po dobu 1 roku od smrti manžela. Dále pouze při splnění jedné z těchto podmínek: pečuje o nezaopatřené dítě, nebo je invalidní (s poklesem schopnosti vykonávat výdělečnou činnost o více než 70 %), nebo vychovala alespoň 3 děti, nebo dovršila věk 52 let a vychovala alespoň 2 děti, nebo dovršila důchodový věk (§ 74 ZoSP).

Výše vdovského důchodu činí podle ustanovení § 75 ZoSP 60 % starobního (invalidního) důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý manžel ke dni smrti, příp. předčasného starobního důchodu přiznaného zemřelému manželovi.

4.4.5 Sirotčí důchod (sirotský dôchodok)

Účelem dávky je poskytnout hmotné zabezpečení nezaopatřenému dítěti po úmrtí jeho rodiče. Jde o nárok dítěte, které podle ZoSP splňuje podmínku nezaopatřenosti

(Macková, 2012, s. 329). Nárok na sirotčí důchod má nezaopatřené dítě po každém z rodičů (Lacko, 2015, s. 142). Poskytuje se ze starobního nebo invalidního pojištění. Za nezaopatřené je považováno dítě do skončení povinné školní docházky, po skončení povinné školní docházky nejdéle do 26 let, pokud se soustavně připravuje na povolání, nebo se nemůže připravovat na povolání či vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc a stav vyžadující zvláštní péči, nebo není schopno se soustavně připravovat na povolání či vykonávat výdělečnou činnost pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav (§ 9 ZoSP). Podle ustanovení § 76 ZoSP vzniká nárok nezaopatřenému dítěti po zemřelém rodiči, který:

- ke dni smrti pobíral starobní důchod, invalidní důchod nebo měl nárok na předčasný starobní důchod,
- nebo ke dni smrti nepobíral některý z těchto důchodů, ale získal počet let důchodového pojištění potřebný pro nárok na invalidní důchod, nebo
- ke dni smrti nepobíral některý z výše uvedených důchodů, ale splnil podmínky nároku na starobní důchod, anebo
- zemřel v důsledku pracovního úrazu nebo choroby z povolání.

Výše sirotčího důchodu je stanovena v ustanovení §77 ZoSP. Odvozuje se z důchodu zemřelého a činí 40 % starobního (invalidního) důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý rodič dítěte, předčasného starobního důchodu přiznaného zemřelému rodiči. Oboustranný sirotek má nárok na sirotčí důchod po každém zemřelém rodiči zvlášť.

4.5 Doplnkové systémy

Doplnkové systémy plní úlohu sociální a ekonomickou. Zabezpečují občany ve stáří vyššími příjmy a pomáhají jim udržet životní standard, zároveň podporují tvorbu kapitálu včetně možnosti dlouhodobých investic. Mohou působit souběžně se základním, průběžným důchodovým systémem nebo jako jeho nadstavba (Macková, 2017, s. 88). Zakládat doplnkové důchodové pojištění bylo na Slovensku umožněno od roku 1997. Mělo charakter dobrovolného státem podporovaného pojištění zaměstnanců (s výjimkou zaměstnanců veřejné sféry a OSVČ) a zahrnovalo doplnkové důchody starobní, invalidní pozůstalostní, výsluhové a jednorázové odstupné (Potůček, Radičová, 1998, s. 40-41). Matlák a kol. (2012, s. 311) charakterizuje doplnkové

důchodové spoření jako „*shromažďování příspěvků na doplňkové důchodové spoření od účastníků doplňkového důchodového spoření a zaměstnavatelů, nakládání s majetkem v doplňkovém důchodovém fondu a vypláčení dávek doplňkového důchodového spoření.*“

Doplňkové důchodové spoření je dobrovolný systém, prostřednictvím kterého mohou fyzické osoby spořit finanční prostředky na osobních účtech po stanovenou dobu a čerpat ze systému plnění. Cílem je umožnit účastníkovi získat doplňkový příjem ve stáří a při skončení výkonu rizikových prací. Nasporené prostředky je možné i dědit. Zaměstnavatelé mohou přispívat svým zaměstnancům a uplatňovat si tyto položky jako daňově uznatelný náklad. Subjekty, které se účastní doplňkového důchodového spoření, jsou zaměstnanec, zaměstnavatel, účastník, příjemce dávky a doplňková důchodová společnost. Pokud zaměstnanec vykonává práce zařazené do kategorie 3 nebo 4 (rizikové práce), je zaměstnavatel povinen uzavřít s doplňkovou důchodovou společností zaměstnavatelskou smlouvu (Matlák a kol., 2012, s. 310-311).

Systém doplňkového pojištění byl v SR zaveden od 1. 7. 1996, od roku 2005 tvoří III. pilíř na základě zákona č 650/2004 Z. z. o doplňkovém důchodovém spoření. (Macková, 2012, s. 275).

Doplňkové důchodové spoření je třetím pilířem důchodového systému. Finanční prostředky účastníků spravují doplňkové důchodové společnosti. Účastníkem se může stát zaměstnanec nebo jiná osoba starší 18 let, která uzavře účastnickou smlouvu. Cílem je umožnit účastníkům získat doplňkový důchodový příjem ve stáří a v případě skončení výkonu tzv. rizikových prací. Zaměstnanec vykonávající rizikové práce musí vstoupit povinně a uzavřít účastnickou smlouvu, jeho zaměstnavatel je rovněž povinen uzavřít zaměstnavatelskou smlouvu s DSS, kterou si zaměstnanec vybral (pro oba subjekty platí 30denní lhůta). Za zaměstnance platí příspěvky zaměstnavatel (minimální výše příspěvku je stanovena na 2 % z vyměřovacího základu zaměstnance nebo příjmu zúčtovaného pro výplatu), zaměstnanec příspěvky platit nemusí, ale může. Ostatní zaměstnanci a osoby starší 18 let mohou vstoupit dobrovolně, vybrat si DSS, uzavřít účastnickou smlouvu a platit si příspěvky sami. I za ně může příspěvky hradit zaměstnavatel, pokud uzavřel zaměstnavatelskou smlouvu, ale není to jeho povinnost. DSS prostředky účastníků investuje za účelem jejich zhodnocení. Musí vytvořit a spravovat jeden výplatní doplňkový důchodový fond a alespoň jeden příspěvkový

doplňkový důchodový fond. Po ukončení spoření se účastníkovi vyplácejí dávky v závislosti na tom, zda součástí účastnické smlouvy byl či nebyl dávkový plán. Účastníkům, kteří uzavřeli účastnickou smlouvu do konce roku 2013 a mají dávkový plán, může být vyplácen doplňkový starobní důchod (doživotní nebo dočasný), doplňkový výsluhový důchod (doživotní nebo dočasný), jednorázové vyrovnání a odstupné. Účastníkům, kteří uzavřeli účastnickou smlouvu od roku 2014 a nemají dávkový plán, se vyplácejí stejné formy s jednou výjimkou, a to odstupné je nahrazeno předčasným výběrem (MPSVR, 2020 [online]).

System individuálního pojištění je založen na kapitalizaci a realizován prostřednictvím bank a životních pojišťoven. Uplatňují se v něm komerční principy. Přestože se individuální pojištění váže na stejné či podobné sociální události, které se vyskytují v základním nebo doplňkovém systému, liší se od základního systému sociálního pojištění i od doplňkového systému sociálního pojištění a nelze je považovat za součást sociální sféry. Pro svou výlučně komerční povahu je součástí finanční sféry, a to všeobecného komerčního pojišťovnictví. Rizikem je vliv inflace na hodnotu vytvořených fondů. Vztahy mají soukromoprávní charakter. Stát tento komerční individuální pilíř podporuje daňovými úlevami (Matlák a kol., 2009, s. 135).

4.6 Důchodové reformy

Po volbách v roce 1992 vycházela slovenská vláda z představy transformovat stávající systém sociálního zabezpečení, oddělit jeho financování od státního rozpočtu a změnit státní sociální systém na systém veřejného pojištění. Z tohoto důvodu vznikla v roce 1993 Národní pojišťovna. O rok později se samostatně vyčlenila oblast sociálního pojištění, jehož součástí je také důchodové pojištění, a veřejný fond důchodového pojištění se oddělil od státního rozpočtu (Potůček, Radičová, 1998, s. 20). Na základě zákona č. 274/1994 Z. z. vznikla Sociální pojišťovna jako veřejnoprávní instituce (Potůček, Radičová, 1998, s. 37).

S politickými změnami po listopadu 1989 souvisely také zásadní změny v systému důchodového zabezpečení. V rámci důchodového pojištění vznikla v roce 1993 Národní pojišťovna a byl zaveden pojišťovací systém. V roce 1995 byla Národní pojišťovna zákonem zrušena a od roku 1996 byla zřízena Sociální pojišťovna. Významným

mezníkem se stal zákon o sociálním pojištění účinný od 1. 1. 2004, který zavedl sociální pojistné, jehož součástí se stalo i důchodové pojištění (starobní pojištění a invalidní pojištění) (Matlák et al., 2012, s. 53).

Zřízením Sociální pojišťovny se postupně oddělilo financování důchodového zabezpečení od státního rozpočtu. Stát je povinen garantovat zákonné nároky pojištěnců a přispívat do veřejného fondu důchodového pojištění za určité kategorie občanů (Potůček, Radičová, 1998, s. 38).

Reforma provedená v letech 2003–2004 uspořádala důchodový systém SR do třech pilířů: I. pilíř - důchodové pojištění, II. pilíř - starobní důchodové spoření a III. pilíř - doplňkové důchodové spoření. Inovovala systém důchodového pojištění a nově zavedla systém starobního důchodového spoření s cílem zajistit především hmotné zabezpečení ve stáří s ohledem na nepříznivě se vyvíjející demografický faktor a vysokou míru nezaměstnanosti. Systém doplňkového důchodového spoření má představovat pro jeho účastníky pouze doplňkovou formu zajištění příjmu ve stáří (Lacko, 2015, s. 111-112).

5 Porovnání systémů důchodového pojištění v ČR a SR a zhodnocení systému důchodového pojištění v ČR

Pro empirickou část práce jsem zvolila výzkumnou strategii založenou na metodě komparace a abstrakce a na výzkumné technice analýza dokumentů. Podstatou komparace je podle Ochrany (2019) vyhledávání shod a odlišností u porovnávaných entit. Komparační metoda je založena na porovnávání určitého zkoumaného problému u komparovaných jednotek, na hledání odlišností mezi jednotlivými zkoumanými jevy. Umožňuje poznat, v čem se zkoumaný jev liší od jiných, nebo v čem se shoduje. Metoda abstrakce nám umožňuje proniknout do jevu a vyčlenit jeho podstatné vlastnosti.

Celkovou problematiku důchodového pojištění rozdělím do menších tematicky uspořádaných celků a ke každé části zpracuji nejdříve přehlednou tabulku. Poté přidám vlastní komentář. Ve druhé části poukážu na klady a nedostatky, které vyplynuly z komparace jednotlivých systémů. V závěru kapitoly zhodnotím systém důchodového pojištění v České republice.

Hlavní cíl práce jsem rozdělila do tří dílčích cílů, které jsem pomocí tabulky transformovala na jednotlivé indikátory.

Formulace hlavního cíle a dílčích cílů

Hlavním cílem práce je na základě srovnání současných systémů důchodového pojištění ČR a SR zhodnotit systém důchodového pojištění v České republice.

Dílčí cíl 1: Porovnat současné systémy důchodového pojištění ČR a SR dle vybraných ukazatelů.

Dílčí cíl 2: Poukázat na klady a nedostatky obou systémů.

Dílčí cíl 3: Představit prognózu budoucího vývoje v oblasti důchodového pojištění v České republice.

Tabulka 8: Transformace dílčích cílů do indikátorů

Hlavní cíl:			
Na základě srovnání současných systémů důchodového pojištění České a Slovenské republiky zhodnotit systém důchodového pojištění v České republice.			
Číslo dílčího cíle	Dílčí cíl	Tabulka	Indikátor
1	Porovnat současné systémy důchodového pojištění ČR a SR dle vybraných ukazatelů	Struktura důchodového systému vč. vymezení základní právní úpravy	1. Pilíře důchodového systému 2. Základní právní úprava I. pilíř 3. Základní právní úprava II. pilíř 4. Základní právní úprava III. pilíř
		I. pilíř (důchodové pojištění)	1. Základní právní úprava (účinnost) 2. Účast na důchodovém pojištění 3. Možnost dobrovolného pojištění 4. Garance státu 5. Hlavní zdroj financování 6. Způsob financování 7. Institucionální správa 8. Správa systému a výplata důchodů 9. Poplatníci důchodového pojištění 10. Příjem pojistného 11. Subsystemy 12. Poskytované důchody
		III. pilíř (doplňkové systémy)	1. Základní právní úprava (účinnost) 2. Účast 3. Účastník 4. Vznik účasti 5. Garance státu 6. Dohled 7. Financování 8. Individuální účty 9. Instituce 10. Příspěvek zaměstnavatele 11. Státní příspěvek, daňové zvýhodnění 12. Možnost dědit 13. Možnost výpovědi. 14. Fondy. 15. Formy čerpání
		Starobní důchod a předčasný starobní důchod	1. Jednotný důchodový věk pro pojištěnce v roce 2020 2. Stanovení maximální věkové hranice důchodového věku 3. Stanovení důchodového věku 4. Zohlednění počtu vychovaných dětí 5. Druhy starobního důchodu 6. Základní podmínky 7. Potřebná doba pojištění pro nárok na starobní důchod

			8. Podmínky nároku na předčasný starobní důchod 9. Výše starobního důchodu 10. Výše předčasného starobního důchodu
		Invalidní důchod	1. Invalidita 2. Stupně invalidity 3. Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav 4. Podmínky nároku 5. Potřebná doba pojištění 6. Výše invalidního důchodu
		Pozůstalostní důchody	1. Podmínky nároku vdovského (vdoveckého) důchodu 2. Podmínky výplaty vdovského (vdoveckého) důchodu po uplynutí 1 roku 3. Výše vdovského (vdoveckého) důchodu 4. Podmínky nároku sirotčího důchodu 5. Výše sirotčího důchodu
2	Poukázat na klady a nedostatky systémů důchodového pojištění v ČR a SR		1. Kladné stránky důchodových systémů 2. Nedostatky důchodových systémů
3	Představit prognózu budoucího vývoje v oblasti důchodového pojištění v ČR		1. Očekávaný vývoj počtu obyvatel podle hlavních věkových skupin 2. Očekávaný vývoj průměrného věku obyvatel. 3. Očekávaná struktura přírůstku obyvatel.

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě provedeného srovnání může zhodnocení přinést některé poznatky, které by mohly být využity jako návrhy pro případné změny a korekce. Je dobré inspirovat se nápady, které se v praxi osvědčily, naopak vyvarovat se úprav, které systém zavedly do slepé uličky.

Tabulka 9: Struktura důchodového systému ČR a SR vč. vymezení základní právní úpravy

Struktura důchodového systému	Česká republika	Slovenská republika
1. Pilíře důchodového systému	I. – důchodové pojištění	I. – důchodové pojištění (starobní pojištění a invalidní pojištění)
	II. – důchodové spoření (pouze v letech 2013-2015)	II. – starobní důchodové spoření
	III. – doplňkové penzijní spoření (vč. penzijního připojištění)	III. – doplňkové důchodové spoření
2. Základní právní úprava I. pilíř	Zákon č. 155/1995 Sb. Zákon 582/1991 Sb. Zákon č. 589/1992 Sb.	Zákon č. 461/2003 Z. z.
3. Základní právní úprava II. pilíře	Zákon č. 426/2011 Sb. (zrušen) Zákon č. 397/2012 Sb. (zrušen) Zákon č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření	Zákon č. 43/2004 Z. z.
4. Základní právní úprava III. pilíře	Zákon č. 427/2011 Sb. Zákon č. 42/1994 Sb.	Zákon č. 650/2004 Z. z.

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky je zřejmé, že struktura důchodového pojištění se liší. V ČR je současný systém postaven na dvou pilířích, a to na I. a III. pilíři, tedy na důchodovém pojištění a doplňkovém penzijním spoření (II. pilíř existoval pouze v letech 2013-2015). Slovenský systém je třípilířový a tvoří ho důchodové pojištění, starobní důchodové spoření a doplňkové důchodové spoření. Na rozdíl od prvního českého pilíře, který je jednotný, se slovenský první pilíř dále vnitřně člení na starobní pojištění a invalidní pojištění. Každý z pilířů je na Slovensku vymezen jedním hlavním předpisem. V ČR není oblast důchodů upravena jednotně. Základem právního ukotvení je zákon o důchodovém pojištění. Organizaci a provádění upravuje zákon o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Zákon o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti stanovuje pojistné na důchodové zabezpečení. Pro III. pilíř v ČR platí právní úprava zákona o doplňkovém penzijním spoření, která modifikuje předchozí právní předpis, kterým byl zákon o penzijním připojištění.

Tabulka 10: I. pilíř (důchodové pojištění) v ČR a SR

I. pilíř	Česká republika Důchodové pojištění	Slovenská republika Dôchodkové poistenie
1. Základní právní úprava (účinnost)	Zákon č. 155/1995 Sb. (1. 1. 1996) Zákon 582/1991 Sb. (1. 1. 1992) Zákon č. 589/1992 Sb. (1. 1. 1993)	Zákon č. 461/2003 Z. z. (1. 1. 2004)
2. Účast na důchodovém pojištění	Povinná	Povinná
3. Možnost dobrovolného pojištění	Ano	Ano
4. Garance státu	Ano (vybrané pojistné součástí státního rozpočtu, vedeno na samostatném účtu)	Ano (vybrané pojistné soustředěno v důchodovém fondu)
5. Hlavní zdroj financování	Vybrané pojistné	Vybrané pojistné
6. Způsob financování	Průběžný (PAYG), dávkově definovaný (DB) systém založený na pojistném principu	Průběžný (PAYG), dávkově definovaný (DB) systém založený na pojistném principu
7. Institucionální správa	Ministerstvo práce a sociálních věcí Ministerstvo financí Česká správa sociálního zabezpečení	Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny Ministerstvo financí Sociální pojišťovna
8. Správa systému a výplata důchodů	Česká správa sociálního zabezpečení (organizační složka státu)	Sociální pojišťovna (veřejnoprávní instituce)
9. Poplatníci důchodového pojištění	zaměstnanec zaměstnavatel OSVČ osoba dobrovolně účastná důchodového pojištění	zaměstnanec zaměstnavatel povinně důchodově pojištěná OSVČ dobrovolně důchodově pojištěná osoba stát Sociální pojišťovna (pouze starobní pojištění)
10. Příjem pojistného	Státní rozpočet (samostatný účet a samostatná položka příjmů státního rozpočtu)	Sociální pojišťovna (základní fond starobního pojištění a základní fond invalidního pojištění)
11. Substýmy	x	starobní pojištění invalidní pojištění
12. Poskytované důchody	starobní (vč. předčasného starobního) invalidní vdovský/vdovecký sirotčí	ze starobního pojištění: starobní předčasný starobní vdovský/vdovecký sirotčí z invalidního pojištění: invalidní vdovský/vdovecký sirotčí

Zdroj: vlastní zpracování (inspirace Štangová, Lang a kol., 2018, Macková, 2017)

Hlavní právní předpisy upravující oblast I. pilíře v ČR pocházejí z období 90. let minulého století a prošly od té doby mnoha dílčími či radikálnějšími změnami

a úpravami. Slovensko pristoupilo k rozsáhlé reformě sociálního systému a od roku 2004 zavedlo zákon o sociálním pojištění. I. pilíř v obou zemích je průběžný a dávkově definovaný, založený na pojistném principu a povinné účasti pojištěnců při splnění zákonem stanovených podmínek. Okruh pojištěnců je taxativně vymezen, zároveň existuje pro občany možnost pojistit se dobrovolně. Hlavním zdrojem financování je vybrané pojistné. Oba státy rovněž garantují výplatu důchodů. V ČR je pojistné na důchodové pojištění příjmem státního rozpočtu, kde je veden zvláštní účet rezervy důchodového pojištění. Slovenská strana soustřeďuje vybrané pojistné v důchodovém fondu, který spravuje Sociální pojišťovna.

Nositelem pojištění v České republice je Česká správa sociálního zabezpečení (a jí podřízené správy sociálního zabezpečení) jako organizační složka státu. Výkonem a správou důchodového pojištění v SR je pověřena Sociální pojišťovna (a její pobočky) jako veřejnoprávní instituce, jejíž dozorovým a kontrolním orgánem je Dozorčí rada. Rezortně zastřešují systém důchodového pojištění a dohlíží na jeho výkon Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny SR. Z ekonomického pohledu je významný také dohled ministerstev financí obou zemí nejen v oblasti doplňkových systémů, ale v ČR i vzhledem k tomu, že zvláštní účet pro důchodové pojištění je součástí státního rozpočtu.

Poplatníkem důchodového pojištění v ČR je zaměstnanec, zaměstnavatel, OSVČ a osoba dobrovolně účastná na důchodovém pojištění. Na Slovensku patří mezi poplatníky navíc ještě stát a v případě starobního pojištění i Sociální pojišťovna. V ČR je důchodové pojistné příjmem státního rozpočtu a je odváděno na samostatný účet jako samostatná položka příjmů státního rozpočtu. Na Slovensku je pojistné příjmem Sociální pojišťovny, která vybírá pojistné a zřizuje celkem 7 fondů, mimo jiné i základní fond starobního pojištění a základní fond invalidního pojištění. V ČR je I. pilíř jednotný bez vnitřního členění, na Slovensku se dále dělí na dva samostatné subsystémy, a to na starobní pojištění a invalidní pojištění.

Výčet jednotlivých dávek důchodového pojištění je velmi podobný. Česká republika řadí mezi základní dávky důchod starobní (vč. předčasného starobního důchodu) a invalidní, mezi odvozené důchody dávky pozůstalostní, tedy důchod vdovský, vdovecký a sirotčí. Slovensko navíc ještě rozlišuje, ze kterého subsystému je důchod poskytován. Ze starobního pojištění se přiznávají ze základních dávek důchod starobní

a předčasný starobní a z odvozených důchodů dávky pozůstalostní, jimiž je stejně jako v ČR důchod vdovský, vdovecký a sirotčí. Z invalidního pojištění je vyplácen důchod invalidní a pozůstalostní důchody.

Vzhledem k tomu, že II. pilíř (důchodové spoření) existoval v ČR pouze v letech 2013-2015 a v současné době již není součástí důchodového systému ČR, nebudu se podrobněji tomuto pilíři v této kapitole věnovat. Detailněji jsem slovenský II. pilíř již charakterizovala v kapitole věnované charakteristice důchodového pojištění v SR. Pouze stručně shrnu několik zásadních bodů.

Slovensko zavedlo jako II. důchodový pilíř starobní důchodové spoření zákonem č. 43/2004 Z. z. již v roce 2004. Představuje příspěvkově definovaný kapitalizační pilíř. Společně s I. pilířem tvoří základní systém důchodového zabezpečení SR. Vstup je pro osoby mladší 35 let dobrovolný, po vstupu však již není možné z něj vystoupit. Finanční prostředky II. pilíře spravují důchodové správcovské společnosti. Povinné příspěvky vybírá centrálně Sociální pojišťovna a dále je postupuje příslušné DSS. Ze starobního důchodového spoření se vyplácí důchody starobní, předčasné starobní a pozůstalostní formou důchodu doživotního, dočasného či programového výběru.

K této části připojuji pro ilustraci názor Potůčka (2018, s. 17) a cituji jeho slova: *„V postkomunistickém světě bylo jako zásadní reforma v posledních dvaceti letech prezentováno zavedení druhého, soukromého povinného pilíře, vysávajícího zdroje z toho prvního, veřejného. Země, které to udělaly, jsou dnes ve velkých problémech. Bez výjimky všechny původní podobu druhého pilíře okleštily, a některé jej zcela zrušily. Také náš druhý pilíř, vydávaný zejména našimi pravicovými stranami za zásadní reformu, byl zrušen pouhé tři roky po jeho zavedení.“*

V další části porovnám opět na základě vybraných ukazatelů III. pilíř - doplňkové důchodové spoření.

Tabulka 11: III. pilíř (doplňkové penzijní spoření v ČR a doplňkové důchodové spoření v SR)

III. pilíř	Česká republika Doplňkové penzijní spoření (DPS) (od roku 2013) Penzijní připojištění (PP) (do roku 2012)	Slovenská republika Doplňkové důchodkové sporenie (DDS) (od roku 2005) Doplňkové důchodkové (DDP) poistenie (do roku 2004)
1. Základní právní úprava (účinnost)	Zákon č. 427/2011 Sb. (1. 1. 2013), Zákon č. 42/1994 Sb. (21.3.1994)	Zákon č. 650/2004 Z. z. (1. 1. 2005), Zákon NR SR č. 123/1996 Z. z. (do 31. 12. 2004)
2. Účast	Dobrovolnost (od 2013) Dobrovolnost (vstup do 2012)	Dobrovolnost - účastnická smlouva. Povinnost – zaměstnavatelská smlouva (pro zaměstnance, který vykonává rizikové práce, a jeho zaměstnavatele)
3. Účastník	Fyzická osoba bez omezení věku (od roku 2016, dříve pouze fyzická osoba starší 18 let)	Zaměstnanec Jiná osoba starší 18 let věku
4. Vznik účasti	Smluvní	Smluvní
5. Garance státu	DPS – NE PP - ANO	Formou určení základních podmínek vzniku a existence systému a státního dozoru v nezbytném rozsahu,
6. Dohled	Prostřednictvím České národní banky, Ministerstva financí ČR a depozitáře	Prostřednictvím Národní banky Slovenska, Ministerstva financí SR
7. Financování	Fondové, příspěvkově definované	Fondové, příspěvkově definované
8. Individuální účty	ANO	ANO
9. Instituce	DPS – penzijní společnost PP – PS, do roku 2012 penzijní fond	Doplňkové důchodové společnosti
10. Příspěvek zaměstnavatele	ANO	ANO – povinný pouze za zaměstnance, kteří vykonávají rizikové práce, jinak dobrovolný
11. Státní příspěvek, daňové zvýhodnění	Státní příspěvky, daňová zvýhodnění pro účastníka i přispívajícího zaměstnavatele odstupňované podle výše příspěvku účastníka od 300 do 1 000 Kč za kalendářní měsíc	Možnost daňového zvýhodnění pro účastníka do výše 180 eur ročně
12. Možnost dědit	ANO	ANO
13. Možnost výpovědi	ANO	ANO
14. Fondy	Transformovaný, Účastnické (konzervativní, vyvážený, dynamický)	Výplatní (jeden povinný) Příspěvkový (min. jeden)
15. Formy čerpání	Starobní penze na určenou dobu Invalidní penze na určenou dobu Jednorázové vyrovnání Odbytné Doživotní penze Úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu a výši důchodu Předdůchod – pouze z DPS	Doplňkový starobní důchod (doživotní nebo dočasný) Doplňkový výsluhový důchod (doživotní nebo dočasný) Jednorázové vyrovnání Předčasný výběr (pouze u smluv uzavřených po 1. 1. 2014) Odstupné (pouze u smluv uzavřených do 31. 12. 2013)

Zdroj: vlastní zpracování (inspirace Štangová, Lang a kol., 2018, Škvára, 2016, MPSVR, 2020)

V České republice byl III. pilíř zaveden již v roce 1994 jako penzijní připojištění se státním příspěvkem, od roku 2013 byl upraven novým právním předpisem a nazván jako doplňkové penzijní spoření se státním příspěvkem. Uzavřené smlouvy zůstaly v platnosti a dosud vybrané příspěvky byly odděleně vloženy do transformovaného fondu. Doplňkové penzijní spoření na rozdíl od penzijního připojištění negarantuje účastníkům vložené příspěvky a předdůchod jako jednu z forem výplaty lze uplatnit pouze z DPS. Podobně i na Slovensku začalo nejdříve fungovat v roce 1997 doplňkové důchodové pojištění, od roku 2005 bylo nahrazené novým právním předpisem a přejmenované na doplňkové důchodové spoření.

V obou zemích vzniká účast na základě dobrovolně uzavřené smlouvy (s možností výpovědi) v ČR s penzijní společností, na Slovensku s doplňkovou důchodovou společností. Rovněž systém financování je shodně založen na fondovém, příspěvkově definovaném principu a každému z účastníků je veden individuální osobní účet. Účast v systému je dobrovolná, s výjimkou Slovenska, kde je zaměstnavatel povinen založit svému zaměstnanci zaměstnavatelskou smlouvu u doplňkové důchodové společnosti v případě, že zaměstnanec vykonává rizikové práce.

V ČR se může stát účastníkem III. pilíře fyzická osoba bez věkového omezení, na rozdíl od Slovenska, kde do systému může vstoupit zaměstnanec či jiná osoba starší 18 let. Obě země dohlíží na fungování jednotlivých správců prostřednictvím národních bank, v ČR se zapojuje také ministerstvo financí a dozoruje depozitář. Slovensko určuje pouze základní podmínky vzniku a existence doplňkových důchodových společností a jejich dozoru v nezbytném rozsahu. Daňové zvýhodnění umožňují účastníkům III. pilíře oba státy, ČR navíc poskytuje za určitých podmínek státní příspěvek. Naspořené prostředky se v případě úmrtí účastníka dědí. V Česku účastníci mohou vkládat příspěvky do transformovaných nebo účastnických fondů, na Slovensku musí každá doplňková důchodová společnost založit jeden výplatní fond a minimálně jeden příspěvkový fond.

Obě země umožňují čerpat plnění formou jednorázového vyrovnání. V ČR může účastník dále čerpat prostředky formou starobní či invalidní penze na určenou dobu, doživotní penze, odbytného, či úhradou jednorázového pojistného. Specifickou formou je tzv. předdůchod. Slovenští účastníci spoření mohou volit jako formu čerpání

doživotní či dočasný doplňkový starobní či výsluhový důchod, podle data uzavření smlouvy mohou ještě volit mezi odstupným a předčasným výběrem.

Tabulka 12: Starobní důchod a předčasný starobní důchod v ČR a SR

Starobní a předčasný starobní důchod	Česká republika	Slovenská republika
1. Jednotný důchodový věk pro pojištěnce v roce 2020	NE	NE
2. Stanovení maximální věkové hranice důchodového věku	65 let	64 let (od roku 2023)
3. Stanovení důchodového věku	<p>1. Osoby narozené před rokem 1936 (muži 60 let, ženy 53-57 let podle počtu vychovaných dětí)</p> <p>2. Osoby narozené mezi roky 1936 až 1971 (muži 60 let a 2 měsíce – 65 let, ženy 53-64 let a 8 měsíců podle počtu vychovaných dětí)</p> <p>3. Osoby narozené po 1. 1. 1972 (muži i ženy 65 let, nezohledňuje se počet vychovaných dětí)</p>	<p>1. Osoby narozené před rokem 1943 (muži 60 let, ženy 53-57 let podle počtu vychovaných dětí)</p> <p>2. Osoby narozené od roku 1944 (muži 60 let a 9 měsíců – 64 let, ženy 53-64 let podle počtu vychovaných dětí)</p> <p>3. Muži narození od roku 1958 (62 let a 6 měsíců – 63 let a 6 měsíců podle počtu vychovaných dětí)</p> <p>4. Osoby, které vykonávali zaměstnání zařazené do I. pracovní kategorie (55-59 let). Od roku 2019 se důchodový věk stanovuje každoročně na 5 let dopředu opatřením MPSVR.</p>
4. Zohlednění počtu vychovaných dětí	ANO (pouze u žen narozených do konce roku 1971)	ANO (u žen i u mužů narozených v roce 1958 a mladších)
5. Druhy starobního důchodu	Řádný Předčasný trvale krácený	Řádný Předčasný
6. Základní podmínky	Dosažení důchodového věku Získání potřebné doby pojištění	Dosažení důchodového věku Získání potřebné doby pojištění
7. Potřebná doba pojištění pro nárok na starobní důchod	<p>1. Doba pojištění min. 35 let a dosažení důchodového věku po roce 2018.</p> <p>2. Doba pojištění min. 20 let a po roce 2013 dosažení věku aspoň o 5 let vyššího než důchodový věk stanovený podle § 32 ZDP pro muže stejného data narození.</p> <p>3. Doba pojištění min. 30 let (bez náhradních dob) a dosažení důchodového věku po roce 2014.</p> <p>4. Doba pojištění min. 15 let a dosažení důchodového věku aspoň o 5 let vyššího než důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození.</p> <p>5. Splnění podmínky nároku na invalidní důchod a dosažení věku 65 let.</p>	<p>1. Doba pojištění min. 15 let a dosažení důchodového věku</p>
8. Podmínky nároku na předčasný starobní důchod	1. Získání potřebné doby pojištění a do dosažení důchodového věku chybí	1. Získání potřebné doby pojištění (min. 15 let), do dosažení důchodového věku

	nejvýše 3 roky (důchodový věk nižší než 63 let) 2. Získání potřebné doby pojištění a do dosažení důchodového věku chybí nejvýše 5 let (důchodový věk aspoň 63 let a dosažení věku aspoň 60 let).	chybí nejvýše 2 roky a suma důchodu ke dni, od kterého pojištěnec, který není spořítelem podle ZoSP, požádal o jeho přiznání, je vyšší než 1,2násobek sumy životního minima pro plnoletou fyzickou osobu. 2. Získání potřebné doby pojištění (min. 15 let), do dosažení důchodového věku chybí nejvýše 2 roky a suma důchodu ke dni, od kterého pojištěnec, který není spořítelem podle ZoSP, požádal o jeho přiznání, je vyšší než 0,6násobek sumy životního minima pro plnoletou fyzickou osobu.
9. Výše starobního důchodu	Základní výměra (10 % průměrné mzdy – nejméně 770 Kč měsíčně) Procentní výměra - 1,5 % výpočtového základu (VZ) za každý celý rok doby pojištění (získané do vzniku nároku na důchod)	Součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění získaného ke dni vzniku nároku na starobní důchod a aktuální důchodové hodnoty ke dni vzniku nároku na výplatu důchodu
10. Výše předčasného starobního důchodu	Základní výměra (10 % průměrné mzdy – nejméně 770 Kč měsíčně) Procentní výměra – se snižuje za každých i započatých 90 dnů chybějících ode dne přiznání do dosažení důchodového věku o 0,9 % VZ za prvních 360 kalendářních dnů, o 1,2 % VZ od 361. do 720. kalendářního dne, o 1,5 % VZ od 721. dne.	Součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění získaného ke dni vzniku nároku na předčasný starobní důchod a aktuální důchodové hodnoty snižené o 0,5 % za každých započatých 30 dnů od vzniku nároku na předčasný starobní důchod do dovršení důchodového věku

Zdroj: vlastní zpracování

ČR ani SR nemá zaveden v roce 2020 jednotný věk pro odchod do starobního důchodu. ČR stanovila maximální věkovou hranici důchodového věku od roku 2017 na 65 let, pro slovenské občany bude od roku 2023 platit maximální hranice 64 let. Důchodový věk je stanoven v ČR rozdílně pro muže a ženy ve třech pásmech (pro osoby narozené před rokem 1936, v rozmezí 1936-1971 a po roce 1972). U žen narozených do konce roku 1971 se ještě zohledňuje počet vychovaných dětí, později již ne. Pro osoby narozené v roce 1972 platí jednotně stanovený věk 65 let pro muže i ženy. Slovensko zavedlo pásma odlišně, pro osoby narozené před rokem 1943 a pro osoby narozené po roce 1944 a u žen zohledňuje počet vychovaných dětí. Dále SR dává možnost u mužů narozených po roce 1958 a mladším zohlednit počet vychovaných dětí. Speciálně je stanoven také důchodový věk pro osoby, které vykonávaly zaměstnání

zařazené do I. pracovní kategorie. Slovensko od roku 2019 stanovuje důchodový věk každoročně na 5 let dopředu.

Obě republiky umožňují čerpat starobní důchod řádný a předčasný. V ČR je předčasný důchod trvale krácen. Shodné jsou základní podmínky nároku: dosažení důchodového věku a získání potřebné doby pojištění. Naprosto odlišně je stanovena potřebná doba pojištění pro vznik nároku na starobní důchod. V ČR je třeba splnit po roce 2018 minimálně 35 let doby pojištění, Slovensko stanovilo jako potřebnou dobu pojištění minimálně 15 let. Obě země umožňují čerpat předčasný starobní důchod. V ČR je třeba získat potřebnou dobu pojištění a do dosažení důchodového věku nesmí chybět více než 3 roky (u důchodového věku nižšího 63 let) či 5 let (u důchodového věku aspoň 63 let a dosažení důchodového věku aspoň 60 let). V SR je třeba získat potřebnou dobu pojištění, do dosažení důchodového věku chybí nejvýše 2 roky a dále se zohledňuje skutečnost, zda osoba je či není spořítelem ve II. pilíři.

Výše starobního i předčasného starobního důchodu se stanovuje odlišně. V České republice se důchod skládá ze základní a procentní výměry. Základní výměra je stanovena pevnou částkou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělků. Procentní výměra se odvozuje z dosažených příjmů. U předčasného důchodu se snižuje stanovenými procenty v závislosti na počtu dnů, které chybí do dosažení důchodového věku. Výše starobního důchodu na Slovensku je stanovena jako součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění a aktuální důchodové hodnoty. V případě předčasného starobního důchodu se rovněž penalizuje dřívější poskytování důchodu.

Tabulka 13: Invalidní důchod v ČR a SR

Invalidní důchod	Česká republika	Slovenská republika
Invalidita	Pokles pracovní schopnosti nejméně o 35 % z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.	Pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost o více než 40 % pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav v porovnání se zdravou fyzickou osobou.
Stupně invalidity	1. Pokles pracovní schopnosti o 35 %-49 % - invalidita 1. stupně. 2. Pokles pracovní schopnosti o 50 %-69 % - invalidita 2. stupně. 3. Pokles pracovní schopnosti nejméně o 70 % - invalidita 3. stupně.	1. Pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost o více než 40 % a nejvíc o 70 %. 2. Pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost o více než 70 %
Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav	Zdravotní stav, který omezuje tělesné, smyslové nebo duševní schopnosti pojištěnce významně pro jeho pracovní schopnost, pokud tento zdravotní stav trvá déle než 1 rok, nebo podle poznatků lékařské vědy lze předpokládat, že bude trvat déle než 1 rok.	Zdravotní stav, který způsobuje pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost a který má podle poznatků lékařské vědy trvat déle než jeden rok.
Podmínky nároku	1. Invalidita 2. Potřebná doba pojištění 3. Nedosažení důchodového věku, ale přiznání předčasného trvale kráceného starobního důchodu. 3. Invalidita následkem pracovního úrazu.	1. Invalidita 2. Potřebný počet let pojištění. 3. Nesplnění podmínky nároku na starobní důchod nebo nepřiznání předčasného starobního důchodu.
Potřebná doba pojištění	Pojištěnec do 20 let méně než 1 rok, 20-22 let 1 rok, 22-24 let 2 roky, 24-26 let 3 roky, 26-28 let 4 roky, nad 28 let 5 let.	Do 20 let méně než 1 rok, 20-24 let nejméně 1 rok, 25-28 let nejméně 2 roky, 29-34 nejméně 5 let, 35-40 nejméně 8 let, 41-45 nejméně 10 let, nad 45 let nejméně 15 let.
Výše invalidního důchodu	Základní výměra – 10 % průměrné mzdy. Procentní výměra – za každý celý rok doby pojištění 0,5 % výpočtového základu měsíčně (invalidita 1. stupně), 0,75 % výpočtového základu měsíčně (invalidita 2. stupně) a 1,5 % výpočtového základu měsíčně (invalidita 3. stupně).	Pokles 71 % a více – součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění ke dni vzniku nároku na invalidní důchod a aktuální důchodové hodnoty. Pokles 41 %-70 % - součin procentuálního poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost, průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění ke dni vzniku nároku na invalidní důchod a aktuální důchodové hodnoty.

Zdroj: vlastní zpracování

V České republice je minimální pokles pracovní schopnosti stanoven minimálně o 35 %, na Slovensku o více než 40 %. Invalidita i dlouhodobě nepříznivý zdravotní

stav jsou definovány podobným způsobem. ČR rozlišuje 3 druhy invalidního důchodu dle stupně invalidity: invalidní důchod 1. stupně (pokles pracovní schopnosti 35-49 %), invalidní důchod 2. stupně (pokles 50-69 %) a invalidní důchod 3. stupně (pokles 70 % a více). SR má zaveden jeden invalidní důchod, rozlišuje pouze mezi poklesem schopnosti vykonávat výdělečnou činnost mezi 40-70 % a o více než 70 %.

Mezi základními podmínkami nároku mají obě země invaliditu a potřebnou dobu pojištění. Dalšími podmínkami v ČR může být invalidita vzniklá následkem pracovního úrazu či nedosažení důchodového věku, ale přiznání předčasného trvale kráceného starobního důchodu. Slovensko řadí mezi podmínky nesplnění podmínky nároku na starobní důchod nebo nepřiznání předčasného starobního důchodu. Obě země stanovují odlišně hranice potřebné doby pojištění, shodují se pouze u pojištěnce do 20 let, kdy je hranice nižší než 1 rok. V ČR je potřebná doba pojištění 1 rok (pro osoby 20-22 let), 2 roky (22-24 let), 3 roky (24-26 let), 4 roky (26-28 let) a 5 let (nad 28 let). Potřebná doba pojištění v SR činí nejméně 1 rok (pro osoby 20-24 let), 2 roky (25-28 let), 5 let (29-34 let), 8 let (35-40 let), 10 let (41-45 let) a 15 let (nad 45 let).

Výše invalidního důchodu se stanovuje odlišně. Invalidní důchod v ČR se skládá ze základní výměry (10 % průměrné mzdy) a procentní výměry, která se odvíjí podle stupně invalidity. Za každý celý rok doby pojištění podle stupně invalidity 0,5 % výpočtového základu měsíčně u 1. stupně, 0,75 % u 2. stupně a 1,5 % u 3. stupně. Výše slovenského invalidního důchodu při poklesu nad 71 % se určuje jako součin průměrného osobního mzdového bodu, období důchodového pojištění a aktuální důchodové hodnoty. Při poklesu mezi 41-70 % se navíc ještě zohledňuje tento procentuální pokles.

Tabulka 14: Pozůstalostní důchody v ČR a SR

Pozůstalostní důchody	Česká republika	Slovenská republika
1. Podmínky nároku vdovského (vdoveckého) důchodu	Ke dni smrti byl zemřelý (á) poživitelem starobního či invalidního důchodu, nebo splnil podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na starobní či invalidní důchod, nebo zemřel následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání	Ke dni smrti zemřelý(á) pobíral základní důchodovou dávku či mu vznikl nárok na předčasný starobní důchod, nebo splnil podmínky nároku na starobní důchod, nebo získal počet roků důchodového pojištění pro nárok na invalidní důchod, nebo zemřel v důsledku pracovního úrazu nebo choroby z povolání.

2. Podmínky výplaty vdovského (vdoveckého) důchodu po uplynutí 1 roku	Péče o nezaopatřené dítě. Péče o dítě závislé na péči jiné osoby ve stupni II., III., IV. Péče o svého rodiče (rodiče manžela), který je závislý ve stupni II., III., IV., a žije s ním ve společné domácnosti. Vdova (vdovec) invalidní ve 3. stupni. Dosažení věku alespoň o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený pro muže, který se narodil ve stejný den jako vdova (vdovec), případně svého důchodového věku, je-li tento důchodový věk nižší.	Péče o nezaopatřené dítě. Invalidita s poklesem více než 70 %. Vychoval (a) alespoň 3 děti. Dověřil (a) věk 52 let a vychoval(a) alespoň 2 děti. Dověřil(a) důchodový věk.
3. Výše vdovského (vdoveckého) důchodu	Základní výměra - 10 % průměrné mzdy. Procentní výměra – 50 % procentní výměry starobního či invalidního důchodu pro invaliditu 3. stupně, na který by měl (měl) nárok zemřelý v době smrti.	60 % starobního či invalidního důchodu, na který by měla zemřelá osoba nárok ke dni smrti příp. předčasného starobního důchodu přiznaného zemřelé osobě.
4. Podmínky nároku sirotčího důchodu	Nárok vzniká nezaopatřenému dítěti, jestliže zemřelá osoba ke dni smrti: byla poživitelem starobního (invalidního) důchodu, zemřela následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání), splnila podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod, splnila ke dni smrti podmínky nároku na starobní důchod.	Nárok vzniká nezaopatřenému dítěti po zemřelém rodiči, který: ke dni smrti pobíral starobní či invalidní důchod, nebo měl nárok na předčasný starobní důchod, nepobíral některý z těchto důchodů, ale získal počet let důchodového pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo splnil podmínky nároku na starobní důchod, nebo zemřel v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání.
5. Výše sirotčího důchodu	Základní výměra – 10 % průměrné mzdy (u oboustranného sirotka náleží pouze jednou). Procentní výměra – 40 % procentní výměry důchodu, na který by měl (měl) nárok zemřelý rodič v době smrti.	40 % starobního (invalidního) důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý rodič dítěte, předčasného starobního důchodu přiznaného zemřelému rodiči.

Zdroj: vlastní zpracování

Podmínky nároku na vdovský či vdovecký důchodu jsou v obou zemích shodné. Jsou navázány na skutečnost, zda zemřelá osoba pobírala starobní nebo invalidní důchod příp. jí vznikl na Slovensku nárok na předčasný starobní důchod, nebo splnila podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na starobní či invalidní důchod. Shoda platí i v případě, že osoba zemřela v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. ČR i SR vyplácejí vdovský i vdovecký důchod pouze po dobu 1 roku od smrti zemřelé osoby, dále pouze za určitých podmínek. Stejně podmínky platí, pokud vdova (vdovec)

pečuje o nezaopatřené dítě, je invalidní (v ČR ve 3. stupni, v SR s poklesem pracovní aktivity o více než 70 %), nebo dosáhla důchodového věku, příp. dosáhla v ČR o 4 roky nižšího věku, než je stanoven důchodový věk pro muže dle data narození a na Slovensku dosáhla věku 52 let a vychovala minimálně 2 děti. Pokud na Slovensku vychovala alespoň 3 děti, považuje se podmínka za splněnou. V ČR se zohledňuje navíc péče o dítě nebo rodiče (svého i manžela) závislé na péči jiné osoby ve stupni závislosti II., III. a IV., pokud žijí ve společné domácnosti.

Český vdovský (vdovecký) důchod se skládá ze základní výměry (10 % průměrné mzdy) a z procentní výměry. Ta je stanovena na 50 % procentní výměry starobního či invalidního důchodu pro invaliditu 3. stupně, na který měl (by měl) nárok zemřelý v době smrti. Slovensko vyplácí důchod ve výši 60 % starobního (invalidního) důchodu, opět rozhoduje nárok či možný vznik nároku v den smrti.

Nárok na sirotčí důchod vzniká nezaopatřenému dítěti po zemřelém rodiči a podmínky jsou opět v obou zemích shodně navázané na pobírání starobního a invalidního důchodu (příp. na vznik nároku na předčasný starobní důchod v SR), na smrt vzniklou v souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání, se splněním podmínky potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod, nebo podmínek nároku na starobní důchod.

V ČR základní výměra činí 10 % průměrné mzdy a procentní výměra 40 % procentní výměry důchodu, na který by měl (měl) nárok zemřelý. Slovensko vyplácí sirotčí důchod ve výši 40 % starobního (invalidního) důchodu, na který měl (by měl) nárok zemřelý rodič příp. podle přiznaného předčasného starobního důchodu.

5.1 Klady a nedostatky důchodového pojištění v České republice v porovnání se Slovenskou republikou

Hlavním smyslem reforem, změn či úprav parametrů v oblasti důchodového zabezpečení bylo a je v České i Slovenské republice nastavit pravidla pro fungování důchodových systémů tak, aby byly schopny zajistit přiměřené hmotné zabezpečení svým občanům v případě vzniku sociálních událostí s ohledem na demografický, ekonomický a sociální vývoj ve společnosti. Obě země řeší velmi podobné problémy, mezi něž patří zejména zajištění udržitelnosti systému ve vztahu ke stárnutí populace,

zvysujiciimu se věku dožití a udržení životní úrovně důchodců na přijatelné úrovni ve vztahu k ekonomicky aktivní populaci. V této části práce zmíním kladné stránky a podrobněji se zaměřím na problémové okruhy českého i slovenského důchodového systému.

Obě země garantují svým občanům při splnění podmínek daných národními legislativami nároky na důchodové dávky. Shodují se i v druhu dávek, které podle mého názoru co do rozsahu dostatečně pokrývají vzniklé sociální události převážně dlouhodobého charakteru. Nároky jsou shodně navázány na splnění dvou základních podmínek, a to dosažení důchodového věku a splnění potřebné doby pojištění. Z hlediska způsobu financování důchodů je základem v obou zemích první průběžně financovaný pilíř založený na solidaritě a redistribuci. Ekonomicky aktivní občané hradí povinně pojistné na důchodové pojištění a z vybraných prostředků jsou vypláceny důchody současným důchodcům. Pravidla pro splnění těchto podmínek a určování výpočtových parametrů jsou již stanoveny odlišně.

Z hlediska základní struktury důchodového systému si Česká republika zvolila systém dvou pilířů, kde většina důchodců spoléhá na povinný základní pilíř. Třetí kapitalizační pilíř ve formě dobrovolného doplňkového důchodového spoření považuje pouze za nadstavbu celého systému. Velmi výrazně se v základním pilíři projevuje princip solidarity. Uplatňuje se rovněž princip zásluhovosti, ve vysoké míře především v doplňkovém důchodovém spoření. Druhý pilíř ve formě fondového důchodového spoření sice vláda prosadila a byl uzákoněn, zájem o spoření v tomto pilíři však občané neměli a po tříleté existenci byl zrušen. Důchody jsou hrazeny ze státního rozpočtu a pojistné důchodového pojištění je příjmem státního rozpočtu. Důchody a jejich výše závisí v plné míře na vybraném pojistném na důchodové pojištění, které odvádějí ekonomicky aktivní osoby. Vybrané pojistné spravuje Česká správa sociálního zabezpečení. Velký vliv na zajištění dostatečných příjmů má proto počet pojištěnců a výše mezd, z nichž jsou příspěvky hrazeny. Pokud se počet pojištěnců či jejich příjmy snižují, klesají i příjmy I. pilíře. Pokud je zajištěn dostatečný výběr pojistného, český průběžný systém funguje. Pro důchodové pojištění je zřízen samostatný fond, který se již dále nečlení (na rozdíl od SR). Od roku 2018 se převádí případné roční saldo důchodového systému na zvláštní účet rezervy důchodového pojištění. Tyto prostředky lze použít pouze na výdaje na dávky důchodového pojištění a na převody zpět do státního rozpočtu na úhradu záporného rozdílu těchto příjmů a výdajů. V porovnání

se Slovenskem považují český systém za administrativně méně náročný. Jako klad hodnotím zřízení zvláštního účtu rezervy důchodového pojištění s přesně stanovenými pravidly využití. Současná podoba důchodového systému však do budoucna nebude schopna bez výrazných úprav zaručit vzhledem ke stárnutí populace a zvyšujícímu se věku dožití udržení poměru mezi výší mezd a důchodů na takové úrovni, aby zajistila důchodcům přijatelné životní podmínky.

Slovenský důchodový systém je na rozdíl od českého založen na třech pilířích. Za základní považuje I. a II. pilíř, tedy důchodové pojištění a starobní důchodové spoření. Zavedením II. pilíře Slovensko umožnilo občanům ukládat si na osobní účty další prostředky, které jim budou vypláceny k základnímu důchodu z I. pilíře. Jako nadstavba funguje III. pilíř, doplňkové důchodové spoření. První dva pilíře jsou propojené způsobem financování. Pojištěnci odvádí pojistné Sociální pojišťovně. Ta rozděluje příspěvky I. pilíře do základního fondu starobního pojištění a do základního fondu invalidního pojištění, který sama spravuje. Dále vybírá příspěvky do II. pilíře, postupuje je důchodovým správcovským společností a registruje smlouvy o starobním důchodovém spoření. Navíc je správcem rezervního fondu solidarity, který je primárně vytvořen za účelem zajištění financování výplaty důchodů i ostatních dávek sociálního pojištění. V I. pilíři se uplatňuje především princip solidarity, ale v porovnání s ČR je míra solidarity nižší. Princip zásluhovosti se výrazněji projevuje ve II. a III. pilíři, kde se účastníkům zhodnocují vložené prostředky v jednotlivých fondech. Slovenský systém má financování důchodů rozděleno do více zdrojů, což může být výhodnější v případě, že některý ze zdrojů bude mít problém s pokrytím svých závazků. Jako klad hodnotím i tvorbu rezervního fondu, kam se shromažďují prostředky, které mohou být v případě potřeby využity. Vzhledem k tomu, že výběr pojistného nejdříve shromažďuje Sociální pojišťovna a teprve poté je rozděluje do jednotlivých fondů, je tento způsob proti ČR komplikovanější a administrativně náročnější. Vzhledem k předpokládanému vývoji v demografické oblasti se domnívám, že slovenský vícepilířový systém bude schopen flexibilněji reagovat na celospolečenský vývoj. Ale ani Slovensko se samozřejmě nevyhne nutnosti upravovat jednotlivé parametry.

Základem pro financování důchodů jsou v obou zemích příjmy, které plynou z vybraného pojistného na důchodové pojištění. Výše sazeb se podstatně liší. Zatímco v ČR se odvádí pojistné v celkové výši 28 %, na Slovensku je stanoveno pojistné

ve výši 18 % na starobní pojištění a 6 % na invalidní pojištění. Vostatek (2020, s. 5) považuje sazbu českého důchodového pojištění ve výši 28 % v mezinárodním srovnání za příliš vysokou. Na rozdíl od ČR hradí na Slovensku důchodové pojištění za státní pojištěnce stát. V ČR stát za státní pojištěnce do důchodového systému nepřispívá.

Diskutovaným tématem v ČR je výše záloh OSVČ na důchodové pojištění hrazených v minimální povinné výši ve vztahu k výši budoucího nároku na důchod. Pokud občan, který vykonává samostatnou výdělečnou činnost, odvádí dlouhodobě minimální zálohy na důchodové pojištění, bude mít nízký důchod z povinného I. pilíře. Gola (2017) upozorňuje, že při dlouhodobé platbě pouze minimálních záloh bude výše důchodu u OSVČ dokonce nižší než u zaměstnance, který dlouhodobě pracoval pouze za minimální mzdu. Vysvětluje, že minimální měsíční záloha v roce 2017 ve výši 2 061 Kč odpovídala v té době hrubé měsíční mzdě ve výši 7 058 Kč. Minimální záloha se každoročně navyšuje, v letošním roce je stanovena částkou 2 544 Kč.

Podle Šulce (2020, s. 30) „*v prvním pilíři nám tiská časovaná bomba zvaná budoucí důchody osob samostatně výdělečně činných.*“ Odhaduje, že až třetina všech OSVČ (zhruba 300 000 osob) dlouhodobě odvádí povinně do systému nízké měsíční zálohy na důchodové pojištění, na což doplatí při odchodu do důchodu nízkou výší důchodu. Nepomůže ani bonifikace s nadprůměrným náhradovým poměrem, který plyne z algoritmu výpočtu. Vzhledem k tomu, že tato skutečnost může ovlivnit životní úroveň statisíců českých občanů, zařazují ji mezi nedostatky českého důchodového systému.

ČR si po roce 2018 velmi přísně stanovila minimální podmínku pro získání starobního důchodu na hodnotu 35 let. Splnění této minimální doby pojištění je jednou ze základních podmínek při hodnocení vzniku nároku na důchod. Pro připomenutí před rokem 2010 činila doba pojištění potřebná pro odchod do starobního důchodu 25 let, po roce 2010 se postupně prodlužovala až na 35 let po roce 2018. Nastavení této podmínky je v porovnání se Slovenskem i s ostatními evropskými zeměmi velmi nezvyklé. Slovensko stanovuje minimální dobu pojištění pro získání nároku na starobní důchod na trvání pouze 15 let. Již nyní kvůli nesplnění této podmínky bývá v ČR ročně kolem 5 000 žádostí o důchod zamítnuto. Navíc byly také upravovány podmínky pro zápočet náhradních dob pojištění, které jsou buď kráceny, nebo se přestaly započítávat, což mnoha žadatelům ještě více ztěžuje dosažení potřebné doby pojištění.

Veřejný ochránce práv Křeček (2020) upozorňuje, že počet zamítnutých žádostí o starobní důchod z důvodu nesplnění potřebné doby pojištění i nadále poroste, a uvádí: „*Obávám se, že pokud nebude politická reprezentace řešit přísnou podmínku pro získání důchodu, čeká nás zvýšení počtu seniorů v důchodovém věku bez nároku na důchod a zvýšení chudoby v této skupině lidí. Buď budou senioři nuceni do opravdu hodně vysokého věku pracovat, nebo budou odkázáni na dávky pomoci v hmotné nouzi, které však nezajišťují důstojné zabezpečení ve stáří. Navíc se tím významně zatíží dávkový systém. Už dnes se kvůli podmínce 35 let ocitají zcela bez důchodu lidé, kteří nastrádali kupříkladu 33 let celkové doby pojištění, ženy, které část života strávily v domácnosti, lidé s invalidním důchodem, kteří nemohli najít práci a byli dlouhodobě vedeni na úřadu práce. Do budoucna se to bude zhoršovat a lidí bez důchodu bude přibývat.*“

S problémem vysoké minimální doby pojištění k získání nároku na starobní důchod je v ČR úzce spjat zápočet náhradních dob pojištění. Díky zápočtu náhradních dob by mohl žadatel o starobní důchod dosáhnout snáze i na splnění potřebné doby pojištění. Tento parametr byl však postupně upravován a omezován. Od roku 2010 se například nehodnotí jako náhradní doba ani doba studia, což zcela jistě poškodí řadu studentů středních i vysokých škol. Jistě by se dalo argumentovat, že student mohl při studiu pracovat a být tak důchodově pojištěn. Zaměstnavatelé však preferují zaměstnávání studentů formou dohod tak, aby za ně nemuseli odvádět pojistné. Jako náhradní doba se nehodnotí ani doba pobírání invalidního důchodu v 1. a 2. stupni. Pobírá-li tedy osoba invalidní důchod v 1. nebo 2. stupni, a v této době nepracuje, odrazí se tato skutečnost negativně na pozdější výši starobního důchodu. Zápočet doby pobírání podpory v nezaměstnanosti či podpory při rekvalifikaci se započítává také pouze v omezeném rozsahu. Výhodou je, že se jako náhradní doba stále započítává v plném rozsahu péče o dítě do 4 let věku (Gola, 2020).

Slovensko je velkorysejší a jako náhradní dobu započítává péči o dítě v rozsahu 6 let. Využívá rovněž institut náhradních dob, který má vliv na výpočet důchodu stejně jako v ČR. I zde docházelo k jejich úpravám a omezování. Vzhledem k nižší podmínce potřebné doby zaměstnání může nezapočítání náhradní doby snížit výši přiznaného důchodu, v ČR však může znamenat nejen snížení důchodu, ale dokonce zamítnutí nároku na starobní důchod a doživotní zajištění ostatními sociálními dávkami.

Jedním z významných principů, na nichž je v ČR založen důchodový systém, je princip solidarity. Výrazně se uplatňuje při výpočtu důchodu. Lidé s vysokými příjmy dostávají ve srovnání s odvedeným pojistným relativně nízký důchod. Tato skutečnost je způsobena nastavením redukčních hranic. Lidé s celoživotně nižšími příjmy mají sice nižší důchody než lidé s vyššími příjmy, ale rozdíly nejsou příliš vysoké. Systém výrazně zohledňuje počet odpracovaných let. V praxi nastávají situace, kdy občan pracující za minimální mzdu může při dostatečně dlouhé odpracované době ve výsledku pobírat vyšší důchod než občan, který pobíral vyšší mzdu při nižší době pojištění. Pro občany s podprůměrnými příjmy je výpočet důchodu v ČR výhodný, pro občany s vyššími příjmy nikoliv. Dokonce může nastat situace, kdy starobní důchod náleží ve vyšší částce, než byla měsíční mzda, kterou si jedinec vydělal.

Kdy může tato situace nastat? Při výpočtu starobního důchodu v roce 2020 se vychází ze získané doby pojištění a výše osobního vyměřovacího základu. Do doby pojištění se započítávají odpracované roky, kdy bylo z příjmu odváděno pojistné, a náhradní doby. Osobní vyměřovací základ (průměrná hrubá měsíční mzda za odpracované roky) se v roce 2020 počítá z rozhodných příjmů v letech 1986 až 2019. Měsíční starobní důchod je vhodné porovnávat s čistou mzdou dosahovanou před odchodem do důchodu, neboť ze starobního důchodu se nikdy neplatí sociální pojištění a zdravotní pojištění a daň z příjmu fyzických osob pouze výjimečně, protože dani z příjmu fyzických osob podléhají jen důchody nad 36násobek minimální mzdy platné k 1. lednu daného roku, za rok 2019 tedy nad částku 480 600 Kč.

Gola (2020) vysvětluje, proč může tato situace v českém důchodovém systému nastat. Osobní vyměřovací základ podléhá při výpočtu redukčním hranicím. V roce 2020 se bude ze 100 % započítávat do první redukční hranice v částce 15 328 Kč, od této částky do druhé redukční hranice 139 340 Kč již pouze 26 %. Občané pracující celý život za podprůměrnou mzdu, kteří získali vysokou dobu pojištění, si v Česku odchodem do starobního důchodu mohou dokonce finančně polepšit. Náhradový poměr je při nižších příjmech vyšší než při nadprůměrných příjmech. Tabulka 15 dokazuje, že v ČR je možné, aby občan s vysokou dobou pojištění a při podprůměrné mzdě si odchodem do důchodu finančně polepšil. Například při hrubé mzdě do 17 000 Kč a době pojištění 44 let obdrží občan důchod ve vyšší částce, než byla jeho čistá mzda v době, kdy byl ekonomicky aktivní.

Tabulka 15: Porovnání čisté mzdy a výše starobního důchodu při době pojištění 40, 42 a 44 let

Hrubá mzda	Čistá mzda	Důchod (44 let pojištění)	Důchod (42 let pojištění)	Důchod (40 let pojištění)
14 000 Kč	11 710 Kč	12 730 Kč	12 310 Kč	11 890 Kč
15 000 Kč	12 405 Kč	13 390 Kč	12 940 Kč	12 490 Kč
16 000 Kč	13 085 Kč	13 722 Kč	13 257 Kč	12 792 Kč
17 000 Kč	13 780 Kč	13 894 Kč	13 421 Kč	12 948 Kč
18 000 Kč	14 475 Kč	14 066 Kč	13 585 Kč	13 104 Kč
19 000 Kč	15 155 Kč	14 237 Kč	13 749 Kč	13 260 Kč

Zdroj: Gola, 2019

Ve slovenském důchodovém systému se rovněž uplatňují prvky solidarity. Míra solidarity je však nižší, větší důraz je kladen na princip zásluhovosti, osobní participaci a zodpovědnost občanů.

V předchozím textu jsem zmínila termín redukční hranice. Nastavení redukčních hranic ovlivňuje výrazně výši přiznaného důchodu v ČR. Vysvětlím, jak ovlivňuje nastavení redukčních hranic výši přiznaného důchodu na příkladu muže, který v roce 2020 dosáhl důchodového věku a získal 35 let pojištění v prvním případě či 45 let pojištění v druhém případě při stanovení třech úrovní vyměřovacích základů. Základní výměra důchodu činí 3 490 Kč, rozhodným obdobím je období 1986 až 2019. Uplatní se 2 redukční hranice: I. redukční hranice ve výši 15 328 Kč a II. redukční hranice ve výši 139 340 Kč. Z osobního vyměřovacího základu se výpočtový základ stanoví tak, že částka do I. redukční hranice náleží v plné výši, z částky mezi I. a II. redukční hranicí náleží 26 %, k částce nad II. redukční hranici se nepřihlíží.

Tabulka 16: Řádný starobní důchod v ČR stanovený ke dni, kdy osoba dosáhla důchodového věku při celkové době pojištění 35 let

Osobní vyměřovací základ	Výpočtový základ	Procentní výměra důchodu (52,5 % VZ)	Základní výměra důchodu	Výše starobního důchodu celkem	Procentní vyjádření vztahu výše starobního důchodu a OVZ
15 000 Kč	15 000 Kč	7 875 Kč	3 490 Kč	11 365 Kč	75,8 %
20 000 Kč	16 543 Kč	8 685 Kč	3 490 Kč	12 175 Kč	60,9 %
30 000 Kč	19 143 Kč	10 050 Kč	3 490 Kč	13 540 Kč	45,1 %

Zdroj: ČSSZ, 2020, vlastní výpočty

Tabulka 17: Řádný starobní důchod v ČR stanovený ke dni, kdy osoba dosáhla důchodového věku při celkové době pojištění 45 let

Osobní vyměřovací základ	Výpočtový základ	Procentní výměra důchodu (67,5 % VZ)	Základní výměra důchodu	Výše starobního důchodu celkem	Procentní vyjádření vztahu výše starobního důchodu a OVZ
15 000 Kč	15 000 Kč	10 125 Kč	3 490 Kč	13 615 Kč	90,8 %
20 000 Kč	16 543 Kč	11 167 Kč	3 490 Kč	14 657 Kč	73,3 %
30 000 Kč	19 143 Kč	12 922 Kč	3 490 Kč	16 412 Kč	54,7 %

Zdroj: ČSSZ, 2020, vlastní výpočty

Z tabulek 16 a 17 je patrné, jak velkou měrou ovlivňuje nastavení redukčních hranic celkovou výši důchodu a zároveň, jak ovlivňuje získaná doba pojištění procentní výměru důchodu. Při době pojištění 45 let a osobním vyměřovacím základem 15 000 Kč dosahuje výše starobního důchodu téměř 91 %, zatímco při osobním vyměřovacím základem 30 000 Kč se občan uplatněním redukčních hranic dostane pouze na necelých 55 %.

Považuji za nezbytné poukázat na nedostatek, který najdeme v České i Slovenské republice, a to přetrvávající výrazné rozdíly ve výši důchodů mezi muži a ženami. Tato disproporce je způsobena tím, že ženy odcházely a v současné době stále ještě odcházejí do důchodu dříve než muži vzhledem k zohlednění počtu vychovaných dětí. Obě země směřují ke sjednocení věku odchodu do důchodu dle pohlaví, v ČR se nebude u ročníku 1971 a mladším k počtu vychovaných dětí přihlížet. Dalším důvodem je dlouhodobě zmiňovaný, ale neřešený rozdíl v odměňování mužů a žen. Výdělky žen jsou v průměru o pětinu nižší než výdělky mužů, takže i odvody žen jsou nižší. Ženy také dosahují méně let pojištění, neboť jsou to obvykle ony, kdo pečují o děti, případně později o své rodiče. Tabulka 18 porovnává počty mužů a žen ve vztahu k vypláceným druhům důchodů a průměrné výše těchto důchodů k poslednímu dni roku 2019 v České a Slovenské republice.

Tabulka 18: Počet důchodců a průměrná výše důchodů v ČR a SR podle pohlaví a jednotlivých druhů důchodů k 31. 12. 2019

Druh důchodu	Počet důchodců k 31. 12. 2019		Průměrná výše důchodu k 31. 12. 2019	
	ČR	SR	ČR (Kč)	SR (eur)
Starobní	1 275 005	1 088 301	13 468	460,4
muži	607 889	434 873	14 783	510,1
ženy	667 116	653 428	12 277	411,2
Předčasný starobní	542 401	13 194	12 020	433,1
muži	256 048	7 856	13 263	462,9
ženy	286 353	5 338	10 908	386,1
Invalidní	411 735	234 346	11 905	275,5
muži	207 511	115 708	12 226	298,4
ženy	204 224	118 638	11 526	252,2
Vdovecký (sólo) muži	5 122	5 549	7 898	208,7
Vdovský (sólo) ženy	20 981	29 204	8 866	263,1
Sirotčí	37 627	20 113	7 058	137,6
muži	18 419	5 967	7 053	133,2
ženy	19 208	14 146	7 062	139,5
CELKEM	2 897 527	1 390 707	12 996	x

Zdroj: ČSSZ, 2020, MPSVR, 2020, vlastní zpracování

Na základě údajů v tabulce 18 můžeme konstatovat, že ženy dosahují vyššího průměrného důchodu pouze v případě pozůstalostních důchodů, především vdovských sólo důchodů. Tato skutečnost souvisí opět s tím, že výše vdovského důchodu se odvozuje od výše příjmu zemřelého manžela, a muži dosahují vyšších příjmů. Proto naopak vdovecký sólo důchod odvozený od příjmu manželky je po výpočtu nižší.

Česká i Slovenská republika umožňují svým občanům dřívější odchod do starobního důchodu a při splnění podmínek vyplácejí předčasné starobní důchody. V ČR v minulosti tuto možnost volilo mnoho občanů vzhledem k poměrně výhodným podmínkám. Původně bylo možné odejít do důchodu až 5 let před dosažením důchodového věku, později byla tato podmínka zpřísněna na 3 roky před dosažením věkové hranice, navíc přibyla další možnost odejít do důchodu 2 roky před dosažením věkové hranice s dočasně krácenou dávkou. Předčasné odchody do důchodu ve značné míře souvisely na přelomu století s tím, že do důchodu nastupovaly silnější poválečné ročníky a zvyšovala se nezaměstnanost. Protože se důchodový účet propadl do deficitu,

vláda zpřísnila redukce při odchodu do předčasného důchodu u dočasně i trvale krácených dávek. Jedním z důvodů, proč odchází lidé do předčasného důchodu, může být také prodlužování důchodového věku. Podle současné právní úpravy může být přiznán nejvýše 3 roky před dosažením důchodového věku nižšího než 63 let, nebo až o 5 let dříve, jestliže je důchodový věk alespoň 63 let, ale ne dříve než od dosažení 60 let. Pro vznik nároku musí být splněna podmínka získání doby pojištění 35 let. Nevýhodou je trvalé krácení důchodu a omezené možnosti přivýdělku do dosažení důchodového věku. Přiznání vylučuje také nárok na řádný starobní důchod.

Počet osob, které na Slovensku využívají možnost odejít do předčasného starobního důchodu, je proti ČR velmi nízký, což může být způsobeno nižší hranicí věku odchodu do důchodu. Liší se podmínky, které je třeba splnit, aby mohl být přiznán. Do dovršení důchodového věku nesmí žadatel o důchod chybět více než 2 roky, musí získat alespoň 15 let doby pojištění a jeho výše musí být vyšší než 1,2násobek částky životního minima pro plnoletou fyzickou osobu. Žádost může pojištěnec podat maximálně dvakrát v kalendářním roce.

Jedním z nejdůležitějších parametrů, který ovlivňuje výši vyplácených důchodů i výši celkových prostředků vynakládaných na důchody, je věk odchodu do důchodu. ČR postupně navyšuje věk odchodu do důchodu již od roku 1996. Důvodem je nutnost zajistit finanční rovnováhu a udržitelnost důchodového systému. Zvyšování důchodového věku je trendem v celé Evropě. Při určování důchodového věku rozhoduje rok narození osoby, zda se jedná o muže či ženu, u žen počet vychovaných dětí. Od ročníku 1972 se u žen již počet vychovaných dětí nebude zohledňovat, muži s bezdětnými ženami jsou v současné době při určování důchodového věku zrovnoprávněni.

Kladně hodnotím institut minimálního důchodu, který Slovensko zavedlo od roku 2015. Jeho smyslem je zabezpečit důchodci příjem na takové úrovni, aby nebyl odkázaný na pomoc v hmotné nouzi. Nárok na zvýšení důchodu na minimální důchod vzniká důchodci, který pobírá starobní nebo invalidní důchod po dovršení důchodového věku, získal alespoň 30 let doby pojištění, výše jeho důchodu je nižší než výše minimálního důchodu a požádal o všechny důchody, na které mohl mít nárok. Například za 30 let pojištění náleží v roce 2020 slovenskému důchodci minimální důchod ve výši 334,30 eur, za 40 let pojištění už ve výši 378,50 eur. Zvýšení se určí jako rozdíl mezi

minimálním důchodem a celkovým důchodovým příjmem důchodce. Pokud důchodce pobírá starobní důchod ve výši 245,60 eur měsíčně, Sociální pojišťovna mu zvýší starobní důchod na částku 378,50 eur, tedy o částku 132,90 eur (Sociálna poisťovňa, 2020). V České republice není hranice minimálního důchodu zavedena.

5.2 Zhodnocení systému důchodového pojištění v České republice

Po roce 1989 bylo zřejmé, že přechod od centrálně řízeného hospodářství k tržní ekonomice, od autoritativního režimu k demokratickému řízení společnosti si vyžádá i komplexní reformu sociálního systému včetně důchodového zabezpečení občanů. Nová koncepce vycházela z tradic československého systému, jehož základem bylo sociální pojištění. Rozdílné představy o dalším směřování země v oblasti politické, ekonomické i sociální vedly k rozpadu společného státu Čechů a Slováků. Od 1. ledna 1993 tak vznikly dvě samostatné republiky: Česká republika a Slovenská republika.

Již v roce 1993 bylo v ČR zavedeno důchodové pojištění jako součást sociálního pojištění. Od roku 1994 mohli čeští občané soukromě spořit na penzi se státním příspěvkem a vznikl tak III. pilíř důchodového systému. První pilíř, jehož základem se stalo průběžné financování, byl vytvořen na základě zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Velmi záhy se začalo ukazovat, že bude třeba reagovat na měnící se ekonomické, demografické a sociální podmínky ve společnosti úpravou některých parametrů. Změny směřovaly především k zabezpečení stability a finanční udržitelnosti důchodového systému a zajištění sociální přiměřenosti výše důchodů v dlouhodobém horizontu. Opakovaně byl snižován rozsah náhradních dob pojištění, zpříšňovaly se podmínky pro odchod do předčasného důchodu, postupně se prodlužovala doba pojištění potřebná pro vznik nároku na důchod, zvyšovala se hranice důchodového věku či sazby důchodového pojištění.

Z hlediska provádění významných úprav parametrů je třeba zmínit rok 2011, kdy došlo v souvislosti s nálezem Ústavního soudu k úpravě redukčních hranic s cílem posílit zásluhovost prvního důchodového pilíře. Dále byla v rámci tzv. malé reformy definována základní výměra důchodu, postupně se prodlužovalo rozhodné období pro výpočet důchodu, hranice důchodového věku po dosažení 65 let a sjednocoval se věk odchodu do důchodu pro muže i ženy bez ohledu na počet vychovaných dětí. V roce 2011 byl přijat zákon o důchodovém spoření, na jehož základě vznikl

II. důchodový pilíř – důchodové spoření. Od roku 2013 mohli občané, kteří se rozhodli vstoupit do II. pilíře, vyvázat část povinných plateb z I. pilíře, přidat další příspěvek ze svých zdrojů a spořit prostřednictvím zvolených fondů. Jako hlavní argumenty pro zřízení II. pilíře byla uváděna finanční udržitelnost důchodového systému, diverzifikace zdrojů financování a rozložení zátěže mezi více generací. Vládě se však nepodařilo přesvědčit občany o smysluplnosti vstupu do II. pilíře. Pro malý zájem občanů byl o tři roky později zrušen.

Současný český systém důchodového pojištění je postaven na dvou pilířích, ale jeho těžiště stále zůstává na prvním pilíři. Tím se odlišuje od Slovenska, které od roku 2004 přešlo na důchodový systém se třemi pilíři a výrazně posílilo osobní participaci a zodpovědnost občanů za výši budoucího důchodu. První český pilíř je založen na principu průběžného financování a mezigenerační solidarity a pro všechny pojištěnce je povinný. Vybrané pojistné se odvádí do fondu důchodového pojištění, který je součástí státního rozpočtu, a financují se z něho aktuálně vyplácené důchody. Všechny příjmy tedy pocházejí z pojistného odvedeného z dosažených výdělků, prostředky jsou následně přerozdělovány pouze v rámci důchodového systému. Ve srovnání se Slovenskem jsou sazby pojistného na důchodové pojištění odváděné do základního pilíře poměrně vysoké. SR také na rozdíl od ČR hradí do důchodového systému platby zvlášť na starobní a zvlášť na invalidní pojištění za státní pojištěnce.

Třetí pilíř je založen pouze na dobrovolném rozhodnutí občana spořit do kapitálových fondů a účastnit se doplňkového penzijního spoření, které nahradilo dřívější penzijní připojištění. Podle výše příspěvku mohou účastníci získat státní příspěvky a daňové zvýhodnění, případně příspěvek od svého zaměstnavatele. Přesto zůstává výše výplat z III. pilíře ve vztahu k podílu na příjmech důchodců ze základního I. pilíře na velmi nízké úrovni a neplní původně zamýšlený cíl, tedy navýšit důchod ze základního systému na přijatelnou úroveň. Příspěvky do systému penzijního připojištění, resp. doplňkového penzijního spoření jsou obecně příliš nízké na to, aby lidem významně pomáhaly doplnit jejich důchod z průběžného systému. Účastníci ve většině případů spoří pouze minimální částky nezbytné k získání státního příspěvku, a méně, než jedné čtvrtině přispívá zaměstnavatel (OECD,2020 [online]).

Z hlediska průběžného financování I. pilíře jsou rozhodující položkou především příjmy z pojistného na důchodové pojištění. Pojistné hradí ze zákona povinně zaměstnanci,

zaměstnavatelé, OSVČ a dobrovolně i další osoby. Tabulka 19 uvádí, jak se měnil počet poplatníků, kteří se podíleli na důchodovém pojištění v ČR v letech 2017-2019. V jednotlivých letech se průběžně navyšoval počet zaměstnavatelů, OSVČ i dobrovolně pojištěných osob, naopak proti roku 2018 se mírně snížil počet zaměstnanců.

Tabulka 19: Počet poplatníků v ČR v letech 2017-2019

Poplatníci	k 31.12.2017	k 31. 12. 2018	k 31. 12. 2019
Zaměstnavatelé	280 748	282 522	283 025
Zaměstnanci	4 601 586	4 633 230	4 626 110
OSVČ vykonávající činnost	991 444	1 011 355	1 031 365
z toho OSVČ s povinností platit zálohy na důchodové pojištění	686 229	698 730	705 627
Občané dobrovolně důchodově pojištění	8 469	9 038	9 514
Počet poplatníků celkem	5 296 284	5 340 998	5 341 251

Zdroj: ČSSZ, 2020, vlastní zpracování

Z hlediska zajištění finanční stability důchodového systému jsou dalším podstatným prvkem prostředky vynaložené na důchody. Opět si zvolíme období let 2017 až 2019, abychom mohli porovnat příjmovou a výdajovou stránku důchodového systému. Výdaje na důchody ovlivňují dva základní aspekty, a to počet důchodců a výše důchodů.

Tabulka 20: Počet důchodců v ČR v letech 2017-2019 dle druhů vyplácených důchodů

Počet důchodců	k 31. 12. 2017	k 31. 12. 2018	k 31. 12. 2019
Počet starobních důchodců vč. předčasných a v souběhu s pozůstalostním	2 403 933	2 410 080	2 414 814
Počet invalidních důchodců vč. souběhu s pozůstalostním	424 242	421 487	418 983
Počet pozůstalostních důchodců vyplácených sólo	67 788	65 406	63 730
Počet důchodců v ČR celkem	2 895 963	2 896 973	2 897 527

Zdroj: ČSSZ, 2020, vlastní zpracování

Počet starobních důchodců se každoročně zvyšoval a díky němu se také průběžně navyšoval celkový počet důchodců v ČR. Počet důchodců pobírajících invalidní či pozůstalostní důchody měl naopak klesající tendenci. Z následující tabulky je patrné prioritní postavení starobních důchodů i z hlediska výše dávky. I zde se díky vyšším dosahovaným příjmům a valorizačním mechanismům důchody pravidelně navyšovaly. Z hlediska průměrné výše jsou nejvyšší částky vypláceny starobním důchodcům. Vzhledem k parametrům uplatňovaným při stanovení výše dávek rostly také výše invalidních i pozůstalostních důchodů, což dokumentuje tabulka 21.

Tabulka 21: Průměrné výše sólo důchodů vyplácených v ČR v letech 2017-2019 dle jednotlivých druhů

Druh důchodu	k 31. 12. 2017	k 31. 12. 2018	k 31. 12. 2019
starobní	11 866 Kč	12 435 Kč	13 487 Kč
invalidní III. stupeň	10 655 Kč	11 059 Kč	11 905 Kč
invalidní II. stupeň	6 922 Kč	7 205 Kč	7 923 Kč
invalidní I. stupeň	5 998 Kč	6 207 Kč	6 851 Kč
vdovský	7 677 Kč	8 029 Kč	8 866 Kč
vdovecký	6 815 Kč	7 137 Kč	7 898 Kč
sirotčí	6 078 Kč	6 351 Kč	7 058 Kč

Zdroj: ČSÚ, 2020, vlastní zpracování

Ve srovnání s příjmem celkové populace je výše průměrných důchodů na relativně nízké úrovni. Dle údajů ČSÚ (2020) byla například relace průměrného starobního důchodu k hrubé průměrné mzdě v roce 2018 na úrovni 38,1 % (průměrný starobní důchod 12 391 Kč, průměrná hrubá mzda 32 510 Kč) a v poměru k čisté mzdě na úrovni 50,7 % (při průměrné čisté mzdě 24 463 Kč).

Jedním z důvodů růstu průměrné výše vyplácených důchodů je vedle zvyšování důchodů také generační obměna, v jejímž důsledku zanikají důchody starších důchodců, které jsou nižší než nově přiznávané důchody. Průměrná výše důchodů by se tedy zvyšovala i bez jejich valorizace. Čím déle jsou důchody vypláceny, tím jsou ve vztahu k později přiznávaným důchodům nižší. Rozdíly jsou způsobeny nejen v souvislosti se mzdovým vývojem, ale také změnami ve způsobu výpočtu nově přiznaných důchodů a valorizacemi (ČSÚ, 2020).

V následující části zhodnotím celkovou finanční úroveň důchodového systému, tj. porovnáám příjmovou a výdajovou stránku v období let 2017 až 2019.

Tabulka 22: Příjmy a výdaje na dávky důchodového pojištění v ČR v letech 2017-2019

Příjmy (v mld. Kč)	k 31. 12. 2017	k 31. 12. 2018	k 31. 12. 2019
Příjmy z pojistného a příslušenství na důchodové pojištění	405,27	445,49	480,29
Výdaje (v mld. Kč)			
Starobní důchody	333,76	351,07	383,21
Invalidní důchody	43,57	44,72	48,16
Pozůstalostní důchody	27,03	27,69	29,14
Výdaje celkem	404,37	423,48	460,51
Rozdíl příjmů a výdajů na důchodové pojištění (v mld. Kč)	0,90	22,01	19,78

Zdroj: ČSSZ, 2020, vlastní zpracování

V období 2017 až 2019 se příjmy z důchodového pojištění každoročně navyšovaly, rostly také výdaje na jednotlivé druhy důchodů. V roce 2017 byly příjmy téměř shodné s vynaloženými náklady, naopak v letech 2018 a 2019 příjmy převýšily výdaje vynaložené na výplatu důchodů o 22 miliard, respektive téměř o 20 miliard korun.

Nejvyšší podíl tvoří výdaje na starobní důchody, což je dáno na jedné straně nejvyšším počtem starobních důchodců z celkového počtu příjemců důchodů, na druhé straně i nejvyšší úrovní starobních důchodů v porovnání s ostatními důchody. Je zřejmé, že počet starobních důchodců se každým rokem zvyšuje, naopak počet důchodců, kteří pobírají ostatní důchody, pozvolna klesal. Vyšší počty starobních důchodců a s nimi spojené celkové výdaje na důchody jsou výsledkem zvyšujícího se počtu osob ve starších věkových kategoriích. Vzhledem k valorizaci důchodů se každým rokem zvyšují celkové výdaje na důchody, tedy i na důchody invalidní a pozůstalostní, přestože se jejich počet na rozdíl od starobních důchodů snížil.

V porovnání se Slovenskem je v České republice mnohonásobně vyšší počet občanů, kteří pobírají předčasný starobní důchod. Pro srovnání uvedu počet těchto důchodů v tabulce 23.

Tabulka 23: Počet předčasných starobních důchodů v ČR a SR v období 2018-2019

Počet předčasných starobních důchodů	k 31. 12. 2018	k 31. 12. 2019
Česká republika	630 896	642 636
Slovenská republika	14 879	13 194

Zdroj: ČSSZ, 2020, MPSVR, 2020, vlastní zpracování

Na Slovensku se jejich počet za poslední dva roky snížil a na konci roku 2019 pobíralo předčasný starobní důchod 13 194 občanů. V České republice se podíl předčasných starobních důchodců naopak stále zvyšuje (na konci roku 2019 pobíralo předčasný starobní důchod necelých 643 tisíc občanů), což zahrnuje téměř 27 % z celkového počtu všech starobních důchodů. Rekordní nárůst počtu přiznaných předčasných starobních důchodů byl zaznamenán zejména v roce 2011 v souvislosti s připravovanými změnami zákona o důchodovém pojištění. Pojištěnci, u nichž byl nový způsob výpočtu důchodu nevýhodný, se raději rozhodli odejít do předčasného starobního důchodu, aby jim byla výše důchodu posouzena ještě podle původních pravidel, pro ně výhodnějších.

Rovněž vyšší hranice věku odchodu do důchodu může být významným důvodem, proč Češi v tak vysokém počtu volí odchod do předčasného starobního důchodu. Například důchodový věk muže narozeného v roce 1959 je v ČR stanoven na 64 let stejně jako

u bezdětné ženy. Důchodový věk slovenského muže či bezdětné ženy téhož ročníku narození činí 62 roků a 10 měsíců. Významně může ovlivňovat rozhodnutí občanů v ČR také fakt, že důchodový věk je stanoven shodně pro všechny profese včetně pracovníků, kteří vykonávají náročné a rizikové profese.

Z předložených údajů bychom mohli konstatovat, že český důchodový systém je stabilní, přebytkový a schopný financovat důchodové nároky občanů garantované státem. Je však nutné poznamenat, že na kladných číslech důchodového účtu se podílely především příznivé ekonomické podmínky země a zvyšování příjmů ekonomicky aktivní populace, s čímž souvisí vyšší odvody na důchodové pojištění, a také nízká nezaměstnanost. Rok 2020 však zcela jistě vychýlí tento stav a důchodový účet se dostane do záporných čísel. Důvodem je snížení příjmů z důchodového pojištění v souvislosti s ekonomickými ztrátami způsobenými letošní epidemií. Dle aktuálních údajů ČSSZ k 30. září 2020 tvořily příjmy z pojistného na důchodové pojištění 341,66 miliard korun, zatímco výdaje na důchody dosáhly částky 369,53 miliard korun. Výdaje k tomuto datu převýšily příjmy o 27,87 miliard korun (ČSSZ, 2020). Dá se očekávat, že některé firmy z trhu odejdou, zvýší se nezaměstnanost a dojde k hlubšímu propadu na příjmové straně důchodového účtu. Rovněž bude nezbytné, aby vzhledem k demografickým prognózám český důchodový systém v brzké době provedl potřebné změny, které zaručí důchodcům přiměřenou životní úroveň i v budoucnu.

V souvislosti s demografickým vývojem společnosti spojeným zejména se stárnutím populace je potřebné včasnými zásahy do důchodového systému zajistit jeho finanční udržitelnost. Stárnutí populace bude mít vliv na zvýšení výdajů na důchody přibližně od roku 2030, což bude vyžadovat přijetí změn důchodového systému. Dle údajů Českého statistického úřadu měla Česká republika k 31. prosinci 2019 celkem 10 693 939 obyvatel, z toho bylo 5 271 996 mužů a 5 421 943 žen. Z tohoto počtu bylo 2 131 630 obyvatel starších 65 let, z toho 897 977 mužů a 1 233 653 žen. V procentuálním vyjádření bylo v české populaci 19,9 % obyvatel starších 65 let, tedy téměř pětina obyvatel (ČSÚ, 2020 [online]). Podrobněji budou demografické ukazatele vysvětleny v poslední kapitole.

6 Prognóza budoucího vývoje v oblasti důchodového pojištění v ČR

Pro zpracování této části textu využijí jako zdroj především Zprávu o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj zpracovanou MPSV v roce 2019 (dále Zpráva). Budu také vycházet z demografických údajů Českého statistického úřadu.

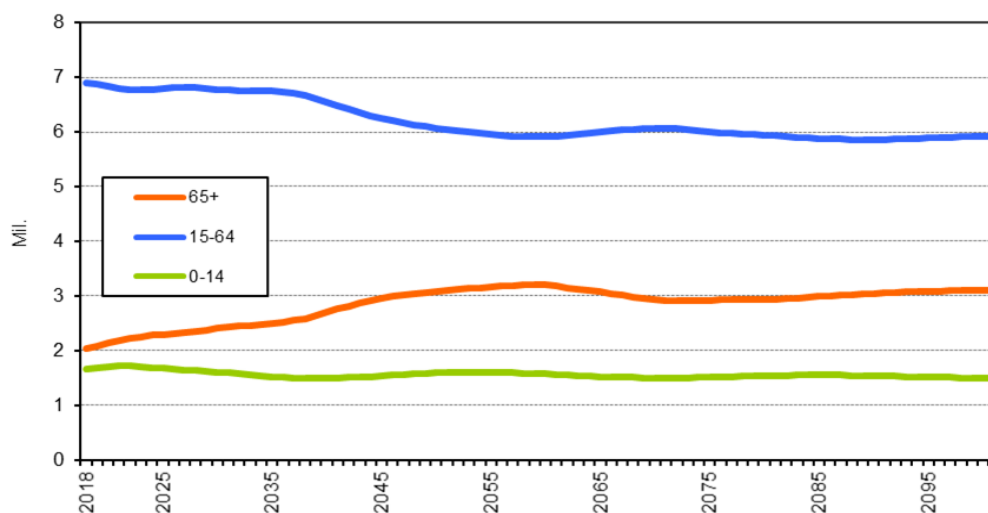
Jak vyplývá ze Zprávy (2019, s. 7) v České republice se očekává výrazná změna ve struktuře populace v souvislosti se stárnutím populace, poklesem a stagnací porodnosti a růstem naděje dožití. Zvyšuje se podíl osob starších 65 let, naopak se snižuje podíl dětské populace. Průměrná doba pobírání důchodu v ČR je pro muže 17,9 let a pro ženu 23,1 roku, ženy tak pobírají důchod proti mužům v průměru o 5,2 roku déle. Co se týká poměru průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy pohybuje se naše republika zhruba uprostřed mezi zeměmi EU, i když dosahovaná hodnota patří mezi podprůměrné. „*Věková struktura populace a její vývoj v čase je jedním ze základních faktorů, který ovlivňuje celý důchodový systém.*“ Pro demografický vývoj je charakteristický pokles pravděpodobnosti úmrtí u obou pohlaví, což se promítá do růstu střední délky života. Rozdíl mezi středními délkami života se postupně zmenšuje, u osob narozených v roce 1965 je rozdíl více než 7 let (muži 74,5 roku, ženy 81,7 roku), u osob narozených v roce 1995 již pouze 5,3 roku (muži 82,8 roku, ženy 88,1 roku).

Vedle demografie je významným faktorem pro fungování důchodového systému také ekonomický vývoj, především vývoj na trhu práce, odměňování, struktura populace a míra ekonomické aktivity. V současnosti tvoří podíl ekonomicky neaktivního obyvatelstva zhruba 50 %, po roce 2035 se tento podíl mírně navýší, postupně se bude navyšovat podíl osob starších 50 let na celkovém počtu neaktivních osob a zřejmě se stabilizuje na úrovni 56 %. Ve Zprávě (2019, s. 8-9) se konstatuje: „*Důchodový systém je celkově ve vnitřní nerovnováze, neboť u osob, které v současné době nově vstupují do základního důchodového pojištění (tj. dosahují v zásadě 18 let věku), jsou závazky (tj. budoucí výplaty důchodů) o 41 % vyšší než jejich odvody. Čím více osob do systému nově vstoupí, tím větší bude jeho absolutní nerovnováha. K dosažení rovnováhy mezi*

příjmy z pojistného a závazky by sazba pojistného musela činit téměř 40 % (namísto současných 28 %).“

Graf 1 zobrazuje očekávaný vývoj počtu obyvatel do roku 2101 podle třech základních věkových skupin. První skupinu tvoří děti od narození do 14 let, druhou obyvatelé mezi 15. a 64. rokem věku a třetí skupinou jsou občané starší 65 let. Z grafu je patrné, že po roce 2020 začne počet osob do 14 let mírně klesat a poté se bude udržovat na zhruba podobném počtu. U věkové skupiny 15-64 let je zřejmé, že počet osob bude klesat, zpočátku pozvolna, významnější propad by měl být po roce 2035 a v následujících letech. Naopak počet osob skupiny 65+ od roku 2018 průběžně narůstá a nejvyšších hodnot bude dosahovat v letech 2050-2060.

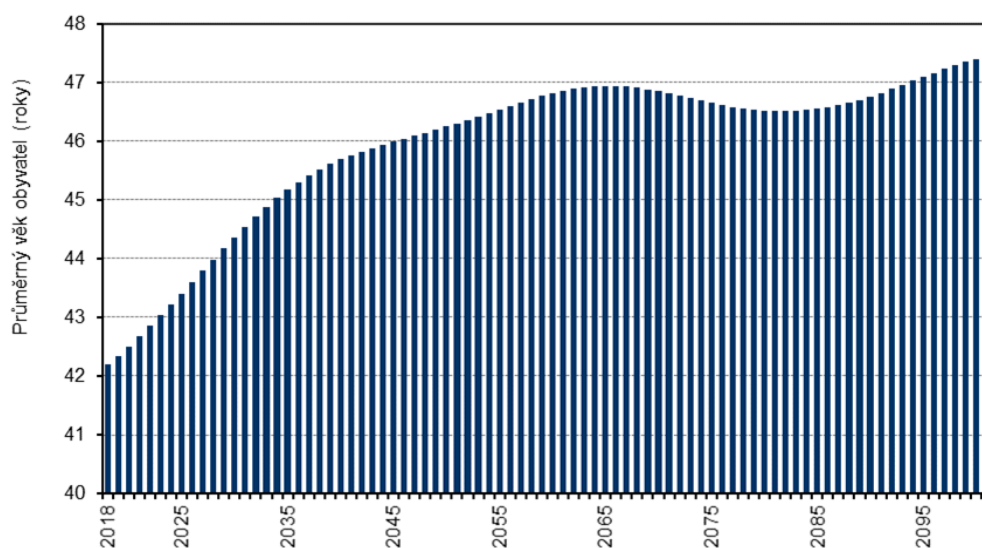
Graf 1: Očekávaný vývoj počtu obyvatel podle hlavních věkových skupin do roku 2101

Zdroj: ČSÚ, aktualizováno 25.06.2019

Graf 2 znázorňuje, jaký vývoj se předpokládá ve vztahu k průměrnému věku obyvatel do roku 2101. Z grafu je zřejmé, že průměrný věk obyvatel průběžně narůstá, kolem roku 2035 se bude pohybovat kolem hranice 45 let, dále bude stoupat a kolem roku 2063 dosáhne téměř k hranici 47 let. Po roce 2070 dojde k poklesu a po roce 2085 se začne opět průměrný věk zvyšovat a kolem roku 2101 dosáhne hranice 47,5 let.

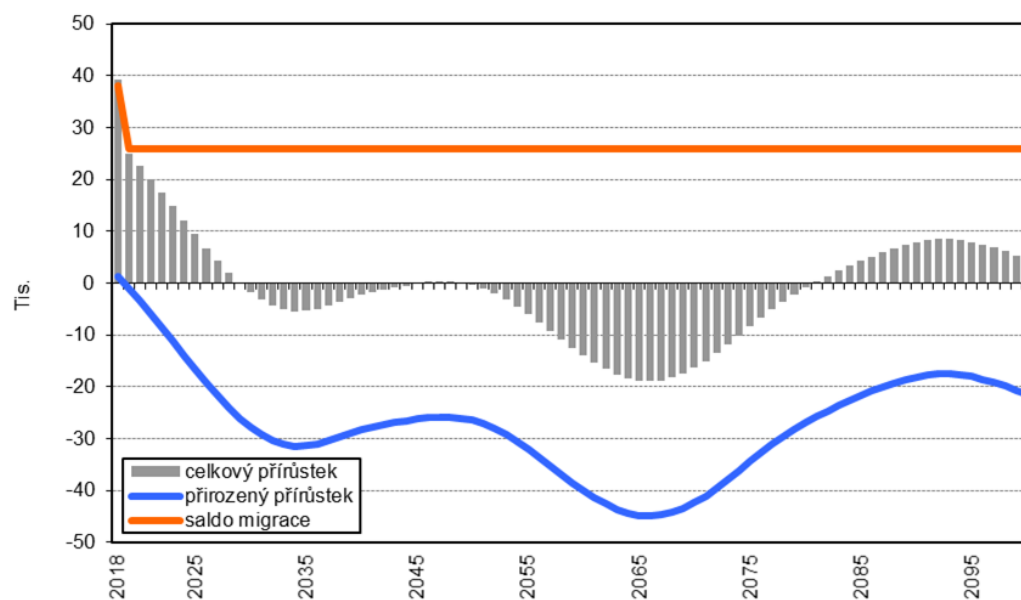
Graf 2: Očekávaný vývoj průměrného věku obyvatel do roku 2101

Zdroj: ČSÚ, aktualizováno 25.06.2019

Následující graf ilustruje, jakým způsobem se bude vyvíjet struktura přírůstku obyvatel do roku 2100. Udává hodnoty přirozeného přírůstku, celkového přírůstku a třetí hodnotou je saldo migrace.

Graf 3: Očekávaná struktura přírůstku obyvatel do roku 2100

Zdroj: ČSÚ, aktualizováno 25.06.2019

Přirozený přírůstek obyvatel od roku 2018 se soustavně snižuje a první propad nastane kolem roku 2035, poté mírně stoupne, po roce 2050 začne opět klesat a nejnižší hodnoty dosáhne kolem roku 2065. Předpoklad je, že saldo migrace se zhruba od roku 2019 bude udržovat na stejné hladině po celé období. Celkový přírůstek obyvatel se bude postupně snižovat a první propad zaznamenáme kolem roku 2035, kolem roku 2065 je očekávána vůbec nejnižší hodnota.

Z výše uvedených grafů, které jsou založeny na demografické prognóze Českého statistického úřadu je zřejmé, že do budoucna bude třeba reagovat na výrazné změny ve vývoji struktury naší populace způsobené především stárnutím populace, zvyšuje se podíl osob ve vyšším věku v závislosti na prodlužující se střední délce života, snižuje se porodnost a zvyšuje průměrný věk populace. Vedle demografických ukazatelů bude také velmi důležité průběžně vyhodnocovat změny na trhu práce a celkový ekonomický vývoj země.

Vzhledem k současnému vývoji v ekonomické oblasti předpokládám v blízké budoucnosti další úpravy parametrů v oblasti důchodového pojištění. Do konce roku 2020 má být také předložen návrh reformy českého důchodového systému, který připravila Komise pro spravedlivé důchody. I přes ujišťování současné ministryně práce a sociálních věcí, že se neuvažuje o dalším navyšování hranice důchodového věku, předpokládám, že se o této možnosti začne znovu diskutovat. Dále očekávám návrhy, které se budou týkat také zvýšení sazeb pojistného na důchodové pojištění pro zaměstnance i osoby samostatně výdělečně činné. Změny se zřejmě dotknou také započítávání náhradních dob a v souvislosti s vývojem na trhu práce se znovu otevře téma předčasných odchodů do starobního důchodu.

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce bylo na základě srovnání současných systémů důchodového pojištění České a Slovenské republiky zhodnotit systém důchodového pojištění v České republice. Práce vychází z platné legislativy obou zemí, čerpá z odborných publikací, internetových zdrojů a využívá dostupných statistických dat.

Slovensko je zemí, s níž nás spojuje historicky společná minulost a společné fungování v rámci jedné země. Již 27 let fungujeme jako dva samostatné státy. Nabízela se proto otázka: Co se stalo s důchodovým zabezpečením občanů po rozdělení země a jak funguje systém v České republice v porovnání se Slovenskem dnes? Jdeme podobnou cestou, nebo se naopak každá země vydala při realizaci důchodového systému v praxi jiným směrem? Porovnání základních charakteristik může přinést poznatky, které by se daly využít pro zdokonalení stávajícího systému v ČR.

Práci jsem rozdělila do šesti kapitol. Vzhledem k tomu, že důchodové pojištění je významnou součástí sociální politiky, zaměřila jsem první kapitolu na téma sociální politiky, popis penzijních modelů, vysvětlila jsem pojem sociální událost, rozlišila základní postoje k sociálním problémům a jednotlivé modely sociální správy. Ve druhé kapitole jsem popsala sociální zabezpečení a sociální pojištění v ČR i SR. Ve třetí kapitole jsem charakterizovala důchodové pojištění v České republice, jeho základní principy, legislativní východiska a druhy poskytovaných dávek, zmínila jsem také doplňkové systémy a stručně shrnula důchodové reformy. Ve čtvrté kapitole jsem popsala důchodové pojištění na Slovensku, zmínila jsem základní principy, legislativní ukotvení, jmenovala typy dávek, vysvětlila pozici doplňkových systémů a připojila zásadní důchodové reformy.

Stěžejní část mé práce tvoří pátá kapitola, kde na základě vybraných ukazatelů porovnávám současné důchodové systémy České a Slovenské republiky, poukazuji na klady a nedostatky obou systémů a poté hodnotím systém důchodového pojištění v České republice. V poslední kapitole jsem představila odhad budoucího vývoje v oblasti důchodové politiky v naší zemi. Hlavní i dílčí cíle mé diplomové práce považuji za splněné.

Obecně lze konstatovat, že očekávaný demografický vývoj spojený se stárnutím populace a potřebou zajistit občanům adekvátní hmotné zajištění ohrožuje dlouhodobou stabilitu důchodových systémů. V důsledku snižování počtu ekonomicky aktivních občanů a stárnutí populace budou průběžně financované systémy postaveny před problém, z jakých zdrojů financovat propad příjmů na příjmové straně důchodového účtu. Naopak výdaje stále porostou.

Zásadní rozdíl mezi českým a slovenským důchodovým systémem je již ve výchozím nastavení. Základ českého systému tvoří dva pilíře. Další pilíř byl sice zaveden, ale po třech letech zrušen, a ČR se opět vrátila k původnímu uspořádání. Důraz je v ČR kladen především na první státní pilíř, který je výrazně solidární. Češi se spoléhají většinou na státní důchody. Na rozdíl od ČR připravovalo Slovensko svou zásadní reformu po rozpadu republiky téměř 10 let. Zavedlo poměrně stabilní důchodový systém postavený na třech pilířích a výrazně posílilo účast občanů, kteří mohou své prostředky vkládat do investičních fondů a zhodnocovat je pro pozdější období. Zavedením důchodového spoření ve II. pilíři se lidem rozšířila možnost volby a uplatnění osobní zodpovědnosti za svůj budoucí život. Kromě státního solidárního pilíře mohou spořit na individuální účty do zvolených fondů a mohou tak přímo ovlivňovat budoucí výši svého důchodu.

Česká republika se výrazně odlišuje ve srovnání se Slovenskem při stanovení minimální doby pojištění potřebné pro vznik nároku na důchod. Po roce 2018 je v ČR nezbytné splnit 35 let pojištění. Slovensko vyžaduje splnění pouze 15 let pojištění. Nutnost takto dlouhé doby pojištění je v Evropě zcela ojedinělá. Již dnes odborníci upozorňují, že splnění podmínky 35 let pojištění se stává pro občany ČR překážkou pro vznik nároku na důchod. Odhadují, že počet osob, které tuto podmínku nesplní, se bude nadále zvyšovat. Nepřiznání důchodu poté zvýší tlak na ostatní systémy sociální ochrany. Domnívám se, že by tento parametr měl být diskutován a přehodnocen s ohledem na očekávané negativní dopady na životní úroveň občanů. Doporučila bych snížit potřebnou dobu pojištění alespoň na hranici 25 let.

Obě země odlišně nastavily důchodový věk. V České republice je maximální věková hranice stanovena na 65 let pro osoby narozené po roce 1972 a u žen se již nebude

zohledňovat počet vychovaných dětí. Slovensko má pevně určen důchodový věk podle roku narození, pohlaví a počtu vychovaných dětí, od roku 2023 bude činit 62 let. Od roku 2019 stanovuje důchodový věk každoročně na 5 let dopředu. Domnívám se, že v tomto případě byla ČR prozíravější ve vztahu k budoucímu vývoji. Hranice 62 let nebude vzhledem k demografickému vývoji udržitelná.

Český systém v současném pojetí neumožňuje zaměstnancům pracujícím v rizikových a náročných profesích žádnou výjimku. Pro vznik nároku na důchod musí splnit zákonem stanovené podmínky. Slovensko řeší tyto situace odlišně a domnívám se, že mnohem lépe. Zde bychom se mohli inspirovat, neboť využívají spoření ve III. pilíři a povinně zapojují vedle zaměstnanců také jejich zaměstnavatele. Pokud zaměstnanec vykonává rizikové práce, musí povinně vstoupit do III. pilíře a jeho zaměstnavatel je povinen uzavřít zaměstnavatelskou smlouvu s důchodovou společností, kterou si zaměstnanec vybral a přispívat na osobní účet zaměstnance.

Češi odvádějí v porovnání se Slováky mnohem vyšší pojistné na důchodové zabezpečení. Pojistné v ČR je příjmem státního rozpočtu, jehož součástí je důchodový účet a financují se z něj všechny důchody. Na Slovensku občané odvádějí pojistné zvlášť do starobního fondu a zvlášť do invalidního fondu, který spravuje veřejnoprávní Sociální pojišťovna. Vybrané prostředky tak jsou od státního rozpočtu odděleny.

Pozitivně vnímám také existenci minimálního důchodu v SR a jeho nastavení tak, aby zajistil důchodci příjem v dostatečné výši a nebyl závislý na dávkách v hmotné nouzi. Česká republika hranici minimálního důchodu v tomto smyslu nezavedla a občan v případě nízkého příjmu přechází do dalších systémů sociální ochrany, kde podává žádosti o jednotlivé dávky a dokládá potřebné podklady, aby mohly být dávky vyhodnoceny a vyplaceny. Z hlediska občana považuji slovenský způsob za jednodušší a administrativně nenáročný.

Není sporu o tom, že důchodová problematika zasahuje do života každého z nás, aniž si to každodenně uvědomujeme. Odvádíme ze svých příjmů každý měsíc zákonem stanovenou částku do důchodového fondu a z takto vybraných prostředků stát prostřednictvím České správy sociálního zabezpečení hradí jednotlivé druhy důchodů. Předem od českého průběžného systému důchodového pojištění očekáváme, že nám

v případě vzniku sociální události stáří, invalidity či úmrtí blízké osoby zajistí přiměřené hmotné zabezpečení. Nejsme příliš ochotni si připustit, že tomu tak v budoucnu být nemusí. Z hlediska očekávaného demografického vývoje bude nezbytné současný český důchodový systém postavený především na prvním státním pilíři reformovat. O potřebě úprav a změn se diskutuje již mnoho let, pro připravené návrhy na změny však je velmi obtížné nalézt potřebnou politickou shodu.

Zatím poslední důchodová komise, Komise pro spravedlivé důchody, ustavená současnou ministryní práce a sociálních věcí Janou Maláčovou představila na začátku roku 2020 tři varianty důchodové reformy, které se zaměřily především na změnu podoby prvního pilíře. Nový důchodový systém si klade za cíl poskytovat občanům spravedlivé a důstojné důchody, být srozumitelný široké veřejnosti, dlouhodobě udržitelný, více ocenit pečující osoby, zajistit minimální životní standard, a navíc myslet i na budoucí důchodce. Pro vybrané profese určené kategoriemi práce, které hodnotí vliv práce na zdraví zaměstnanců, navrhuje uzákonit dřívější odchod do důchodu. Zaměstnanci vykonávající náročné profese by mohly za každých odpracovaných 10 let odejít do důchodu o 1 rok dříve. Na spolufinancování by se měli podílet zaměstnavatelé. Dle slov ministryně bude do konce roku 2020 návrh na důchodovou reformu předložen vládě (MPSV, 2020).

Seznam použité literatury

CIPRA, Tomáš. *Penze: kvantitativní přístup*. Praha: Ekopress, 2012. 409 s. ISBN 978-80-86929-87-3.

ČESKO. Usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady ze dne 28. 12. 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRAV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2/zneni-19990101>

ČESKO. Nařízení vlády č. 260/2019 Sb. ze dne 30. září 2019, o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2018, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2018, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2020 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2020 a o zvýšení důchodů v roce 2020. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2019, částka 114. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-260>

ČESKO. Zákon č. 155/1995 Sb. ze dne 4. srpna 1995, o důchodovém pojištění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 41. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-155>

ČSSZ. *Platba pojistného – obecné informace*. [online]. 2020. [cit. 2020-05-27]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/platba-pojistneho-obecne-informace>

ČSSZ. *Přehled vybraných statistických ukazatelů z agend ČSSZ*. 2020. [cit. 2020-11-03]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/20143/208838/4Q_2019_Ukazatele_prosinec.pdf/dd368ea8-9da1-6fd6-9351-e20ab311700a

ČSSZ. *Statistická ročenka z oblasti důchodového pojištění 2019*. 2020. [cit. 2020-10-30]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/20143/99587/2019_Statistick%C3%A1%20ro%C4%8Denka%20z%20oblasti%20d%C5%AFchodov%C3%A9ho%20poji%C5%A1t%C4%9Bn%C3%AD%20za%20rok.pdf/4a88f144-474a-d642-bf5b-69abe4315d27

ČSSZ. *Výše a sazba pojistného*. [online]. 2020. [cit. 2020-05-27]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/vyse-a-sazba>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Česká republika od roku 1989 v číslech – aktualizováno 15. 5.2020.* 2020. [cit. 2020-10-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-aktualizovano-1552020>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Očekávaná struktura přírůstku obyvatel do roku 2100.* [online]. 2019. [cit. 2020-07-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ocekavana-struktura-prirustku-obyvatel-do-roku-2100>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Očekávaný vývoj počtu obyvatel podle hlavních věkových skupin do roku 2101.* [online]. 2019. [cit. 2020-07-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/ocekavany_vyvoj_poctu_obyvatel_podle_hlavnich_vekovych_skupin_do_roku_2101

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Očekávaný vývoj průměrného věku obyvatel do roku 2101.* [online]. 2019. [cit. 2020-07-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/ocekavany_vyvoj_prumerneho_veku_obyvatel_do_roku_2101

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Průměrná výše důchodu (v prosinci příslušného roku).* 2020. [cit. 2020-10-26]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&ds=ds239&pvo=SZB05b&skupId=467&katalog=30850&v=v4__null__null__null&str=v69

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vybrané údaje o sociálním zabezpečení za rok 2019.* 2020. [cit. 2020-10-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/122363204/19002920k1.pdf/56a6f512-6de7-49cf-811c-fde8056d19e9?version=1.1>

GOLA, Petr. Kdo bude mít v roce 2020 vyšší důchod než mzdu? *Finance.cz* [online]. 1. 11. 2019 [cit. 15. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/528926- Duchod-versus-mzda/>

GOLA, Petr. Které období vám nezvýší důchod? *Finance.cz* [online]. 16. 11. 2020 [cit. 25. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/531962-jaka-doba-se-nepocita-na-duchod/>

GOLA, Petr. 7 případů, kdy vás starobní důchod zklame. *Finance.cz* [online]. 19. 12. 2017 [cit. 16. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/502328-problemy-s-duchodem/>

HALÍŘOVÁ, Gabriela. *Praktikum z práva sociálního zabezpečení*. 5. podstatně přepracované a aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2018. Praha: Leges, 2018. 192 s. ISBN 978-80-7502-297-4.

HOLUB, Martin a Milan ŠLAPÁK. *Analýza české veřejné správy v „okolí“ českého penzijního systému: rodinná politika, zdravotní péče, dlouhodobá péče, bydlení, nezaměstnanost a sociální podpora; jejich propojení s důchodovým systémem*. Praha: VÚPSV, 2017. 76 s. ISBN 978-80-7416-248-0.

KOLDINSKÁ, Kristina, TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7. podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 289 s. ISBN 978-80-7400-692-0.

KŘEČEK, Stanislav. Lidí bez nároku na důchod bude přibývat, říká ombudsman. *Advokátní deník* [online]. 7. 10. 2020 [cit. 16. 11. 2020]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/10/07/soucasny-duchodovy-system-povede-ke-zvyseni-poctu-senioru-bez-naroku-na-duchod/>

LACKO, Miloš. *Slovak Social Security Law*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 111 s. ISBN 978-80-7380-259-2.

LACKO, Miloš. *Sociálnopoisťovacie právne vzťahy*. Praha: Leges, 2015. 192 s. ISBN 978-80-7502-107-6.

LOUŽEK, Marek. *Důchodová reforma*. Praha: Karolinum, 2014. 100 s. ISBN 978-80-246-2612-3.

MACKOVÁ, Zuzana. *Právo sociálního zabezpečenia: Osobitná časť. Poistný systém v Slovenskej republike s príkladmi*. Šamorín: Heuréka, 2012, 420 s. ISBN 978-80-89122-77-6.

MACKOVÁ, Zuzana. *Právo sociálního zabezpečenia, Všeobecná časť*. 2. aktualizované a přepracované vydání. Šamorín: Heuréka, 2017. 184 s. ISBN 978-80-8173-048-1.

MATLÁK, Ján a kol. *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 383 s. ISBN 978-80-7380-212-7.

MATLÁK, Ján et al. *Právo sociálneho zabezpečenia*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 356 s. ISBN 978-80-7380-403-9.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.

MOTEJL, Otakar. *Důchody*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2009. 241 s. ISBN 978-80-7357-421-5.

MPSV. *Architektura důchodového systému v kostce*. 2020. [cit. 2020-07-15]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/22_01_2020+TZ+-+Architektura+d%C5%AFchodov%C3%A9ho+syst%C3%A9mu+v+kostce.pdf/f3b3d969-7d8f-19ec-fd31-5795dd178c36

MPSV. *Český důchodový systém*. [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225485/Analyza.pdf/69192386-f6b6-c780-e2ac-62e16e63cd3f>

MPSV. *Důchodové pojištění*. [online]. 2020. [cit. 2020-05-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/duchodove-pojisteni#ps>.

MPSV. *Obecná informace k zákonu o důchodovém pojištění*. 2020. [cit. 2020-03-13], Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/obecna-informace-k-zakonu-o-duchodovem-pojisteni>

MPSV. *Zpráva o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj*. 2019. [cit. 2020-07-13]. Dostupné z: https://www.komora.cz/files/uploads/2019/06/ma_ALBSBCLD4MQD.pdf

MPSVR. *Dôchodkové poistenie*. 2020. [cit. 2020-05-20]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/socialne-poistenie/dochodkove-poistenie/>

MPSVR. *Dôchodkový systém*. 2020. [cit. 2020-05-20]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/>

MPSVR. *Príspevky na starobné dôchodkové sporenie*. 2020. [cit. 2020-05-22]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy->

system/dochodkovy-system/ii-pilier-starobne-dochodkove-sporenie/prispevky-starobne-dochodkove-sporenie-2.html

MPSVR. *Sociálne poistenie*. 2020 [cit. 2020-05-20]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/socialne-poistenie/>

MPSVR. *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2019*. 2020. [cit. 2020-10-26]. Dostupné z: https://www.mpsvr.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2020/sprava_o_soc_situacii_obyvateľstva_sr_2019.pdf

MPSVR. *I. pilier – dôchodkové poistenie*. 2020 [cit. 2020-05-20]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/i-pilier-dochodkove-poistenie/>

MPSVR. *II. pilier – starobné dôchodkové sporenie*. 2020. [cit. 2020-05-29]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/ii-pilier-starobne-dochodkove-sporenie/>

MPSVR. *III. pilier – doplnkové dôchodkové sporenie*. 2020. [cit. 2020-05-20]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/iii-pilier-doplňkove-dochodkove-sporenie/>

NEČADOVÁ, Věra. *Sociální politika: systém sociálního zabezpečení: studijní opora*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2015. 120 s. ISBN 978-80-88064-08-4.

OECD. *Přehledy důchodových systémů v zemích OECD: Česká republika*. 2020. [cit. 2020-11-16]. Dostupné z: <http://duchodovakomise.cz/wp-content/uploads/2020/11/OECD-Penzijn%C3%AD-p%C5%99ehled-%C4%8CR.pdf>

OCHRANA, František. *Metodologie, metody a metodika vědeckého výzkumu*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. 145 s. ISBN 978-80-246-4200-0.

POTŮČEK, Martin. *České důchody*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. 181 s. ISBN 978-80-246-4236-9.

POTŮČEK, Martin a kol. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. 399 s. ISBN 80-86429-50-4.

POTŮČEK, Martin a Iveta RADÍČOVÁ. *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*. Praha: Karolinum, 1998. 329 s. ISBN 80-7184-622-8.

PŘIB, Jan. *Kdy do důchodu a za kolik*. 13. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2012. 144 s. ISBN 978-80-247-4090-4.

RYTÍŘOVÁ, Lucie. *Důchodový systém v České republice*. Olomouc: ANAG, 2013. 115 s. ISBN 978-80-7263-821-5.

SLOVENSKO. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. ze dne 1. 10. 1992, Ústava Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1992, čiastka 92. Dostupné také z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>

SLOVENSKO. Zákon č. 461/2003 Z. z. ze dne 27. listopadu 2003, o sociálnom poistení. In: *Zbierka zákonov SR*. 2003, čiastka 200. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-461>

SOCIÁLNA POISŤOVŇA. *Aktuálna dôchodková hodnota*. 2020. [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/aktualna-dochodkova-hodnota/66763s>

SOCIÁLNA POISŤOVŇA. *Dobrovoľne poistený*. 2020. [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/dobrovolne-poisteny/55168s>

SOCIÁLNA POISŤOVŇA. *Minimálny dôchodok*. 2020. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/minimalny-dochodok/60217s>

SOCIÁLNA POISŤOVŇA. *Predčasný starobný dôchodok*. 2020. [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/predcasny-starobny-dochodok/1287s>

SOCIÁLNA POISŤOVŇA. *Sadzby pojistného*. 2020. [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/2128-menu/55424s>

SOCIÁLNA POISŤOVŇA. *Slovník pojmov*. 2020. [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/slovník-pojmov/11s?prm1=622>

SOCIÁLNA POISŤOVŇA. *Starobný dôchodok*. 2020. [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/starobny-dochodok/1286s>

ŠKVÁRA, Miroslav. *Doplňkové penzijní spoření ... v otázkách a odpovědích*. Praha: Miroslav Škvára, 2016. Edice finančního poradce. 76 s. ISBN 978-80-904823-2-6.

ŠTANGOVÁ, Věra, LANG, Roman a kol. *Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 233 s. ISBN 978-80-7380-700-9.

ŠULC, Jaroslav. Bude na důchodovou reformu dost sil a konsensu? *Fórum sociální politiky*. 2020, roč. 14, č. 1, s. 30. ISSN 1802-5854. Dostupné také z: <https://www.vupsv.cz/download/rok-2020-01/?wpdmdl=7754&refresh=5ef2ffbd50f731592983485>

TOMEŠ, Igor a kol. *Sociální správa: úvod do teorie a praxe*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-483-0.

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. 368 s. ISBN 978-80-7367-868-5.

TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. 379 s. ISBN 978-80-7400-322-6.

VOSTATEK, Jaroslav. *Penzijní teorie a politika*. Praha: C. H. Beck, 2016. 288 s. ISBN 978-80-7400-571-8.

VOSTATEK, Jaroslav. Český důchodový (ne)systém vyžaduje zásadní reformu. *Fórum sociální politiky*. 2020, roč. 14, č. 1, s. 5. ISSN 1802-5854. Dostupné také z: <https://www.vupsv.cz/download/rok-2020-01/?wpdmdl=7754&refresh=5ef2ffbd50f731592983485>

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Sazby pojistného pro jednotlivé kategorie poplatníků v ČR pro rok 2020

Tabulka 2: Sazby pojistného na důchodové pojištění pro jednotlivé kategorie poplatníků v SR pro rok 2020

Tabulka 3: Prvky konstrukce výpočtu důchodů přiznávaných v ČR od roku 2020

Tabulka 4: Aktuální důchodová hodnota v letech 2015-2020

Tabulka 5: Celková výše odvodů do I. a II. pilíře v období 2017-2024

Tabulka 6: Referenční suma pro roky 2018-2020

Tabulka 7: Délka potřebné doby pojištění pro vznik nároku na invalidní důchod podle věku pojištěnce

Tabulka 8: Transformace dílčích cílů do indikátorů

Tabulka 9: Struktura důchodového systému ČR a SR vč. vymezení základní právní úpravy

Tabulka 10: I. pilíř (důchodové pojištění) v ČR a SR

Tabulka 11: III. pilíř (doplňkové penzijní spoření v ČR a doplňkové důchodové spoření v SR)

Tabulka 12: Starobní důchod a předčasný starobní důchod v ČR a SR

Tabulka 13: Invalidní důchod v ČR a SR

Tabulka 14: Pozůstalostní důchody v ČR a SR

Tabulka 15: Porovnání čisté mzdy a výše starobního důchodu při době pojištění 40, 42 a 44 let

Tabulka 16: Řádný starobní důchod v ČR stanovený ke dni, kdy osoba dosáhla důchodového věku při celkové době pojištění 35 let

Tabulka 17: Řádný starobní důchod v ČR stanovený ke dni, kdy osoba dosáhla důchodového věku při celkové době pojištění 45 let

Tabulka 18: Počet důchodců a průměrná výše důchodů v ČR a SR podle pohlaví a jednotlivých druhů důchodů k 31. 12. 2019

Tabulka 19: Počet poplatníků v ČR v letech 2017-2019

Tabulka 20: Počet důchodců v ČR v letech 2017-2019 dle druhů vyplácených důchodů

Tabulka 21: Průměrné výše sólo důchodů vyplácených v ČR v letech 2017-2019 dle jednotlivých druhů

Tabulka 22: Příjmy a výdaje na dávky důchodového pojištění v ČR v letech 2017-2019

Tabulka 23: Počet předčasných starobních důchodů v ČR a SR v období 2018-2019

Graf 1: Očekávaný vývoj počtu obyvatel podle hlavních věkových skupin do roku 2101

Graf 2: Očekávaný vývoj průměrného věku obyvatel do roku 2101

Graf 3: Očekávaná struktura přírůstku obyvatel do roku 2100

Přílohy

Příloha A: Důchodový věk pojištěnců v ČR narozených v období let 1936 až 1971

Rok narození	Důchodový věk činí u					
	mužů	žen s počtem vychovaných dětí				
		0	1	2	3 a 4	5 a více
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	53r
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	53r
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	53r
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	53r
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	53r
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	53r
1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	53r
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	53r+4m
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	53r+8m
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	54r
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	55r
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	56r
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	57r
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m
1956	63r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m
1957	63r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+4m	58r
1958	63r+10m	63r+10m	62r+8m	61r+2m	59r+8m	58r+4m
1959	64r	64r	63r+2m	61r+8m	60r+2m	58r+8m
1960	64r+2m	64r+2m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+2m
1961	64r+4m	64r+4m	64r+2m	62r+8m	61r+2m	59r+8m
1962	64r+6m	64r+6m	64r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+2m
1963	64r+8m	64r+8m	64r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m
1964	64r+10m	64r+10m	64r+10m	64r+2m	62r+8m	61r+2m
1965	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m	61r+8m
1966	65r	65r	65r	65r	63r+8m	62r+2m
1967	65r	65r	65r	65r	64r+2m	62r+8m
1968	65r	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m
1969	65r	65r	65r	65r	65r	63+8m
1970	65r	65r	65r	65r	65r	64r+2m
1971	65r	65r	65r	65r	65r	64r+8m

Zdroj: ZDP, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-155#prilohy>

Vysvětlivky:

„r“ znamená rok

„m“ znamená kalendářní měsíc

Příloha B: Důchodový věk pojištěnců v SR platný po 1. 1. 2020

Rok narození pojištěnce	Důchodový věk					
	mužů	Žen s počtem vychovaných dětí				
		0	1	2	3 nebo 4	5 a více
1943 a méně	60r	57r	56r	55r	54r	53r
1944	60r 9m	57r	56r	55r	54r	53r
1945	61r 6m	57r	56r	55r	54r	53r
1946	62r	57r	56r	55r	54r	53r
1947	62r	57r 9m	56r	55r	54r	53r
1948	62r	58r 6m	56r 9m	55r	54r	53r
1949	62r	59r 3m	57r 6m	55r 9m	54r	53r
1950	62r	60r	58r 3m	56r 6m	54r 9m	53r
1951	62r	60r 9m	59r	57r 3m	55r 6m	53r 9m
1952	62r	61r 6m	59r 9m	58r	56r 3m	54r 6m
1953	62r	62r	60r 6m	58r 9m	57r	55r 3m
1954	62r	62r	61r 3m	59r 6m	57r 9m	56r
1955	62r 76d	62r 76d	62r 76d	60r 3m	58r 6m	56r 9m
1956	62r 139d	62r 139d	62r 139d	61r	59r 3m	57r 6m
1957	62r 6m	62r 6m	62r 6m	61r 9m	60r	58r 3m
1958	62r 8m	62r 8m	62r 7m	62r 1m	60r 9m	59r
1959	62r 10m	62r 10m	62r 8m	62r 5m	61r 6m	59r 9m
1960	63r	63r	62r 10m	62r 9m	61r 10m	60r 6m
1961	63r 2m	63r 2m	63r	63r	62r 2m	61r 3m
1962	63r 4m	63r 4m	63r 2m	63r	62r 6m	61r 7m
1963	63r 6m	63r 6m	63r 4m	63r	62r 6m	61r 11m
1964	63r 8m	63r 8m	63r 6m	63r	62r 6m	62r 3m
1965	63r 10m	63r 10m	63r 6m	63r	62r 6m	62r 6m
1966 a viac	64r	64r	63r 6m	63r	62r 6m	62r 6m

Rok narození pojištěnce	Důchodový věk mužů, s počtem vychovaných dětí		
	1	2	3 a více
1958	62r 8m	62r 8m	62r 6m
1959	62r 10m	62r 10m	62r 6m
1960	63r	63r	62r 6m
1961	63r 2m	63r	62r 6m
1962	63r 4m	63r	62r 6m
1963 a více	63r 6m	63r	62r 6m

Zdroj: Sociální pojišťovna, Příloha ZoSP